ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XII ■ Nr. 6 (127) ■ Iunie 2021

Monumentul eroilor din Muscelu Cărămăneşti, com. Colţu, jud. Buzău
Foto: Titi Damian

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş".

Matematică, pentru a salva democraţia

Gheorghe PĂUN

Un titlu dătător de speranţe, pentru că, se ştie/crede, dacă matematica spune ceva, atunci aşa trebuie să fie! Iar democraţia, în ultima vreme, chiar pare a avea nevoie de un *terapeut*, poate chiar adus cu *ambulanţa*, deci în condiţii de urgenţă…

De mai mule numere, mă străduiesc să scriu un editorial optimist – şi asta, pentru varii motive. (1) Nu vreau să par o Casandră cobitoare sau speriată (sunt doar un bunic preocupat), (2) mi s-a reproşat explicit, întâmplător sau mai degrabă nu, de către un număr de cititoare, nu mare numărul, dar şi una ar fi fost de ajuns să mă pună pe gânduri, că textele mele le-au întristat şi, (3) peste toate, nu vreau să adaug la presiunea negativistă a *pandemiei în direct,* popularizată obsesiv-stresant, ceas de ceas şi în proporţie de masă, vorba de lemn de acum câteva decenii, pe toate canalele, cele oficiale/oficioase excelând în descrieri ale… teroriştilor (recte, virusurilor) care trag (infectează) din toate poziţiile… Pentru cine nu-şi aminteşte: e o vorbă memorabilă spusă la TV în timpul *revoluţiei în direct* din 1989. La vremea respectivă am fost speriat, ulterior, am fost admirativ uimit de pregnanţa – deci eficienţa – imaginii cu teroriştii-oameni-păianjeni, meşter la vorbe a fost cel care a inventat-o. Îi pun acum alături povestea cu butonul de lift care a îmbolnăvit de covid un etaj întreg al unui hotel, doar prin apăsarea lui cu un deget…, spusa distinşilor doctori care ne anunţau prin martie trecut că vin zile grele. Şi chiar au venit, semn că o fi viitorul greu de prezis, dar nu e la fel de greu de direcţionat! Sunt curios dacă cele două vorbe au fost creaţii spontane sau au fost gestate de scenarişti de meserie şi induse, eventual în plic, sobrilor *influenceri* din fiecare scenetă.

De fapt, titlul aparţine unei cărticele de 135 de pagini, apărute în 2020 la Editura Springer, *Mathematics to the Rescue of Democracy*, cu subtitlul *Ce înseamnă votul şi cum poate fi el îmbunătăţit?* Semnează Paolo Serafini, profesor (pensionar acum) la universităţi din Italia şi SUA, cu cercetări în matematica optimizărilor şi a sistemelor electorale. Un domn care ştie şi teorie, are şi exemple la îndemână, europene sau de peste ocean – ştie, deci, ce spune.

Titlul e încurajator, subtitlul ne readuce cu picioarele pe pământ. Ne anunţă autorul în prefaţă: „Scopul cărţii este de a furniza unei audienţe largi măcar câteva cunoştinţe privind fundamentele teoriei votului, cu *iluzoria speranţă* (s.n.) de a face cât mai mulţi oameni conştienţi de ce înseamnă votul şi de posibilităţile de îmbunătăţire a sistemelor curente de vot. Poate asta va fi de ceva ajutor în clarificarea unor chestiuni delicate care pot fi abordate mai cu folos în afara cadrului partinic." Multe se pot înţelege de

aici, apoi din carte, explicitez doar câteva.

Lucrarea se ocupă de sistemele uzuale de vot, de agregare a ierarhiilor/deciziilor, folosite nu numai în context electoral, ci şi în sport şi în orice competiţie, ba chiar şi în deciziile personale multicriteriale. Sunt discutate diferitele versiuni ale regulii majorităţii (simple, absolute, calificate), metode bazate pe acordarea de note etc., punctând pentru ele mai ales slăbiciunile, dând exemple simple în care se încalcă una sau alta dintre *condiţiile de raţionalitate* din celebra *teoremă de imposibilitate* („a deciziei de grup/sociale raţionale") a lui Kenneth J. Arrow (familie originară din Iaşi, emigrată în SUA la vremea Marii Crize; a primit Premiul Nobel pentru economie în 1972) sau din alte teoreme similare. Lucruri în general ştiute – dar nu de către politicienii care scriu şi adoptă legile electorale. E prima parte a răspunsului la întrebarea cum poate ajuta matematica: prin cooptarea de matematicieni în „comisiile de specialitate" (inclusiv la UE – autorul dă exemple care justifică necesitatea).

A doua parte a răspunsului este dat de o propunere foarte interesantă de schimbare radicală a sistemului electoral tradiţional, lansată de M. Balinski (1933-2019) şi R. Laraki, în 2012. Un articol al lor din 2014 (din revista *Operational Research*) rezumă în titlu întreaga filosofie: *Judge, Don't Vote*! Foarte pe scurt: Nu voturi, nu note, nu ierarhii sau numere. Fiecare candidat să fie evaluat de fiecare votant pe o scală de genul *Remarcabil – Excelent – Foarte bun – Bun – Acceptabil – Slab – Foarte slab.* Şapte trepte calitative, cu o ordine evidentă, înţeleasă cam la fel de fiecare alegător. Se identifică pentru fiecare candidat *mediana* (nu *media*, pentru că nu avem numere) acestor evaluări lingvistice şi se găseşte (mai sunt nişte paşi tehnici aici) câştigătorul.

Propunerea a stârnit interes, trei laureaţi Nobel au lăudat-o din plin, Arrow fiind unul dintre ei. Se reţine mult mai multă informaţie de la fiecare alegător, nu se mai abuzează de numere (cu opiniile nu se pot face operaţii aritmetice, dar sistemele curente de vot depind crucial de asemenea operaţii), se evită slăbiciunile inevitabile menţionate de teorema lui Arrow (dar nu şi cele considerate de alte teoreme similare). În Franţa s-a constituit şi un ONG care să promoveze votul prin „evaluare majoritară", cum mai este numită propunerea Balinski-Laraki. (R. Laraki este acum director de cercetare la CNRS, Paris.)

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

La 15 iulie conferinţa din Constantinopol a celor şase puteri a hotărât a invita pe Turcia prin notă colectivă să trimită trupe în Egipt. Această notă proclamă în principiu oportunitatea unei interveniri otomane, arată cât ar fi de urgent de-a pune capăt unei crize dezastruoase pentru populaţiunile din valea Nilului, pline de pericole pentru Europa, şi propune sultanului de-a se-nţelege cu Conferinţa asupra restricţiunilor cărora ar avea a se supune guvernul turcesc în împlinirea mandatului său.

Suveranitatea Turciei asupra Egiptului e mai mult nominală, e un titlu cu pagubă, ale cărui cheltuieli întrec foloasele. Deci nota aceasta, care e-n stare a-l pune pe sultan la cheltuieli, ba, în cazul de complicaţiuni internaţionale, poate provoca chiar primejdii noi pentru Imperiul lui, a fost primită fără îndoială cu oarecare ezitare. Ezitarea s-a tradus, ca de obicei, prin o schimbare de cabinet şi în locul lui Abdurraman s-a chemat Said Paşa la minister. Said a convocat un fel de Divan extraordinar, la care-au fost invitaţi toţi foştii miniştri aflători la Constantinopol, obicei turcesc ce se-ntrodusese şi la noi în vremea fanarioţilor şi, în fine, în zilele lui Carol Îngăduitorul. Nu ştim atât de bine ce or fi hotărât divaniţii musulmani; la noi ştim însă că una au sfătuit ei, alta a făcut d. C.A. Rosetti, încât acest domn a avut plăcerea dublă de-a purta oamenii pe la icoane spre a-şi bate mai pe urmă joc de sfaturile lor şi de-a face tot după bunul său plac ceea ce i-a venit în minte.

Ţinutu-s-au Said de sfaturile Divanului ori nu, e indiferent; destul că o depeşă de ieri ne comunică răspunsul Porţii, semnat ieri, la nota colectivă.

El certifică primirea notei de la 15 iulie, prin care i se cere trimiterea de trupe în Egipt, devenită necesară prin situaţiunea acelei ţări.

Răspunsul mai declară că, dacă guvernul otoman nu s-a hotărât din proprie iniţiativă a expedia trupe, cauza e că avea, cu drept cuvânt, convingerea că măsuri de rigoare puteau fi înlăturate. Având însă încredere în solicitudinea puterilor pentru restabilirea ordinei în Egipt şi luând act şi d-astă dată, cu satisfacţiune, de deferinţa ce ele au binevoit a-i arăta într-un mod solemn şi-n mai multe rânduri pentru drepturile de suveranitate de netăgăduit şi netăgăduite ale sultanului asupra Egiptului, Poarta informează pe d-nii ambasadori că ea consimte a lua parte la Conferinţa întrunită, numai pentru afacerile din Egipt, spre a discuta şi decide măsurile necesare pentru a asigura reîntoarcerea unei stări de lucruri normale şi regulate. Puterile au obţinut dar consimţirea Porţii de-a participa la Conferinţă: o promisiune pozitivă de-a trimite trupe nu e în răspuns.

Anglia pe de altă parte nu ştia ce să facă de-acum înainte, căci celelalte puteri o ţin în nesiguranţă asupra intenţiunilor lor. Secretarul de stat, Dilke, declarase în Parlament că intervenirea Angliei se făcuse cu consimţirea Austriei şi a Germaniei. Foile oficioase din amândouă imperiile însă au contestat declaraţiunea d-lui Dilke. Întrebat în Parlament dac-a văzut dezminţirea pe care-au dat-o foile germane afirmaţiei sale că Austria şi Germania ar fi recunoscut de perfect legitimă acţiunea Engliterii în Alexandria, el, Dilke a spus că „n-are cuvinte pentru a-şi modifica declaraţiunea”. În acelaşi timp însă oficiosul *Fremdenblatt* din Viena pretinde că guvernul austriac n-a avut niciun motiv spre a-şi da părerea asupra legitimităţii bombardamentului şi asigură că e inexact că ambasadorul austriac din Londra ar fi aprobat măsura. Măsurile luate de amiralul Seymour au fost privite ca un fel de incident, din nenorocire inevitabil, deşi explicabil, însă cabinetul din Viena nici le-a apreciat, nici le-a aprobat.

În fine, o depeşă oficioasă, trimisă din Berlin *Gazetei de Colonia,* afirmă cam aceeaşi atitudine din partea Germaniei. (…)

C-un cuvânt: faceţi voi ce vă place, nu zic nici da, nici ba. Urma alege.

Cântărind tonul cam perfid al celor zise mai sus, se poate deduce că, dacă Turcia ar consimţi să intervină în Egipt, Anglia s-ar simţi uşurată de multe nedumeriri.

(*Timpul,* 11 iulie 1882)

(Urmare din pag. 1)

Dar: imaginaţi-vă nişte alegeri cu 14 candidaţi, cum la un moment dat aveam noi pentru… Fotoliul din Deal, şi cu milioane de votanţi. Acum, se pune o ştampilă pe un dreptunghi, iar numărarea ştampilelor este banală (dar tot durează o noapte lungă, dacă nu şi mai mult). În noul sistem de vot am avea, pentru fiecare candidat, un tabel-linie cu şapte poziţii, dintre care trebuie marcată una. Pe total, pentru fiecare votant, un tabel cu 14 linii şi 7 coloane – cu o ştampilă pe fiecare linie. Cam mult şi pentru alegător, şi pentru comisia care centralizează voturile. În niciun caz, găsirea medianelor, însumarea, calculele nu se pot face de către o comisie, de către oameni, ar dura săptămâni, s-ar face o mulţime de erori. Procesul trebuie automatizat. „Adoptarea acestei metode poate fi complicată”, conchide Serafini, gândindu-se şi la schimbarea legilor electorale. Iar în concluziile cărţii este şi mai realist-pesimist – rezum din nou: calitatea democraţiei (pentru că despre aceasta e vorba în definitiv) ţine de educaţie şi de nivelul de trai şi abia apoi de sistemul de vot.

Numai că teoria jocurilor necooperative fundamentată de John Nash, alt laureat Nobel (personajul din filmul *A Beautiful Mind*), tot prin anii 1950, când şi K. Arrow îşi demonstra teorema, duce la concluzii îngrijorătoare independent de… educaţie: chiar dacă mai mulţi indivizi acţionează *raţional* pentru propriul interes, se poate ajunge la o situaţie a întregului grup din care nu se mai poate ieşi (la un *echilibru Nash*), dar în care fiecare are o poziţie mai proastă decât la început! (*Paradoxul/Dilema Prizonierului* ilustrează o asemenea situaţie – căutaţi, vă rog, pe internet.)

Nu e singurul rezultat matematic, singura teorie care ne erodează optimismul. (În august 2013 vorbeam despre inevitabilitatea mediocrităţii, ca strategie de partid, tot pe baza unei model matematic. Iar bibliografia nu se opreşte aici.) Iertare eventualelor cititoare ale acestor rânduri, am căzut iar în păcat…

Încerc să dreg busuiocul revenind la ideea centrală a alegerii pe bază de calificative, traducând sloganul „Judge, don’t vote!” restrictiv juridic (în engleză, „judge” nu trimite direct la tribunal). *Judecaţi-i, nu-i mai votaţi!*, ar putea fi alternativa – şi potrivită în limba română, şi dătătoare de optimism. Greu, dar nu imposibil de pus în practică…

Cu seninătate!...

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere ştiinţifică, juridică şi morală pentru conţinutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului şi precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Schimbarea la faţă a Europei (VII)

Post-scriptum

Horia BĂDESCU

Ultimul episod al reflecţiilor asupra stării actuale a societăţii europene, prilejuite de cartea lui Douglas Murray, se încheia cu această concluzie, al cărei adevăr se aşeza cu necesitate între scepticism şi speranţă:

„Realitatea acestor decenii confirmă pe deplin, cel puţin pentru europeni, predicţia lui André Malraux: *Secolul XXI va fi un secol religios sau nu va fi deloc!* Putem alege. Încă! Deşi, dacă mă uit la ce se întâmplă în aceste zile sumbre, în care crizei migranţilor i s-a adăugat aceea a experimentului planetar de resetare a societăţii omeneşti numit pandemie, menit să ne alunge din umanitatea noastră, acest *încă* devine tot mai improbabil. Totul depinde, nu-i aşa?, de ce ne dorim pentru copiii noştri. Dacă dorim să semnăm contractul social al lui Edmund Burke sau să ne uităm identitatea şi să renunţăm la a mai răspunde milenarelor întrebări: *Cine suntem? De unde venim? Încotro mergem?* Am văzut îndestul ce a oferit umanităţii omul nou, în diferitele lui variante. Să nu repetăm greşeala cu *omul fără identitate,* cu *algoritmii* despre care vorbea Yuval Noah Harari şi care ni se propun în numele unui viitor viciat de el însuşi!" Concluzie care, în lumina tsunamiului de evenimente tragice şi inexplicabile – în ciuda eforturilor disperate ale specialiştilor şi mai ales pseudo-specialiştilor în secretele virusologiei şi imunologiei de a ne oferi lămuriri şi soluţii viabile – care însoţesc marşul cernit al noii „ciume" numite Covid 19, impune o reactualizare din perspectiva modului în care au reacţionat, deopotrivă, politicienii europeni la nivel naţional şi, mai ales, unional.

Din acel viitor viciat de el însuşi s-a năpustit asupra umanităţii unul dintre efectele agresiunilor nepermise ale ingineriei biogenetice şi ale performerilor în IA împotriva atât de precisei şi de armonioasei arhitecturi pe care Creatorul a clădit lumea, a intruziunii vinovate a omului în laboratorul celest în care el însuşi a fost plămădit. Laborator căruia noii uzurpatori, închinătorii falsului idol *Homo deus,* îşi închipuie în trufia lor a-i putea deslusi şi fura tainele pentru perversele, absconsele proiecte care se coc în întunecatele retorte din Silicon Valley sau de aiurea. Dar aceasta e o altă discuţie. Realitatea ultimilor doi ani e că acest stupefiant efect a luat pe nepregătite o umanitate a cărei agendă socială şi, mai ales, politică avea priorităţi mult mai importante decât viaţa oamenilor. O demonstrează cu prisosinţă incapacitatea de a face faţă unei situaţii neobişnuite, cum ne aşteaptă multe de acum înainte dacă ucenicii vrăjitori vor fi lăsaţi de capul lor, chiar şi a celor mai întemeiate şi performante sisteme sanitare ale puterilor şi superputerilor lumii, necum ale amărâţilor planetei.

O demonstrează afacerile uriaşe, unele ieşite la iveală, altele, cele mai multe, fierbând încă sub capacul oalei acoperite de discreţia interesată a conivenţelor oneroase dintre interesele politice şi cele, determinante, ale multinaţionalelor din domeniul farmaceuticii şi tehnicii medicale. Probând, o dată mai mult, străvechiul adevăr că marile averi se clădesc la vremuri de cumpănă, de război sau de boleşniţă, pe suferinţa celor mulţi, mai mereu inconştienţi sau indiferenţi la jocurile care se fac pe jupuita lor piele, *sarea pământului,* fără de care specia s-ar fi stins de mult, risipită pe nimic. Cei care achită întotdeauna nota de plată. Cei fără de care toate marile antreprize, toate marile concerne s-ar prăbuşi. Aceia pe spinarea cărora se recapitalizează băncile jefuite cu bună ştiinţă sau din incompetenţă de propriul *etablichement,* „pedepsit" mai apoi cu severitate prin avansări sau recompense grase. O societate hedonistă, care şi-a pierdut în bună măsură reperele morale, sabotate de religiile neomarxiste – descendente ale defunctei Şcoli de la Frankfurt (N-avea dreptate Murray că izvorul fusese infestat de la bun început?) care, refugiată din calea nazismului, şi-a deşertat sacul cu „înţelepciuni" stângiste în campusurile universitare americane, însămânţând anarhismul care avea să rodească după un veac şi care acum se reîntoarce în Europa infestând şi aici mediul academic, cultural, politic – o societate a spectacolului continuu, a trăncănelii internautice şi a existenţei virtuale, s-a trezit brusc în faţa realităţii dure a vieţii adevărate, a terifiantului spectacol al morţii, mult mai teribil decât balivernele închipuite pe platourile hollywoodiene.

Răspunsul acestei societăţi şi, mai ales, al acelora care şi-au asumat diriguirea ei, politicienii, a fost decepţionant. El poate fi subsumat acelei amare constatări a doamnei Chantal Delsol, membră a Academiei Franceze, că, într-o lume căreia îi lipseşte dimensiunea tragică, bulversată de pandemia acestor zile, „Covid-19 a abolit existenţa datorită voinţei de a proteja viaţa goală, o viaţă care nu merită să fie trăită". Distinsa personalitate din Hexagon avea la îndemână argumente vizibile, edificatoare asupra acestei distorsiuni existenţiale, în măsurile haotice, negândite, ilogice uneori, luate de autorităţile de mai peste tot în încercarea de a stopa marea invazie a unui inamic ivit din niciundele laboratoarelor de inginerie genetică, pentru a verifica eficacitatea şi a implementa noua paradigmă a supunerii sociale, paradigma Orwell, despre care am glosat şi cu alte prilejuri. Paradigma spaimei de moarte, paralizantă într-o lume secularizată, văduvită de suportul ei transcendental, capabilă să şteargă din mintea şi sufletul oamenilor realitatea şi aspiraţia către drepturile inalienabile ale fiinţei umane, fie ele un dat ontologic precum libertatea, fie câştiguri ale vieţuirii sociale, dobândite cu atâta suferinţă şi sânge de-a lungul zbuciumatei istorii a omenirii.

Viaţa biologică zeificată de către „religia Covid" şi protejată prin toate măsurile ei – care bulversează şi destramă arhitectura vieţuirii sociale, a acelui *a fi între,* cel ce validează viaţa adevărată, pulsaţia esenţială a unui organism colectiv fără de care nu se poate închipui şi realiza nici vieţuirea *întru,* cu dimensiunea ei transcendentală, ca esenţă individuală şi colectivă – este „viaţa goală care nu merită să fie trăită", despre care vorbeşte doamna Delsol. În numele ei se programează domnia claustrării, a stării de urgenţă şi carantină, a ruperii legăturilor intime care-l leagă pe om de semenii săi şi de Dumnezeu, anticamera viitoarelor regimuri de mână forte. Fără a cântări şi demonstra eficacitatea acelor măsuri. Precum declara rabinul Michoel Green, director la Chabad Center în Westboroug Massachusetts, citat de revista *Lumea:* „Covid a devenit o nouă religie. Poţi să te maschezi sau să te tatuezi, să te tai sau să-ţi faci alte ritualuri de devotament pentru Covid toată ziua... Ascunde-te într-o bulă şi sigilează-te ermetic de umanitate. E în regulă. Dar în momentul în care te aştepţi ca eu să mă conformez cu religia ta, ai depăşit o linie roşie. Politicienii şi oficialii de stat s-au convertit cu toţii la acest cult covidic. Au făcut legământul venerării Covidului cu Marele Preot Fauci. Când ei propun politici care impun dictatura sa fanatică pentru toată lumea, atunci suntem în mare pericol." Un război generaţional, familial chiar, profesional, cultural şi cultual este insidios întreţinut. Legăturile sufleteşti care sunt liantul adevărat al individului cu el însuşi şi cu ceilalţi, această relaţie complexă şi subtilă care-i validează umanitatea este pe cale să fie destrămată. Mai mult, aşa cum afirma într-un recent interviu poeta Ana Blandiana: „Pandemia funcţionează ca un revelator al aberaţiilor devenite endemice în realitatea globală. Isterizate de misterul virusului, nu doar ucigaş, ci şi ocult, se reactivează toate problemele, toate urile rămase în adormire sub crusta societăţii de consum."

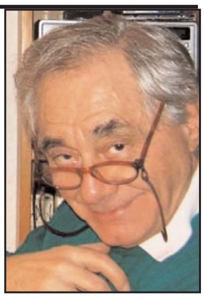
Întreagă această realitate a lumii la vreme de pandemie, augmentată de bâlbâielile şi controversele ştiinţifice din lumea medicală, inclusiv ale OMS-ului, o agenţie din ce în ce mai puţin credibilă, a devenit un teren fertil pentru ştirile false şi teoriile conspiraţioniste. Şi totuşi, multitudinea vocilor care vorbesc despre resetarea societăţii post-covid în plan global, implicarea în jocuri ciudate a unora dintre potentaţii planetei, semnele de întrebare pe care le ridică avertismentele lansate cu mult înainte – intenţionat sau nu, pe varii canale, de către surse demne de luat în seamă precum CIA-ul – asupra a ceea ce va să vină şi cam când avea să vină, care dau şi mai multă legitimitate acestora, creează fireasca senzaţie a împingerii deliberate în arierplan, prin experimentul pandemic, a marii majorităţi a temelor şi contextelor social-politice tensionate, creatoare de conflicte, incomode pentru puterea politică. Aşa cum s-a întâmplat şi cu problema migranţilor, surdinizată, diminuată, dar nicidecum rezolvată, continuând *au ralenti*, gata să-şi regăsească oricând intensitatea, precum cea de la graniţa mexicană după căderea lui Trump.

Pentru Uniunea Europeană, criza pandemică a fost o mare uşurare în chestiunea migranţilor, împinsă, cel puţin pentru moment, în uitare. Ne-am fi aşteptat însă ca noua criză să determine, măcar acum, lumea politică occidentală şi mărimile de la Bruxelles să-şi reconsidere modul de a înţelege care ar trebui să fie adevăratele raporturi între statele Uniunii, pentru că viitorul acesteia depinde, cum spuneam pe parcursul analizei lucrării lui Douglas Murray, de conştientizarea faptului că adevărata sfidare a construcţiei europene este aceea de a vedea dacă europenii sunt capabili sau nu de a-şi imagina viitorul împreună cu ceilalţi europeni. Tot aşa cum ar fi trebuit să înţeleagă că, în cauţionarea viitorului acestui continent, nu pot decide doar aceia care au descoperit că sunt mai egali decât alţii, că nu doar nişte funcţionari bruxellezi, numiţi politic în fruntea bucatelor şi care nu vor da seama nimănui despre faptele lor, dar nici diriguitorii popoarelor europene nu pot şi nu au dreptul să ia decizii în numele acestora fără să le consulte. Numai că nimic dintre toate acestea nu s-a întâmplat. Decidenţii occidentali continuă a reacţiona după vechile obiceiuri şi metehne, demonstrând, o dată mai mult, că acţiunile lor n-au nimic a face nici cu nevoile economice ale tuturor, nici cu umanitarismul. Tot aşa cum, şi de această dată, mass-media, „câinele de pază al democraţiei", s-a dovedit înlănţuită de conivenţele cu politicul în inducerea cotidiană şi metodică a spaimei şi în ascunderea mizeriei sub preş.

Noua criză, care supunea la proba adevărului soliditatea construcţiei europene, *revelatorul aberaţiilor endemice* despre care vorbea Ana Blandiana, a demonstrat fragilitatea acesteia. Momentului de buimăceală şi de spaimă la declanşarea pandemiei, nu i-a urmat un răspuns, dacă nu unic, măcar corelat al celor 27 de membri ai UE, ci un refugiu spontan între graniţele naţionale care au fost închise, pe mai sănătoasele principii „Scapă cine poate!" şi „Milă mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima!" Îndărătul noilor/vechi metereze, fiecare a luat măsurile pe care le-a crezut de cuviinţă, fiecare a încercat să-şi protejeze economiile şi cetăţenii, într-o concurenţă acerbă pentru procurarea de material sanitar, spaţiul Schengen (refuzat României până la vânzarea portului Constanţa, pe cale să se întâmple, taman!? în plină pandemie) şi-a semnat decesul pentru o bună perioadă de timp, valurile de muncitori estici, bine însămânţate covidic, au fost returnate pe timp de criză ţărilor de baştină cu sământă cu tot, de unde unii au fost scoşi fraudulos la insistenţele bravilor fermieri germani care uitaseră cum se recoltează sparanghelul.

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Aseară, *Apostrophes:* un platou TV plin de străini printre care Tzvetan Todorov şi Julia Kristeva, psihanalist, care a scris o carte intitulată – dacă nu mă înşel – *Străini nouă înşine*. În discuţia cu Bernard Pivot, Kristeva a spus, printre altele, un lucru interesant: cei ce se exilează au conştiinţa diferenţei lor faţă de ceilalţi, se simt deosebiţi. Acest sentiment le dă unora puterea de a face lucruri pe care în ţara lor n-ar fi fost în stare să le facă. Ba chiar, datorită experienţei şi culturii lor *duble,* au un sentiment de superioritate faţă de autohtoni care poate degenera în aroganţă.

(3 martie 1989)

Azi, 23 octombrie, la ora 12, toate clopotele din Ungaria au început să bată. Din balconul clădirii Parlamentului a fost proclamată „Republica Ungaria". Republica populară nu mai există!

Tot azi, coincidenţă sau nu, se împlinesc 33 de ani de la izbucnirea „contra-revoluţiei" maghiare din 1956. Îmi evocă atâtea amintiri... Şi nu-mi vine să cred c-am apucat să văd ceea ce s-a întâmplat azi.

Oare când, când? – pentru Dumnezeu! – va veni şi rândul României?

(luni, 23 octombrie 1989)

M-am trezit la cinci dimineaţa având în ochi imaginea Melaniei. Aseară, la Sighişoara, o reporteră a televiziunii franceze a intervievat o femeie cu ochelari şi basma pe cap, care se numea Mélanie! Vorbea o franceză corectă, dar învăţată la şcoală, nu acasă şi în Franţa, ca Petre Roman, şi plângea vorbind, aproape se îneca de plâns. Şi repeta: „Ils ont tout détruit! Ils ont tout détruit!"

Nu încape nicio îndoială: era Melania M., fosta mea colegă de la secţia de franceză! Cum a ajuns însă, de la editura unde lucra în Bucureşti, tocmai la Sighişoara? Apoi, după prima nedumerire, mi-am amintit că era cu doi sau trei ani mai în vârstă ca mine, că putea foarte bine să fi ieşit la pensie. Dar era din Sighişoara? Nu mai ştiu. Dar că era din Ardeal, sunt convins...

(marţi, 9 ianuarie 1990)

La TV5 Monde, subiect: căminele pentru cei de „vârsta a treia" şi peste. Figuri filmate în gros-plan: femei bătrâne cu faţa plină de riduri oribile, obraji pătaţi de „floarea morţii", mâini tremurând la masă, doi ochi obosiţi pe jumătate închişi umplu ecranul, o bătrâneţe urâtă, degradantă ca într-un film de Fellini. A se compara cu scenele din jurnalele de actualităţi, în care bandiţi şi criminali coboară din duba poliţiei sau intră în sala tribunalului cu figura ascunsă de o ceaţă alburie sau de o pată neagră. Criminalii au dreptul la anonimat, bătrâneţea este expusă cu un soi de voyeurism, cu dispreţ parcă sau chiar cu ură. Imagini care dezvăluie atitudinea reală a societăţii faţă de bătrâni.

(luni, 7 octombrie 2019)

Mă „văd" în poarta casei în care m-am născut, pe strada D.A. Sturdza, împreună cu sora mea, Marieta. În faţa noastră, tânăr şi chipeş ofiţer de aviaţie, vărul nostru mai mare: Ionel, alături de motocicleta de serviciu, Zündapp. Cuprinşi amândoi de o imensă admiraţie, desprindeam una câte una fiecare parte a imaginii lui, aşa cum priveşti pentru prima oară o statuie: şapca cu cozorocul lucios, epoleţii, mantaua strânsă în talie care-l făcea şi mai înalt, dar, mai presus de toate, acel blazon înaripat, simbolul armei pe care o ştiam a fi cea mai nobilă între toate. Şi, pentru a întregi acea admirabilă impresie, pentru a ne copleşi definitiv, pentru a întipări în mintea noastră de copii o amintire pentru toată viaţa, ne-a invitat, cu un gest, să urcăm: eu, cel mic, în ataş, sora mea, în şaua din spate. Şi ne-a plimbat pe toate străzile din cartier, chiar şi pe faleză, între Cazinou şi digul de larg.

Apoi, ca într-o poveste cu întâmplări urâte, a urmat Războiul. N-am mai aflat nimic despre el o bună bucată de vreme. Până în ziua în care poşta ne-a adus un plic cu o poză cât palma mea de copil: Ionel, gol până la brâu sub blândul soare de septembrie, pe fuzelajul unui avion cu botul înfundat în mâlul unui mic iaz din Deltă! O pană de motor, după un zbor de recunoaştere.

Dar... Nimeni n-a bănuit atunci că aceasta era doar prima lui cădere.

Când mărimile europene şi-au mai revenit din frică, când ţesătura economică ameninţa să se fractureze şi mai mult, planul de ajutorare financiară şi de relansare economică a membrilor Uniunii întocmit de Comisia bruxelleză şi măsurile care căpătau o oarecare convergenţă au scos la lumină faptul că ceea ce ar fi trebuit să fie o egalitate de statut era doar o retorică funcţionărească şi că UE e un construct care continuă să valideze seculara viziune a preemţiunii de interese ale marilor puteri, faţă de care statele mici trebuie să-şi plieze atitudinea şi interesele proprii.

O analiză excepţională a stării Uniunii, făcută de către prof. dr. Vasile Puşcaş, negociatorul şef al României în perioada de aderare, într-un cotidian clujean, mă confirmă pe deplin: „Sintetizând, după un an de pandemie, afirmă profesorul Puşcaş, constatăm că Uniunea Europeană se află în aceeaşi criză existenţială ca şi înainte de actuala criză sanitară, economică, socială, politică şi morală (culturală), fiind victima propriilor lideri care nu au fost în stare nici să rezolve concret anterioarele crize şi nici să înveţe din experienţele trecute cum să gestioneze crizele următoare. Dimpotrivă, liderii europeni care au susţinut austeritatea, ca modalitate de ieşire din criza economică, constată acum că au slăbit nepermis serviciile publice şi nu au putut răspunde corespunzător crizei pandemice. Suntem, deci, într-o persistentă criză de leaderships la nivelul Uniunii Europene pentru că avem o criză gravă de lideri politici şi în statele membre. (...) Mă tem că vom mai aştepta ceva timp până când liderii politici şi statali vor selecta şi propune pentru instituţiile europene (inclusiv funcţionari de rang superior) adevăraţi lideri capabili şi dedicaţi producerii de bunuri comune europene, orientaţi spre un interes european care să nu lase în urmă niciun cetăţean al Uniunii Europene, aşa cum adesea se pronunţă leadershipul organizaţiei. (...) Eu nu detectez nicio voinţă clară de a fi schimbată structural Uniunea Europeană, liderii de astăzi propunând mai degrabă să fie aduse amendamente politicilor europene, dar, pe cât posibil, *fără modificări substanţiale la Tratate* (s.n.), ceea ce ar însemna ca cetăţenii să-şi exprime nişte opţiuni pe care liderii statali şi ai instituţiilor europene să le evalueze cu grila trecutului şi nu prin o nouă perspectivă de dezvoltare şi intensificare a integrării europene."

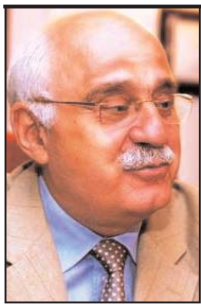
Că profesorul Puşcaş a intuit perfect această lipsă de voinţă în restructurarea Uniunii Europene o demonstrează conţinutul apelului lansat nu de mult de cancelarul Angela Merkel, de preşedintele Emmanuel Macron, tovarăşul de viziune al Domniei Sale, şi alţi lideri politici precum secretarul general al ONU, Antonio Gutteres, Ursula von der Leyen, preşedinta Comisiei Europene, Charles Michel, preşedintele Consiliului European, ori Macky Sall, preşedintele Senegalului. Apelul publicat în cotidianul *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* menit se pare a şterge imaginea degringoladei de la debutul pandemiei, pledează pentru o Nouă Ordine Internaţională căreia criza covid îi oferă punctul de plecare ideal. O Nouă Ordine care să se bazeze pe *colaborare, multilateralism* (eternul şi ineficientul multiculturalism fiind, iată!, în fine, abandonat) şi *stat de drept*. „În loc de a crea conflicte între culturi şi valori, afirmă semnatarii, trebuie să construim un multilateralism mai integrator, respectând atât diferenţele dintre noi, cât şi valorile comune, care sunt ancorate în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului." Singurul element al acestui discurs, pe care l-am mai auzit de sute de ori în variante aproape identice, este înlocuirea defunctului multiculturalism cu multilateralismul. Nicio perspectivă nouă nu se degajează din el. Se cere, *comme toujours,* un angajament mai ferm pentru democraţie, educaţie şi egalitate şi un baraj decis împotriva preacunoscuţilor duşmani ai globalismului: naţionalismul şi protecţionismul. De care marile puteri s-au ferit, nu-i aşa?, întotdeauna ca de dracu'!

Aşa încât speranţele de resetare nu a Ordinii Mondiale, ci a Uniunii Europene, din perspectiva practicilor care guvernează Organizaţia, despre care vorbea profesorul Puşcaş, n-au altă şansă decât varianta amendamentelor evocată de Domnia Sa. După opinia mea, şi aceea incertă. Concepută din start ca o uniune economico-comercială, ea rămâne, după atâtea decenii, doar o Europă a negustorilor, fără a-şi asuma şi realiza unitatea spirituală şi culturală fără de care orice construct de acest fel e sortit dispariţiei. Ca european prin naştere şi prin convingere, nu voi înceta să afirm că bazele UE sunt fragile pentru că sunt false. Esenţa comerţului e interesul pragmatic, concurenţa şi conivenţa. Esenţa unei adevărate Uniuni este legătura sufletească dintre membrii acesteia, rezonanţa spirituală comună la provocările existenţiale. Aceea despre care vorbea Teilhard de Chardin în *Viitorul şi destinul speciei umane:* „Doar o unire realizată prin iubire şi întru iubire, doar o asemenea formă de unire – fiindcă ea apropie fiinţele nu în mod superficial, ci de la nucleu la nucleu – are fizic proprietatea nu doar de a diferenţia, ci de a personaliza elementele pe care le organizează." Iubire pe care Occidentul, care-şi asumă şi astăzi doar pentru el europenitatea, o refuză Estului. Cum scria cu profundă amărăciune Constantin Noica, în *Scrisoarea către un intelectul din Occident,* pomenită deja în episodul care încheia analiza cărţii lui Douglas Murray: „Nu ştiţi să arătaţi (cum au ştiut întotdeauna să arate inteligenţa lumii) că oamenii au între ei şi un alt liant decât cel exterior, adus astăzi de sumarele noastre *conective.* Voi lăsaţi oamenii să trăiască unul lângă altul; şi, ajutaţi fiind de o tehnică prin care am reuşit nu atât să ajungem undeva, cât să plecăm mai repede de oriunde, o tehnică a bunelor despărţiri şi decolări, voi favorizaţi o societate în care surâsul fad, politeţea şi salutul amabil prin agitaţia mâinii dau singura măsură a societăţii noastre civilizate – societatea lui *bye-bye."*

Din această „societate a lui *bye-bye",* gata să alunge din sine sufletul pentru atotputernicul algoritm, se întrucheipează faţa întunecată al lui *Homo Deus* şi a zeului *Data*, despre care vom vorbi în serialul următor.

Homo sapiens

Napoleon şi nepreţuitul dar al primei constituţii civile a României

Mircea DUŢU

Desfăşurată sub semnul discordiei şi controverselor precipitate ale timpului, celebrarea bicentenarului morţii lui Napoleon I (15 august 1769 – 5 mai 1821) nu poate lăsa indiferentă memoria istoriei franceze, europene şi universale şi, în acest context, nici civilizaţia juridică românească.

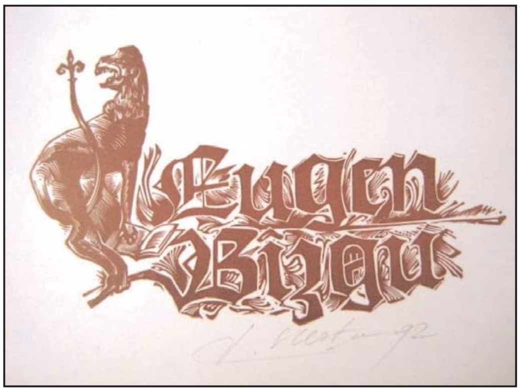
Dacă de ultimă oră, în numele „decolonizării" şi „rasialismului", i se reproşează acte şi i se aplică etichete aferente de „rasist", „gropar al Republicii", „misogin", „sexist" sau chiar de „genocidar" (precursor al lui Hitler, chiar!?), cei mai mulţi însă nu uită să evoce personalitatea şi opera unuia dintre cei mai reprezentativi şi cunoscuţi francezi, o sinteză a spiritului naţiunii sale, considerat pe drept cuvânt „inventatorul" statului modern şi, nu în ultimul rând, cel care a dat Franţei şi a lăsat moştenire civilizaţiei juridice mondiale *Codul civil* de la 1804. Conştient de valoarea codificării pe care a iniţiat-o şi înfăptuit-o, „micul caporal", ajuns împărat, avea să afirme testamentar: „Adevărata mea glorie nu constă în a fi câştigat 40 de bătălii. Waterloo va şterge amintirea atâtor biruinţe. Ceea ce va trăi veşnic este codul meu civil."

Preluat ca model de multe dintre statele moderne din Europa şi din lume, Codul napoleonian avea să fie împrumutat ca un frumos dar peste timp şi drept prima „constituţie civilă", intrată în vigoare la 1 decembrie 1865, a României unite la 1859 şi să fi reuşit a ne guverna timp de 146 de ani, până în octombrie 2011.

1. Rare sunt epocile în care dreptul s-a aflat atâta în centrul gândirii oamenilor şi acţiunii statelor precum în timpul Consulatului şi a Imperiului! Această „revenire a juriştilor", prin mari nume ale vremii, precum Cambacérès, Roederer, Merlin de Douai, Boulay de la Meurthe etc., conduşi de un şef de stat pe măsură, a permis tranşarea marilor probleme, transpunerea în practică a ideilor consacrate, scrierea Codului civil şi a codurilor (de procedură civilă, penal şi de procedură penală şi comercial), stabilizarea instituţiilor, redesenarea organizării judiciare şi alte atâtea lucrări conexe, precum uniformele magistraţilor şi ale avocaţilor ori amenajarea Palatului de Justiţie din Paris. Ele au devenit aşa cum au rămas până astăzi în osatura sistemelor juridice francez şi europene. O idee majoră se desprinde din acest context; subtitlul introducerii la o recentă lucrare consacrată domeniului (Thierry Lentz (dir.), *Napoléon et le droit,* CNRS Éditions, Paris, 2017), *Naşterea statului de drept,* îi dezvăluie semnificaţiile. Mai precis, primul împărat al francezilor e considerat printre fondatorii respectivei valori democratice, contribuind la „aclimatizarea" acestei condiţii indispensabile vieţii societăţilor contemporane în Franţa şi chiar într-o bună parte a Europei. El s-a exprimat mai ales prin acea „ordine publică napoleoniană" care nu trebuie asimilată şi redusă la forţa publică, ci înţeleasă într-un sens mai larg, ca ansamblul regulilor de drept şi de structurare socială, completat cu un consens general în jurul unei cereri de pace internă şi externă, de securitate juridică şi de siguranţă personală şi colectivă. La capitolul moştenire juridică sunt relevate trei perspective majore: Codul civil, Consiliul de Stat şi Dreptul constituţional, dintre care, în mod evident, primul reprezintă un reper civilizaţional inconfundabil şi de anvergură mondială.

Orice operă de codificare, pentru a reuşi, sublinia un mare gânditor contemporan, are nevoie de trei condiţii: un moment favorabil, jurişti de talent şi o voinţă politică. Ele au fost îndeplinite cu supra măsură în primul deceniu al secolului al XIX-lea francez, iar în întreg acest demers, care a privit, deopotrivă, dreptul constituţional şi administrativ, dreptul civil şi comercial, dreptul penal, fără a uita organizarea judiciară şi procedura, rolul lui Napoleon a fost unul esenţial. Şi aceasta în situaţia în care el nu avea reputaţia de a fi un jurist ca atare, ori, cum se spunea în epocă, un *jurisconsult,* un profesionist al domeniului, cum se zice astăzi. Dar, în orice caz, Napoleon era prin excelenţă, potrivit uzanţelor timpului, „o persoană versată în ştiinţa legilor", capabilă „să ofere răspunsuri problemelor concrete de drept". Calităţile intrinseci, logica înnăscută, ambianţa juridică a familiei Bonaparte în care s-a format şi cursurile de drept public de la Şcoala Militară din Paris pe care le-a audiat i-au asigurat pregătirea şi dexterităţile necesare.

2. În cei 217 ani scurşi de la elaborarea sa, Codul civil francez a reuşit să traverseze crizele politice cunoscute de societate şi să surmonteze formidabilele evoluţii sociologice şi tehnologice care au marcat lumea. Fruct al unui savant echilibru urmărind, în 1804, a concilia vechea cu noua lume, legiuirea civilă a fost puternic contestată în anii ce au urmat adoptării sale atât de nostalgicii vechiului regim, cât şi de fervenţii partizani ai revoluţiei. Dar pasiunile de tot felul s-au potolit treptat, aşa încât Codul civil a fost celebrat la centenarul său, în 1904,

cu o cvasiunanimitate ca „un mare fapt istoric şi naţional". Patina anilor i-a conferit, puţin câte puţin, o dimensiune consensuală pe care nu o avea la începuturile sale. Supravieţuind tuturor schimbărilor de regimuri politice din secolele al XIX-lea şi al XX-lea, s-a spus cu drept cuvânt că respectivul Cod civil a constituit „veritabila constituţie a Franţei" (J. Carbonnier) şi a fost consacrat drept un „loc al memoriei" al naţiunii franceze, cu acelaşi titlu precum Castelul Versailles, *Marseillaise* ori drapelul naţional bleu, alb, roşu. Acest ataşament extraordinar s-a manifestat cu ocazia bicentenarului din 2004 care a marcat un vârf al rolului federator al bătrânului cod şi al relevării locului şi rolului său de moment inconfundabil al culturii juridice naţionale. O atare sacralizare l-a transformat într-o carte-simbol şi o carte de simboluri, păzitor al tradiţiilor acumulate şi continuator şi apărător al acestora într-o lume tot mai uniformizată şi interconectată.

În pofida titlului său, „Codul civil al francezilor" nu a fost perceput ca o legislaţie îngust naţională, ci, dimpotrivă, a fost purtătorul unui mesaj de *ius commune* modern şi posibil universal. Napoleon a vrut să facă din acesta „dreptul comun" al Europei, menit să înlocuiască dreptul roman considerat ca depăşit. Refuzând cea mai mică adaptare care s-ar îndepărta de traducerea literală pentru a ţine seama de moravurile locale, împăratul a impus mai întâi codul său în regatul Italiei şi cel al Neapolelui. Apoi, acţiuni asemănătoare au avut loc în mai multe ţări europene, cu rezistenţe şi comentarii dintre cele mai diverse. După căderea împăratului, unele dintre „transplanturile", mai mult sau mai puţin forţate, au rămas grefate şi s-au adaptat realităţilor, altele au fost corectate sau chiar abandonate. În acelaşi timp, graţie calităţilor formale şi impactului său politic, Codul civil napoleonian a reprezentat modelul predilect pentru noile state naţionale, îndeosebi europene, aflate în căutarea unui drum juridic modern propriu. Codul civil italian din 1865, cel al României (1864) şi cel al Portugaliei (1867), precum şi în mare măsură cel spaniol din 1889, sunt considerate ca urmaşe ale celui francez din 1804. Influenţa sa a pătruns şi s-a extins în America de Sud, Louisiana, Egipt, Turcia şi Japonia înainte ca reputaţia să-i fie eclipsată de codurile german şi elveţian la începutul secolului al XX-lea. Această influenţă, care îi confirmă natura de prim cod modern, a reprezentat o cale naturală de propagare a culturii juridice franceze în lume şi de consolidare a tradiţiilor neolatine în domeniul dreptului.

3. „Matricea" juridică franceză transplantată la noi este datorată în mod direct interesului împăratului Napoleon al III-lea de a edifica la Gurile Dunării o replică a aşezământului statal al Hexagonului, sens în care a lucrat activ mai ales prin consulul Victor Place, numit la Iaşi în 1855. După ce a reuşit sprijinirea înfăptuirii Unirii din ianuarie 1859, acesta a acordat o atenţie deosebită reorganizării moderne a statului român. Într-o scrisoare din 15 mai 1861, el scria: „Dacă voi izbuti să introduc alături de codurile noastre, sistemul nostru monetar, precum şi sistemul nostru de măsuri şi greutăţi, voi reuşi să organizez în această parte o mică Franţă". Lui îi datorăm şi importante sugestii care l-au inspirat pe Alexandru Ioan Cuza şi guvernele sale în reforma generală a justiţiei. Într-o lungă scrisoare adresată Domnului Unirii în 1859, acelaşi trimis al împăratului Franţei scria: „Justiţia trebuie să devie «spaima funcţionarilor prevaricatori», care vor fi loviţi nu numai administrativ, dar chiar judiciar, cu acea publicitate care dă pedepsei legale un efect moral mai eficace chiar decât însăşi pedeapsa. Salarii convenabile vor pune pe judecători la adăpostul tentaţiilor. Alegerea fiecărui judecător va fi dezbătută în consiliul de miniştri. Se vor alege mai degrabă oameni drepţi decât savanţi (căci este lipsă de adevăraţi legişti în Principate); în ceremoniile publice ei vor trece înaintea celorlalţi funcţionari. Se vor forma degrabă judecători cu ajutorul cărţilor franceze de drept. La început, desigur, ei vor putea săvârşi unele greşeli, dar prefer zece greşeli de bună credinţă decât o singură prevaricaţiune. Ministrul de Justiţie va trebui să cunoască personal pe toii magistraţii, fără nicio excepţie, antecedentele lor, familia lor, relaţiunile lor, felul lor de trai; să se convingă chiar de starea averii lor, de creşterile sau descreşterile acestei averi. Toate acestea bine înţeles cu discreţia şi prudenţa pretinsă de o astfel de inchiziţie, dar rămânând pentru dânşii tot atât de simţitor ca şi cum ar fi vorba de femeia Cezarului.

Judecătorii nu vor fi la început inamovibili, căci la început va fi greu de găsit oameni, dar vor fi judecaţi după actele lor."

În acelaşi timp, distinsul diplomat sugera Parisului să trimită în Principate, în calitate de consultant, un profesor de drept francez (sugerând pe proceduristul Bonnier), „să vie spre a petrece câteva luni aici şi nu va regreta această călătorie". În alt plan, dar tot al justiţiei, aprecia că: „Va trebui reformată procedura. Hotărârile vor fi motivate îngrijit. Deliberările vor fi secrete, dar şedinţele publice: se vor construi în fiecare circumscripţie pretorii decente; se va alege în mod scrupulos personalul grefelor (...). Notarii sunt mai puţin folositori în România, căci se găseşte în populaţie o aptitudine naturală pentru afaceri care permite să se lase pe seama fiecăruia grija de a veghea la propriile sale interese. Doi avocaţi în fiecare circumscripţie vor pregăti cele mai grele acte, dar nu se va face nici un depozit la dânşii şi nici contracte ipotecare (?). Se vor crea birouri de înregistrare. Justiţia de pace există deja în germene; se va veghea ca fiecare circumscripţie să aibă câte un judecător de pace. Nu există încă minister public, dar va trebui înfiinţat; magistratul care va exercita această funcţiune va avea să cunoască legea astfel ca să fie în măsură de a lumina pe colegii săi a căror ştiinţă, suntem siliţi să prevedem, va fi redusă.

Homo sapiens

Această nouă justiţie va înlocui arbitrariul; până acum, guvernul avea dreptul să intervină în procese prin rezoluţiunile Ministerului de Justiţie, ceea ce era un izvor de abuzuri nemăsurate. El va renunţa la acest drept inadmisibil."

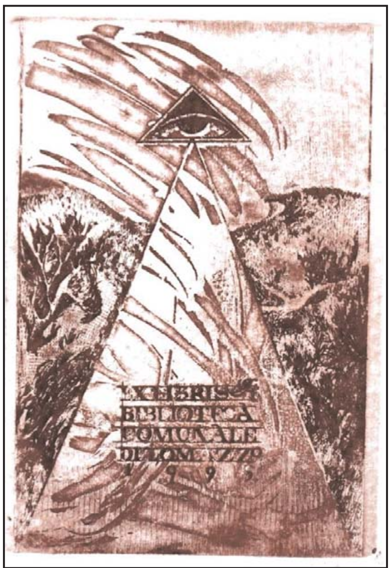
Iată un adevărat program de introducere în cele două principate unite a justiţiei de tip european, mai precis, francez!

Se ştie că pe parcursul elaborării codurilor, în frunte cu cel civil, în iulie 1864 Cuza a recomandat Consiliului de Stat ca model Codul civil italian al lui Pisanelli, dar impulsul francez iniţial fusese prea puternic, anteproiectul era în linii mari elaborat şi graba timpului nu a mai permis abaterea de la calea franceză şi astfel de la moştenirea juridică napoleoniană.

4. „Există un singur domeniu al culturii pe care, după mărturisirea tuturor, romanii l-au inventat şi l-au lăsat posterităţii, iar acesta e dreptul", scria în 1992 Rémi Brague, iar în 2005 Aldo Schiavone urma să precizeze în ce anume a constat, de fapt, această invenţie, a cărei idee înseşi putea părea stranie, dată fiind existenţa şi înainte de romani a unui „drept" grecesc, pentru a nu mai vorbi de normele care asigurau funcţionarea societăţii la egipteni sau evrei. „Numai la Roma, activitatea de reglementare, inevitabil prezentă în orice comunitate, a fost aproape de la începuturi exclusivă unui grup de specialişti, fiind transformată apoi într-o tehnologie socială cu un statut solid care, pentru prima dată şi pentru totdeauna, urma să izoleze funcţia juridică şi experţii săi (termen necunoscut altor limbi antice, cu excepţia latinei), detaşând-o de alte creaţii de ordin cultural sau centre instituţionale – de religie, de morală, chiar de politică – pentru a-i permite o identificare autonomă, clară şi definitivă." Dreptul roman apare astfel ca un sistem normativ autonom administrat de un corp de experţi succesori ai pontifilor (de unde şi caracterizarea lor ca *sacerdotes iuris*), care au reuşit să opună o rezistenţă eficientă intruziunii politicului, atât în condiţiile expunerii la presiunea exercitată de către plebei, cât şi în cadrul subordonării formale faţă de autoritatea principelui. Această autonomie a juriştilor în opera de configurare a dreptului explică la rândul ei apariţia unei *iuris prudentia* înţeleasă ca ştiinţă, pornind de la magistratura specializată a pretorului care a condus la edificarea dreptului pretorian ca materie concurentă faţă de legislaţie şi terminând cu felul în care juriştii înşişi au realizat „tranziţia de la cazuri la reguli" prin colectarea şi comentarea edictelor pretoriene, elaborând conceptele şi maximele juridice care reprezintă şi astăzi moştenirea romană familiară oricărui jurist educat.

5. Deşi tocmai această familiaritate ar părea să sugereze o continuitate neîntreruptă a dreptului roman până în zilele noastre, acest jurist – a cărui educaţie nu poate fi concepută fără o solidă componentă istorică – este capabil să cunoască în egală măsură discontinuităţile care marchează succesiunea experienţelor juridice specifice epocilor care ne separă de perioada Republicii şi a Principatului. Legată în mod nemijlocit de condiţiile sociale, economice şi politice ale acestei perioade, inclusiv cât priveşte formarea juriştilor ca o clasă a aristocraţiei romane, inventarea dreptului de către romani în această accepţiune urma să cedeze locul altor experienţe, moştenirea romană însăşi urmând să apară mai mult sub aspectul conţinutului unor reguli de drept şi mai puţin sub cel al mecanismului intelectual care a condus la formarea acestora. Altfel decât în Evul Mediu occidental, unde instituţia specifică a Universităţii a permis reinventarea dreptului oarecum pe coordonatele jurisprudenţiale ale Vechii Rome – începând cu Bologna, dreptul este separat de teologie, iar juriştii reapar ca o clasă profesională de sine stătătoare dedicată studiului textelor juridice ale Antichităţii romane –, Europa de Sud-Est receptează dreptul roman ca moştenitoare directă a Imperiului Bizantin, aşadar, înainte de toate ca materie a legislaţiei imperiale. În cadrul acestei regiuni, românii sunt însă singurii care păstrează continuitatea şi cu Vechea Romă a latinităţii originare, iar odată cu intrarea Ţărilor Române în Modernitate, afirmarea acestei continuităţi urma să servească unui veritabil program de *nation-building* privit sub un dublu aspect, cultural şi politic, în raport cu imperiile opresoare.

Conceput ca o sinteză între un *pays de droit écrit* şi *pays des coutumes,* Codul civil francez din 1804 exprima în mod evident şi admiraţia Franţei revoluţionare pentru Republica romană, astfel încât el putea apărea ca fiind cum nu se poate mai potrivit unei Românii legate de Franţa deopotrivă prin latinitate şi aspiraţia spre modernitate. Privită din nou în mod exclusiv sub acelaşi aspect al conţinutului, romanitatea dreptului românesc devine, începând cu jumătatea secolului XIX o neo-latinitate rezultată din moştenirea romană preluată de către autorii codului civil francez şi (re-)importată în România prin marile codificări ale anului 1864. Susţinută încă în 1938 de către Andrei Rădulescu ca legat fundamental al culturii juridice româneşti, această romanitate avea să fie reluată după mai bine de un secol, după 1989, reluându-se parcă în noile condiţii programul cultural-politic al începutului de secol XIX: prin latinitatea limbii şi prin dreptul său (neo-)romanic aparţinând familiei dreptului romano-germanic, poporul român era din nou reafirmat ca membru de drept al Europei Occidentale de care fusese separat din nou timp de o jumătate de secol.

6. Trecerea de la devenire la dezvoltare juridică a României a intervenit la mijlocul veacului al XIX-lea în mod relativ brusc, prin asumarea modelului vest-european de modernitate şi în contextul constituirii statului naţional modern. Ea a însemnat, mai întâi, „schimbarea aproape cu totul a ceea ce a fost" (A. Rădulescu, *Privire asupra dezvoltării juridice a României de la 1864 până astăzi,* 1933), dar cu persistenţa anumitor elemente de continuitate în cadrul acestei discontinuităţi radicale. Până la acel moment, viaţa juridică a românilor a fost cârmuită de „rânduieli de drept", izvorâte din vechile norme de drept roman, greco-roman sau bizantin, obiceiul pământului, „care se deosebeau în bună parte" în cele două principate, Moldova şi Ţara Românească. Începând cu al doilea şi mai ales din cel de al 3-lea deceniu al veacului al XIX-lea, apar şi se înmulţesc şi rânduielile influenţate de dreptul ţărilor vest-europene, cu precădere al celor neolatine. Se consideră, pe bună dreptate, că vremea Regulamentelor organice – introduse în 1831-32 – reprezintă începutul perioadei de adaptare a textelor şi practicii dreptului latin la stările de lucruri de la noi şi de apropiere a formelor apusene. Născut ca stat de tip şi de interes european, statul român modern a presupus, în cadrul aceluiaşi proces de constituire şi ca o parte componentă a sa, unirea, mai întâi a două unităţi (formaţiuni) politico-statale preconstituite – principatele Moldovei şi Ţării Româneşti, iar apoi – în 1878 şi 1918 – alipirea la nucleul fondator a celorlalte teritorii locuite de români, în temeiul principiului naţionalităţilor şi prin exercitarea dreptului la autodeterminare. Aceasta a reclamat ca parte componentă unificarea juridică sub multiplele dimensiuni ale sale: legislativă, judiciară, a regimului legal al profesiilor ori doctrinei şi jurisprudenţei.

7. Unificarea legislativă a fost o obligaţie stipulată de Convenţia de la Paris a Puterilor garante europene (1858) în vederea constituirii noii formaţiuni statale prin fuziunea celor două principate româneşti. Opţiunea de realizare a trebuit să aibă în vedere şi cerinţa tipului european de aşezământ statal, aşa încât nu se putea recurge la extindere ori/şi compatibilizare, ci s-a impus, din ambele raţiuni, soluţia „transplantului legal", într-o formulă care să răspundă tuturor intereselor în prezenţă. Într-adevăr, modernizarea şi unificarea dreptului privat, prin adoptarea Codului civil şi a Codului de procedură civilă la 1864 şi apoi a Codului comercial de la 1887 ori cele ale dreptului penal prin Codul penal şi Codul de procedură penală de la 1864, nu a însemnat propriu-zis şi o codificare, în înţelesul comun de reasamblare de texte juridice şi ordonare a regulilor relative la o materie determinată, ci, mai degrabă, o reajustare a textelor de referinţă franceze, cu câteva elemente noi (din dreptul belgian sau italian), în vederea unei cât de cât adaptări la nevoile noului stat român în formare. Compatibilizarea deplină şi absenţa reacţiilor adverse de „corp străin" au fost favorizate de convergenţa unor realităţi precum: romanitatea tradiţiilor şi rânduielilor juridice obişnuielnice sau de drept scris preexistente, împrumuturile moderne din drepturi neolatine, cultura juridică de aceeaşi inspiraţie a clasei (elitei) politice şi, nu în ultimul rând, aspiraţiile generale ale societăţii româneşti la dezvoltarea, inclusiv cea juridică, de tip occidental-european. Toate celelalte componente juridico-instituţionale ale aşezământului statal au fost preluate rapid şi cvasicomplet din ţări europene de tradiţie latină astfel că, cel puţin din punct de vedere al formelor, odată cu adoptarea legii fundamentale din 29 iunie 1866, România devenise un stat constituţional, de tip european, model pentru zona balcanică.

Principala apărare a acestei schimbări fundamentale, inovatoare şi modernizatoare faţă de criticile ruperii absolute a „firului tradiţiei" a fost consolarea că noile legi adoptate şi puse în aplicare „nu erau simple copii" şi nici „aşa de străine de trecutul şi firea poporului nostru, care avea drept roman şi spirit latin". În acelaşi sens se aduceau şi se adăugau şi alte argumente: erau legi sprijinite pe principii romane ale unor popoare latine, ceea ce s-a introdus la 1864–65 nu era inferior faţă de ceea ce era mai înainte, iar astfel nu s-a făcut altceva decât să se grăbească ceea ce se începuse pe la 1830. Valabilitatea acestei opţiuni fundamentale de dezvoltare juridică a României a venit deopotrivă prin adaptarea relativă a împrumuturilor legislative la realităţile româneşti şi rămânerea lor în vigoare, cu modificările şi adaptările impuse de scurgerea timpului şi evoluţia vremilor (Codul civil de la 1864 rămânând în aplicare până în octombrie 2011!).

Mai mult decât atât, cel puţin în materia dreptului civil, lipsurile şi adaptarea codului la noile evoluţii sociale au fost satisfăcătoare şi acoperite graţie operei constante şi evolutive ale doctrinei şi jurisprudenţei, prin numeroasele legi noi în materii speciale, care i-au fost încorporate acestuia, completându-l. Aceasta a reprezentat o operă care, în ansamblul său, a atins proporţiile unei revizuiri generale, fără ca, în acest fel, să fie nevoie de prefacerea totală a Codului civil de la 1864.

8. În Cartea primului centenar, din 1904, publicată de societatea de Studii Legislative din Paris, contribuţia românească (sub titlul *L'influence du Code civil français en Roumanie*), semnată de profesorul C.G. Dissescu, concluziona că introducerea marii legiuiri napoleoniene a fost „mai degrabă o binefacere şi a marcat un imens progres asupra trecutului din toate punctele de vedere". Politic, el a contribuit la realizarea uniunii celor două principate prin unificarea dreptului civil; din punct de vedere social a asigurat triumful principiului egalităţii tuturor în faţa legii; economic, a facilitat circulaţia bunurilor, a contribuit la dezvoltarea creditului; în plan juridic a permis participarea ţării la un anumit drept comun legislativ internaţional şi a garantat proprietatea sub toate formele sale.

→

Homo sapiens

În fine, din perspectivă morală, el a dat o sancţiune principiului moralei sociale. Ca acceptabilitate din partea românilor, C.G. Dissescu nota că „Neîntâlnind nicio rezistenţă, a fost primit cu indiferenţă de mase şi cu entuziasm de elita naţiunii”. Specialiştii domeniului şi oamenii de cultură în general vedeau în Codul civil francez ultimul cuvânt al ştiinţei, „revelatorul dreptului”, mergându-se până la o „credinţă superstiţioasă în puterea previziunii şi eficacităţii noului Cod”. Nu în ultimul rând, secretul reuşitului transplant românesc rezida în faptul că una din principalele calităţi ale Codului civil francez era „marea sa plasticitate şi adaptarea sa facilă”. Aşadar, încheind cu prima frază a studiului aniversar al lui Dissescu, „România este una din numeroasele ţări care au suferit în mod voluntar dominaţia Codului civil francez”.

9. Dar care să fi fost elementul determinant al acestei adaptări extraordinare a Codului Napoleon până într-atât încât să devină „cu adevărat o lege română”? Enigma ar fi rezidat, într-o explicaţie interbelică, în sintagma *ideea latină!* Mai precis, spiritul latin care marchează legătura privilegiată dintre marea legiuire franceză şi întreaga tradiţie juridică românească şi ea de sorginte romană!

„Latinul – scria un înalt magistrat bucureştean în 1943 (Gr. Pherekyde, *Extensions du Code Napoléon en Transylvanie*) – prin excelenţă este individualist, se identifică ca persoană. Tot ceea ce îi oferă un caracter concret sentimentului de libertate, aproprierii unui bun care îi aparţine, de care poate dispune după bunul său plac pe timpul vieţii şi pe care îl poate transmite moştenitorilor săi, domină în cazul său nevoia, necesitatea grupării şi adaptării regulilor care nu îi sunt proprii. Şi totuşi, un mare număr de români au trăit pe parcursul întregii lor istorii într-o formă de comuniune specială, obştea, o comunitate de fapt, diferită de «mir» a ruşilor sau de «zadruga» sârbilor, prin trăsătura fundamentală conform căreia partea nu se confundă cu masa comună, nu se pierde niciodată.

Şi apoi, nu avem de ce să nu amintim că în ce priveşte tradiţia romană, care a supravieţuit în spaţiul românesc, codul Napoleon i-a adus românului structura esenţială, însăşi «măduva» dreptului, gramatica elementară a acestuia pe care el o cunoştea deja: obligaţiile. Şi aceasta încă de la conceperea familiei, împreună cu autoritatea preponderentă a capului familiei, a proprietăţii şi a atributului liberei dispoziţii, a donaţiilor şi testamentelor, cu individualitatea lor ireductibilă, domenii unde se resimte amprenta profundă în care recunoaştem, printre altele, şi fibra sa proprie.”

Apoi, ca orice latin, şi românul are, mai degrabă, o aplecare spre spiritul dreptului şi mai puţin pentru reflecţia filosofică, fapt perceptibil şi în privinţa limbii române.

„S-a repetat adesea că latinul nu manifesta, ca alţii, un spirit filosofic, dar nimeni nu-i contestă aptitudinile sale pentru spiritul dreptului. Într-un sens, şi aceasta este o formă de filosofie, cea care se pretează cel mai mult la aplicare socială şi la spiritul practic. Şi ce limbi s-ar putea succeda şi întrepătrunde mai bine decât două limbi analitice, precum sunt franceza şi româna? Geniul unei limbi reflectă şi degajă spiritul juridic al poporului care o vorbeşte. Claritatea, măsura, concizia, armonia, calităţi care, atunci când exprimă o normă de drept, arată că acea regulă vine de departe, că s-a redus la substanţa sa durabilă şi că a fost şlefuită prin utilizare constantă. De la Dumoulin la D'Aguesseau, de la Pothier, Bourjon şi până la Domat, cele două curente, cutumele reglementate şi dreptul scris tradiţionale se alătură şi se unesc. Codul român nu a reprodus, de pildă, întregul titlu referitor la contractele matrimoniale, s-a inspirat din legea belgiană în ceea ce priveşte ipotecile, conţine o parte de drept propriu în ce priveşte donaţiile şi anumite dispoziţii privind succesiunile, dar toate aceste rezerve, aceste ramuri tăiate din trunchiul comun, nu afectează cadrul general.”

10. Dincolo de necesitatea sa absolută şi urgenţa înfăptuirii, de tehnica şi metodele posibile de utilizat în acest sens, unificarea legislativă a României Mari a avut în centrul său dilemele valorificării moştenirii romane, continuării şi dezvoltării tradiţiilor neolatine ale modernităţii şi dominaţiei indispensabile a spiritului (juridic) latin. Desigur, soluţia extinderii legislaţiei din Vechiul Regat în provinciile alipite, cu modificări, adaptări şi actualizări minime, nu ridica, de principiu, o atare provocare, fiind subînţeleasă. Dimpotrivă, (re)codificarea implica orientări şi poziţionări diverse.

După cum este cunoscut, în ce priveşte spiritul unificării şi al revizuirii, trei au fost în special tendinţele care s-au afirmat. Ca o dominantă, încă de la început s-a insistat asupra necesităţii de a se da un caracter cât mai original românesc noilor coduri, atât printr-o mai largă inspiraţie a legiuitorului din obiceiurile populare, în care se oglindeşte „geniul propriu al poporului românesc”, cât şi punând într-o mai mare măsură la contribuţie „geniul şi spiritul românesc” în lucrările de unificare. O a doua tendinţă a fost afirmarea necesităţii unei armonizări a diferitelor mentalităţi juridice existente în cuprinsul ţării, fără ca prin aceasta să se părăsească spiritul latin, care constituie specificul mentalităţii juridice din vechiul regat, dar şi a multora din legiuirile din celelalte părţi ale ţării reîntregite. A treia tendinţă afirmată a fost, în fine, aceea de a se ţine seama „şi de ultimele date ale ştiinţei Dreptului”, pentru ca astfel unificarea să însemne totdeodată şi o modernizare a codurilor şi un real progres juridic corespunzător timpului.

Adoptarea unei poziţii neutre faţă de o atare problemă şi acordarea unei priorităţi absolute opţiunii de a adopta noi coduri ţinând seama numai de cerinţa „progresului juridic”, de nevoia unei opere de legiferare ştiinţifică din perspectiva dreptului pozitiv, promovată cu precădere de către Consiliul Legislativ, a fost apreciată drept un eşec în plan practic, prin Codul penal şi Codul de procedură penală intrate în vigoare la 1 ianuarie 1937 şi respinsă în privinţa dreptului privat pe motivul „înstrăinării” de tradiţia legislativă a ţării. Proiectul de cod civil întocmit de Consiliul Legislativ – titlu preliminar şi primele două cărţi despre persoane şi familie – depus în Parlament în 1933, prin prezentarea „într-un tablou comparativ al textelor proiectului şi textelor codului german şi a proiectului maghiar” era acuzat de „înstrăinare şi mai cu seamă de maghiarizare”. Reproşurile ţinând mai ales de ruperea cu tradiţia codului de la 1864, ignorarea neolatinităţii şi saltul de concepţie au condus, în cele din urmă, ca atât forma codului comercial (promulgat în 1938), cât şi cea a codurilor civil şi de procedură civilă (1939) să rezulte dintr-o amplă revizuire a textelor prezentate de Consiliul Legislativ în lumina criticilor fundamentale mai sus arătate.

Aceleaşi dileme ale romanităţii şi neolatinităţii s-au manifestat şi în privinţa celorlalte formule de unificare prin codificare. Profesorul I. Peretz propunea coduri inspirate din „obiceiul juridic” în care se „oglindea geniul propriu al poporului românesc” şi se conserva „tradiţia juridică a neamului nostru”. Ataşamentul de practica de la 1864–65 şi de tradiţia neolatină era deschis asumat în proiectul de unificare din 1931 al ministrului de Justiţie Grigore Iunian (1882–1940), care a încercat să promoveze legislativ proiectul de cod al obligaţiilor şi contractelor franco-italian, acuzat însă a perpetua metoda constând în „traducerea de legi străine”. La sfârşitul deceniului patru şi începutul celui următor ale veacului trecut, în condiţiile istorice date, invocarea originilor romane şi a unei tradiţii neolatine a modernităţii noastre juridice a revenit cu forţă la ipostaza de argument al apărării unităţii naţionale şi teritoriale a statului român şi a orientărilor strategice în contextul internaţional aferent. Într-o atare atmosferă dominantă, în care romanitatea şi neolatinitatea serveau din nou ca mesaj politic, se remarca aprecierea confraţilor jurişti români faţă de Codul civil italian intrat în vigoare la 21 aprilie 1942, mai ales sub aspectul că, în elaborarea lui, „s-a respectat glorioasa tradiţie italiană, culegându-se întreaga moştenire juridică a trecutului care a rămas romană în decursul tuturor secolelor ce au urmat după căderea imperiului, adaptând-o însă noii conştiinţe juridice, creaţie a noilor realităţi italiene”.

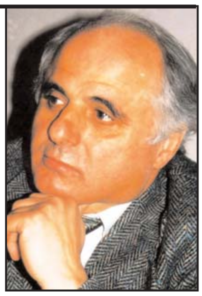
11. În acelaşi context ideatic şi cultura juridică românească, în toate manifestările sale, era considerată a avea la bază „cultura romană şi a popoarelor romanice” şi aceasta întrucât „în cuprinsul ei găsim în cea mai mare parte Dreptul roman sau greco-roman, iar în ceea ce s-a introdus în secolul al XIX-lea şi al XX-lea, constatăm influenţa franceză, belgiană, italiană; se întâlnesc şi alte urme, dar mult mai reduse.” (Andrei Rădulescu, *Cultura juridică românească*, 1942)

Din perspectiva conţinutului dreptului românesc, o asemenea constatare era la vremea respectivă şi poate mai este (încă) adevărată şi astăzi, în pofida procesului de mondializare accelerată desfăşurat sub auspiciile *common law* şi care ameninţă să facă o *tabula rasa* din tradiţiile juridice consolidate istoric ale marilor cercuri, respectiv familii de drept. Însă, pe cât de pronunţat era afirmată romanitatea dreptului românesc ca latinitate a conţinutului normativ, pe atât de ocultată era şi este în continuare acea dimensiune fundamentală a romanităţii pusă în lumină de Aldo Schiavone, anume dimensiunea ştiinţifică. Din perspectivă istorică, motivele acestei absenţe nu sunt greu de indicat. Aşa cum bine se ştie, la începutul secolului XIX întreaga cultură juridică europeană a fost redefinită în termenii faimoasei „controverse în jurul codificării” (*Kodifikationsstreit*) dintre Thibaut şi Savigny, moment fondator al Şcolii Istorice a Dreptului din Germania, a cărei importanţă a fost atât de precis identificată de Gustav Hugo în „apărarea ştiinţei în faţa codurilor”. După cum arăta Paolo Becchi, graţie lui Savigny se realizează pe plan european diferenţierea dintre o *science du droit*, ca tehnică de interpretare a dreptului codificat, şi *Rechts-Wissenschaft*, ca ştiinţă a dreptului, constituind ea însăşi principalul izvor de drept. Nelipsite din manualele româneşti de teorie şi istorie juridică, tezele lui Savigny despre drept ca parte a culturii populare şi totodată a identităţii naţionale în opoziţie cu o codificare văzută ca expresie a dreptului natural valabil în orice loc şi în orice timp pentru orice popor aveau în vedere însă în mod original „geniul juridic” al poporului roman, exprimat anume în opera juriştilor Romei, iar importanţa pe care Savigny o acordă dreptului roman nu rezidă atât în conţinutul normativ receptat deja în dreptul modern, cât tocmai în modalitatea prin care juriştii romani au ştiut ca printr-o simbioză unică între teorie şi practică să edifice sistemul de drept propriu societăţii romane.

În vâltoarea noii mondializări (globalizări), afirmată virulent după anul 2000, din perspectiva unei vârste mai mult decât biseculare, Codul napoleonian a reuşit să reziste şi să se afirme şi astăzi, ca un simbol şi o expresie vie a persistenţei constantelor şi valorilor juridice autentice; tendinţelor de uniformizare şi impunere a modelului dominant economic li s-a replicat prin forţa diversităţii şi identităţii culturale care presupune hibridizare, compatibilizare, coexistenţă şi înrâurire reciprocă. Poate că aceasta era şi soluţia cea mai potrivită pentru soarta „darului” napoleonian primit de români prin Codul civil de la 1864, care reuşise să răspundă prefacerilor constituirii statului-naţiune modern, reprezentase soluţia unificării legislative a României Mari şi să reziste încercărilor regimului comunist, devenind singurul element de continuitate al societăţii româneşti de-a lungul întregii sale dezvoltări moderne de nu mai puţin 146 de ani! Din păcate, însă, încărcat de istorie şi în deplină glorie, el a trebuit să părăsească scena publică din dorinţa noului cu orice preţ, avantajului efemer, şi mai ales sub povara eternei slăbiciuni a imitaţiei şi compromisului!

Domnul Tudor - 200

Două veacuri de la Revoluţia lui Tudor

Tudor NEDELCEA

În momentele grele pentru patrie, când Ţara era pusă în situaţii-limită, Biserica Ortodoxă Română a avut şi are o poziţie activă, stimulatoare pentru năzuinţele naţionale ale poporului. *Unde-i turma, acolo-i şi păstorul,* se exprimase mitropolitul Unirii de la 1859, Sofronie Miclescu, adaptând cerinţele neamului preceptului Domnului nostru Iisus Hristos: *Eu sunt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun îşi pune viaţa pentru oile sale... Eu sunt Păstorul cel bun şi cunosc pe ale mele şi ale Mele Mă cunosc pe Mine... Păstorul cel bun... merge înaintea lor şi oile merg după el, căci cunosc glasul lui* (Ioan 10,4).

Un astfel de moment social pentru sensul devenirii poporului nostru a fost Revoluţia de la 1821, organizată şi condusă de *Domnul Tudor,* aşa cum era cunoscut în popor. Apelativul „domnul (domnitorul) Tudor" apare nu numai în folclor, fiind consemnat şi de fraţii călugări (şi nu numai de ei) în numeroasele însemnări de pe cărţile vechi bisericeşti.

Amintindu-ne de Revoluţia din 1821, gândul nostru se îndreaptă cu veneraţie deosebită spre Domnul Tudor, ale cărui legături cu Oltenia sunt binecunoscute (mehedinţean de sorginte, în casa boierului Ion Glogoveanu îşi însuşeşte temeinic limba greacă, apoi, în fruntea pandurilor săi, trece şi prin judeţele Olteniei în istoricul său drum spre capitala ţării). Prin aceasta nu facem decât să omagiem pe cel care „voise ca în ţara lui să aibă parte de fericire săracii neamului românesc" (N. Iorga).

Pentru cel ce personifică deşteptarea noastră naţională, locuitorii acestor meleaguri au purtat un pios respect, contribuind prin diverse mijloace la eternizarea firească a numelui său. Dovadă peremptorie sunt cele două documente din arhivele craiovene: primul este un Apel al preşedintelui Băncii populare „Staicu Bengescu" din com. Bengeşti, din 24 ianuarie 1920, adresat Prefecturii judeţului Dolj, în care se menţionează: „Cu toată greutatea vremii de astăzi, urmează ca evenimentelor mişcării naţionale din 1821 să le dăm toată atenţiunea meritată, căci din sângele eroului naţional Tudor Vladimirescu, curs acum o sută de ani în bătrâna Târgovişte, s-a dospit aluatul din care a ieşit România Mare de astăzi.

Pe acest temei, facem un călduros apel la simţămintele d-voastră patriotice şi naţionale în acelaşi timp, să binevoiţi a încuraja clădirea în comuna Vladimiri din Gorjiu, locul de naştere al eroului naţional, eterna «Casă a Poporului», în care să se lumineze generaţiile viitoare, pentru întărirea neamului." (Arh. St. Dolj, serv. ad-tiv, dos. 18/1920, inv. 38, f. 1)

Cel de-al doilea document este, de fapt, o telegramă a Ligii Culturale din 25 ianuarie 1921, adresată aceleiaşi prefecturi, prin care solicită constituirea unui „Comitet de doamne care să trimeaţă la Bucureşti delegaţiuni de doamne şi domnişoare pentru centenarul Tudor Vladimirescu". (Arh. St. Dolj, Pref. Dolj, serv. ad-tiv., dos. 21/1921, inv. 43, f. 61)

Fără îndoială că aceste două apeluri au fost recepţionate aşa cum se cuvine unui erou naţional, constituind un simbolic arc peste timp întru eternizarea memoriei acestui „martir al nevoilor poporului de jos" (A.D. Xenopol).

Peste ani, la 23 martie 2001, din iniţiativa Fundaţiei „Scrisul Românesc", în prezenţa unui numeros public, a oficialităţilor locale şi a Î.P.S. dr. Teofan Savu, Arhiepiscop al Craiovei şi Mitropolit al Olteniei, pe Casa Glogoveanu din Craiova (azi Tribunalul judeţului Dolj) a fost dezvelită o placă memorială, care să amintească despre copilăria şi adolescenţa eroului de la 1821, petrecută la Craiova, în familia boierească Nicolae Glogoveanu.

Aşa cum veşnicul întru pomenire, Înaltul Mitropolit Nestor Vornicescu a consemnat în lucrarea Sfinţiei Sale *Descătuşarea.* 1821 (Editura Mitropoliei Olteniei, 1981), Biserica noastră ortodoxă, apostolică şi naţională, a fost dintru început alături de revoluţionarii lui Tudor, văzând în această mişcare naţională o revoluţie antifeudală şi antifanariotă în consens cu năzuinţele „norodului".

Tudor Vladimirescu a plecat, se ştie, din Oltenia. Preoţii şi călugării au fost alături de el. Mănăstirile Tismana, Gura Motrului, Lainici, de pildă, l-au sprijinit moral-creştineşte şi financiar, i-au adăpostit pandurii după uciderea sa mişelească. El însuşi, Domnul Tudor, a ctitorit biserica din satul Prejna-Mehedinţi (din apropierea Mănăstirii Tismana, satul de baştină al Angelicăi şi Niculinei Stoican), în acest sfânt lăcaş aflându-se şi portretul său votiv.

Mitropolitul cărturar Nestor Vornicescu a consultat, în stilul său caracteristic, documente şi izvoare interne privind cauzele, desfăşurarea, consecinţele, semnificaţiile Revoluţiei de la 1821, mărturii externe (memorii, rapoarte consulare, presa vremii, corespondenţă etc.). De pildă, a apelat la ofiţerul rus decembrist I.P. Liprandi, bun cunoscător al realităţilor istorice şi sociale din Principatele Române, la rapoartele consulare ale vremii, în special cele trimise din Bucureşti către curţile imperiale europene, la comentariile arhiepiscopului armean Grigor Zaharian despre evenimentele din 1821 cuprinse în corespondenţa sa, din care reiese empatia pentru Revoluţia lui Tudor şi persoana sa: „Despre el se vorbeşte cu multă laudă de către martorii oculari, cât şi despre inteligenţa, curajul său înflăcărat şi vitejia sa", zice armeanul.

Contribuţia mitropolitului cărturar basarabean pentru „domnul Tudor, olteanul", este esenţială. Descoperirea unei matrici sigilare inedite, mărturie certă sigiligrafică privind anul 1821, „o importantă relicvă a Revoluţiei din 1821, exprimă acest moment istoric, dar poate semnifica şi întreaga istorie a asupririi şi a revoltei poporului pentru «dreptate şi slobozenie», conchide Nestor Vornicescu. În această matrice este reprezentat un pandur, ea nefiind un sigiliu personal iconografic, «personajul din emblemă personificând însuşi poporul şi caracterul mişcării revoluţionare»", fiind deci o reprezentare alegorică a luptei românilor pentru dreptate şi libertate, chiar prima reprezentare, cum a demonstrat autorul cărţii. Nestor Vornicescu încadrează această matrice sigilară inelară (deşi toate documentele provenite de la Tudor – proclamaţii, scrisori, arzuri către Poartă, memorii – aveau doar semnătura sa, cu parafa „Cu glasul norodului celui năpăstuit") alături de femeia cu bonetă frigiană din emblema Revoluţiei franceze, „Gânditorul" de la Hamangia sau „Rugăciunea" brâncuşiană.

După cum se ştie, la 23 martie 1821, Tudor îşi semna legământul sfânt cu Patria cu următorul text: „Mă leg şi eu din parte-mi, cu glasul obştii norodului".

Partea a doua a cărţii sale, *Descătuşarea. 1821,* mitropolitul Nestor o dedică episcopului Ilarion al Argeşului, sfetnicul lui Tudor pentru slujirea Bisericii străbune şi descătuşarea patriei, capitol în care regăsim cântecul *Mugur, mugur, mugurel,* cântat cu prilejul întronizării arhimandritului ca episcop (noiembrie 1820), poemul-epitaf de la Mănăstirea Antim din Bucureşti, descrierea steagului Revoluţiei, rolul altor cărturari în sprijinirea Revoluţiei şi a lui Tudor (Gh. Lazăr, Petrache Poenaru), ai unor căpitani din oastea lor etc.

Nestor Vornicescu aduce în discuţie şi apariţia, în decursul istoriei, a unor semne fatidice negative, existente şi în tradiţiile populare; referitor la Revoluţia de acum două veacuri, este consemnată apariţia, la începutul anului, a unei comete vestitoare a acţiunilor nefaste şi trădătoare a eteriştilor. Iată consemnarea cu pricina, preluată de N. Iorga în *Izvoarele contemporane asupra mişcării lui Tudor Vladimirescu:* „Când feciorii lui Ipsilant s-au pornit din părţile Basarabiei ca să-şi facă oaste din grecime şi din arnăuţime şi din orice adunare rea, câţi voia a se uni voinţii lor", atunci „s-au dat semn de mânie cerească. Pământul s-a cutremurat în vreme neobişnuită, la ianuar 29 spre sâmbăta, la nouă ceasuri din noapte. Cerul au arătat o stea cu coadă prea subţire şi căutarea stelei aceleia era de la Olt către Bucureşti." Tudor Vladimirescu a interpretat cu optimism şi speranţă apariţia acestei comete într-un moment de răscruce istorică, aşa cum împăratului creştin Constantin cel Mare i s-a arătat pe cer crucea creştină. Scrie Tudor către vornicul C. Samurcaş, la 28 februarie 1821: „Slavă Prea Bunului Dumnezeu Atoateţiitorului, Celuia ce n-a voit pierzarea norodului său cel nevinovat de către mânile cele sângeroase ale tiranilor boieri".

Dar, cea mai strânsă legătură dintre Biserica Ortodoxă Română şi Tudor Vladimirescu s-a făcut prin episcopul de Argeş, Ilarion, pilduitoare mărturie de faptă creştină şi patriotică deopotrivă. Episcopul Ilarion Gherghiade a fost „ca prim sfătuitor şi ajutor" al lui Tudor Vladimirescu în timpul pregătirii şi derulării Revoluţiei, o conlucrare benefică pentru o cauză comună. Bun patriot, adânc cunoscător al realităţilor ţării, cu o temeinică învăţătură teologică şi istorică, Ilarion a fost „păstorul" aflat lângă „turma sa".

Devenit episcop de Argeş la 20 noiembrie 1820 şi membru al Divanului, a fost sfetnicul şi prietenul lui Tudor, ajutându-l pe acesta să cârmuiască ţara între 23 martie şi 15 mai 1821. Ilarion şi-a adus o contribuţie esenţială la alcătuirea şi redactarea unor documente necesare explicării programului şi necesităţii Revoluţiei, la elaborarea la cumpăna dintre anii 1820-1821 a *Proclamaţiei de la Padeş-Tismana,* a *Arzului* (tratatului) *către Înalta Poartă* şi a *Cererilor norodului românesc. Proclamaţia,* după unii istorici, a fost alcătuită chiar în casa episcopului Ilarion din Bucureşti. Unele concepte şi expresii de morală socială creştină, preluate din Sfânta Scriptură, formularea unor revendicări privind viaţa ecleziastică demonstrează, fără tăgadă, implicarea lui Ilarion în mod voit şi direct în desfăşurarea Revoluţiei, contribuind, totodată, nu la amplificarea sau crearea unei răzmeriţe, ci la apropierea lui Tudor de partea boierească naţională, la aducerea pe calea social-creştină a boierilor pământeni prin măsuri de despovărare a sorţii celor mulţi, a ţăranilor. Sfetnic de suflet, Ilarion l-a urmat îndeaproape pe Tudor. În tabăra de la Bolintin (16 martie 1821), episcopul Ilarion l-a sprijinit în redactarea proclamaţiilor sale către bucureşteni, iar atunci când Tudor intră în Capitală, după 21 martie 1821 şi până la uciderea conducătorului Revoluţiei, 13/27 mai 1821, Ilarion este zilnic alături de Tudor. În *Proclamaţia lui Tudor*, din 20 mai, către bucureşteni, condeiul lui Ilarion este vizibil. El vorbeşte de împlinirea dreptăţii ca dorinţă seculară şi sfântă a neamului românesc, de „naşterea a doua a dreptăţilor noastre", adică de renaşterea neamului prin „încredinţarea cea sufletească", asemenea înnoirii Fiinţei fiecărui creştin prin taina Sfântului Botez.

Duminică, 8 mai 1821, dată importantă nu numai în istoria ţării, dar şi a Bisericii Ortodoxe Române, în tabăra de la Cotroceni a Adunării poporului, după Sfânta Liturghie arhierească, pandurii olteni şi populaţia Bucureştiului l-au proclamat pe Tudor drept şi legitim conducător al ţării. După mărturiile contemporanilor, *episcopul Ilarion l-a uns Domn pe domnul Tudor,* după rânduiala canoanelor bisericeşti, urmând voinţa „norodului".

→

Istoria de lângă noi

Colonizare: studiu de caz pentru Amenajarea Lotru

Mihai SPORIŞ

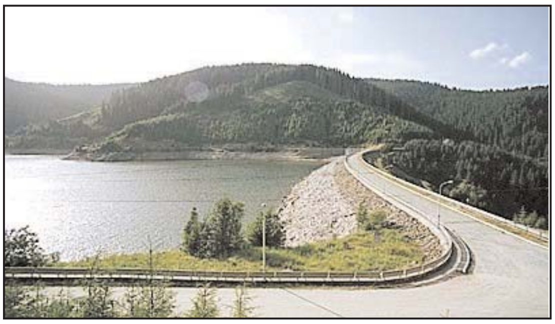
Am trăit în direct o bună parte a fenomenului social al colonizării Văii Lotrului în timpul marelui şantier hidroenergetic al Amenajării „Lotru". În Voineasa, şi în Ciunget (şi pe întreg arealul vecin acestora) se amenajaseră două feluri de colonii: cele ale „constructorilor" şi cele ale… „beneficiarilor". Numele diferit dat acestor sate în miniatură chiar impunea în peisaj idea că unele erau făcute să dureze, iar altele, doar baracamente, trădau efemeritatea cu provizoratul unei treceri ocazionale. Ba, în Voineasa şi la Puru, şi coloniile constructorilor gândite să fie durabile, se vor fi vădit, peste vreme, de unică folosinţă, adică vremelnice, doar pentru durata şantierului, numai cât acestea vor fi fost locuite de constructori, turismul sindical, impus abrupt, se va fi dovedit un jalnic eşec.

Mă aflam printre cei botezaţi „beneficiari" şi am locuit în colonia acestora din Voineasa… Distincţia dintre „constructor" şi „beneficiar" o ştiau foarte bine coloniştii, că pentru ceilalţi oameni, statornicii lotreni, eram cu toţii veneticii care îi invadaserăm şi locuiam coloniile ca intruşi căzuţi între ei. Constructorii erau cei care rostuiau lucrurile şi acestea, la plecarea lor, trebuiau luate şi puse la treabă de… *beneficiari,* oameni calificaţi special să rămână locului şi să le folosească. *Beneficiarul* cel mare nu eram noi, ci Statul Român, care pusese în act procesul de electrificare al ţării şi îşi trimisese pe coclauri *legiunile* de constructori, dar şi viitoarea administraţie a celor ce se înstăpâneau cu un rost înalt în peisaj.

Începutul a stat sub semnul respingerii noilor veniţi. Fără vaccinarea prealabilă, anticorpii respingerii îşi manifestau făţiş puterea. Treptat, invazia începutului a creat superioritatea numerică a coloniştilor, iar forţa poruncii centrale punea în poziţii favorizante pe intruşi. Coloniile clocoteau de viaţă, de noutate şi erau locul unei diversităţi care punea laolaltă obiceiuri, gusturi, pasiuni aduse dintr-o mare lărgime de ţară, într-un amestec al citadinului cu diversitatea sătească din toate regiunile istorice ale României. Coloniile, cu energia lor tânără, cu noutatea lor culturală, bine nutrită oficial, deveniseră focare radiante de contaminare şi suport al unei vieţi cu facilităţi civilizaţionale sporite (şcoli, grădiniţe, dispensare, oficii poştale, canalizare, apă curentă, electricitate şi drumuri de legătură cu… marele *Imperiu,* cum pe vremuri făcuse marea Romă cu Coloniile ei clădite din vădit interes – şi prin Dacia cea bogată în aur, sare şi bărbaţi viteji).

Legile fizicii, cu abstractul lor, ar putea să ne lămurească faptul că atunci când polarităţile îşi dau mâna… se instaurează pacea. Un fel de *pax romana!* Căldura cedată este egală cu cea primită şi între părţi se impune echilibrul. Mult cedezi, mult primeşti în schimb! Marele acumulator de cunoaştere, încărcat prin şcolile înalte, se va fi disipat în jur în oameni, deprinderi, în noi obiceiuri şi noi obişnuinţe. Cât vor fi lucrat liceele locului, cursurile de calificare – pentru recuperarea deficitului de şcoală!, experienţa dobândită lângă meşterii experimentaţi, evenimentele culturale, la noua transformare mentală a societăţii lotrene? Poate fi cercetat de specialiştii în domeniu, prin măsurarea indicatorilor de dezvoltare umană. Reciprocitatea schimburilor, între cele la început adverse, a trecut de la simpla acceptare, la comunicarea dezinhibată, apoi chiar la o comuniune. Fireştile legături de sânge au sudat pentru continuitate înrudirile şi cununia geografiei, îmbogăţirea graiului, şi sentimentul apartenenţei la mai larg, odată cu aspiraţia unui orizont pe care trebuie să ţi-l apropriezi, tocmai pentru că îţi este legitimitate.

Am insistat asupra diferenţierii dintre cele două

tipuri de colonii, pentru că amprenta cea mare au lăsat-o *beneficiarii,* ca un fel de hărăzire să fie împământeniţi ca administratori stabili, ori ca veteranii legaţi de locurile eroismului lor. Dovada este evidentă: coloniile provizorii au dispărut din peisaj, dar cele durabile, fără locuitorii lor pasageri, au rezistat. O bună parte din coloniile „beneficiar" sunt locuite azi de familii mixte ori de urmaşii veneticilor care, născuţi fiind în acest pământ făgăduit, au devenit localnicii îndrituiţi cu noua maternitate a locului.

La terminarea şantierului Amenajării Lotru, ca o recurentă retragere aureliană din Dacia Felix, multe s-au pustiit. Forfota a lăsat locului urmele marelui flux, acum retras în marea prea linişti (nu există vreo mare mai liniştită ca… marea moartă!). A mai lăsat apeducte la vedere, precum şi căi ale apelor prin adâncuri, cum sunt după mii de ani cele încă curgătoare prin subteranele Romei, şi doar de ceva vreme, ale Ciungetului, Brădişorului. Dar despre retragerea abruptă din Voineasa (inclusiv Vidra!) turistică, ca o repoziţionare aureliană la ofensiva barbară, să vorbim… în dodii, despre părăsirea… *epocii de aur* (nu aur au căutat romanii prin Dacia?) a prea unitului Sindicat, cu casa pe Lotru (şi prin toată ţara!).

Aşadar, studiu de caz/ pamflet la necaz/ Să vedem, ştiinţific, scopul!/ Cum s-a colonizat Lotru!/ Apoi, cum se stinse totul?/ cine puse botul?/ Nu-i vorba de erezie/ nici vreo fantezie!/ Este vorba crudă/ Să se vadă, să se-audă/ de-o urzeală, nu absurdă,/ poate doar un târg de ludă!

În perioada hulitei epoci de aur, din perspectiva ideologiei din scaun, geopolitica albastră nu iubea prea roşu, dar nu înţeleg ce avea cu aurul de toate esenţele (alb, negru, verde)! România îşi avea un proiect de emancipare a ţării, prin dezvoltarea sectorului hidroenergetic (al amenajării cursurilor de ape pentru toate folosinţele posibile: energie, navigaţie, irigaţii, apărare contra inundaţiilor, piscicultură etc.). Aşa a început marea colonizare interioară pe şantierele *epocii*… să poată fi hulită! Părea această roire de oameni muncitori precum coloniile de albine într-un stup care rodea mierea, de aur şi ea. Când treaba era gata, marele stup roia mai departe, să colinde şi alte pajişti înflorite… Aşa se mutau şi legiunile romane să cucerească noi lărgimi, să le… civilizeze! Dar veniră barbarii şi albinele încetară colindatul pentru fagurii stupului. (Pe Lotru, ultima captare de apă s-a recepţionat în 22 decembrie 1989 şi se chema… Izvorul Floarii – ramura Nord-pompaj.)

Imediat a dispărut albinăritul şi apicultorul şef. Stupul existent s-a umplut de trântori, iar „apărătorii" stupului, doldora de miere, au căpătat diabet prin sporirea raţiei de dulce (ce gust bun are „revoluţia" unora! prânzită la dejun şi cină, pentru că la prânz se cuvine!). Trântorii s-au făcut că muncesc. Au păcălit albinele încă lucrătoare cu părţi sociale şi au lăsat ursul şi alţi prădători să-şi însuşească mierea/puterea. N-au mai pus de roiri noi, de noi stupine. Albinele şi-au luat costume de viespi, de muşte bâzâitoare, de anofeli, să coloreze, concurenţial, pajiştea înflorată pusă în seifurile agoniselilor din vreme. De atâta bâzâit, nu se mai auzeau vorbele bune şi atunci zarva-larva a încurajat omizile, carii, să roadă pân' la os, vârtos, că oricum, vezi Doamne!, ce a fost are miros politic, nu are sens să mai existe, nici cu acatiste, că prea miroase a marxiste şi chiar specific, ceauşiste! Au rămas supravieţuiţii şi cântătorii trântorilor nemulţumiţi şi aceştia, neînvăţaţi decât la bâzâit, au aşteptat reînvierea, ba au scâncit în dodii, au dat cu bobii, că se mai întoarce mortul de la groapa istoriei. Nefiind însă ai scripturii, din operele complete au cântat doar psalmii urii. Albinele lucrătoare, naive încrezătoare, aşteaptă sub soare o primăvară-vară nouă, să zboare, din nou din floare în floare… o viaţă viitoare!

Ca o pildă a convieţuirii în aceeaşi persoană, în fiinţa episcopului Ilarion, a idealurilor neamului său cu spiritul Sfintei Scripturi, episcopul de Argeş a compus „o cântare a româneştilor pătimiri şi nădejdi: *Mugur, mugur, mugurel*", cu prilejul festivităţilor instalării sale în scaunul episcopal de Argeş. Tudor a fost prezent la aceste festivităţi. Sunt versuri elegiace şi protestatare, o autentică „dozologie a suferinţelor româneşti" (Nestor Vornicescu). *Imnul lui Tudor,* pe textul poemului poetului Ioan Alexandru (şi el trecut la cele veşnice) a fost interpretat în premieră naţională la Mănăstirea Antim din Bucureşti, la 4 martie 1981, de corul Seminarului Teologic din Craiova, condus de prof. Alexie A. Buzera, iar emoţionanta *Cântare a româneştilor pătimiri: Mugur, mugur, mugurel* a fost executată de arh. Grigore Cârstea la Catedrala Mitropolitană din Bucureşti.

După trădarea şi apoi moartea martirică a lui Tudor, episcopul Ilarion a mers la locul uciderii mişeleşti a lui Tudor, oficiind prohodul, împreună cu preotul Ilie, la Mănăstirea Butoiul de lângă Târgovişte, pentru odihna celui care s-a ridicat întru fericirea „norodului" românesc.

„Şi cu durere de inimă am auzit şi am plâns, când l-au vândut pe Tudor doi căpitani de-ai săi, de l-au tăiat noaptea. [...] Şi am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Şi plângea lumea, şi părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept şi da crucea la norod să se închine. Şi multă jale era pe noi toţi."

Se repetă trădarea lui Mihai Viteazul, deplâns într-un mod asemănător de Baltazar Walter, Palamed, Stavrinos. Ambele momente au fost genial transpuse în poezie de Adrian Păunescu în *Capul de la Torda* (poezie cenzurată în 1979):

Capul lui Mihai Viteazul de la Torda se ridică,
Şi întreabă de ce Ţara a rămas aşa de mică
Şi Câmpia Tordei tristă îi răspunde lui cu jale:
„Fiindcă astăzi ducem lipsa capului Măriei Tale!"

Nu mai acuzaţi străinii că ne taie domnitorii,
Că intimidează Ţara cu guverne provizorii.
Eu atât aş vrea să aflu, arătându-ne obrazul:
Totuşi, unde au fost românii, când a fost tăiat Viteazul?

Nu voi consuma otravă pentru niciun fel de Basta,
Totuşi, unde-au fost ai noştri, şi atunci, şi-n vremea asta?
Cum se-ajunge pân'la gâtul Voievodului de Ţară,
Dacă nu-s trădări acasă, lângă ura de afară?

Capul lui Mihai Viteazul ne-a lăsat numai cu trupul,
Nu contează că străinii n-aveau niciun pic de scrupul,
Eu, de-o singură-ntrebare mă scârbesc şi mă mai mânii:
Totuşi, unde-au fost românii? Totuşi, unde sunt românii?

Colaborarea Tudor Vladimirescu – episcopul Ilarion, pildă de faptă creştină şi patriotică, este o dovadă peremptorie de implicare benefică a Bisericii Ortodoxe Române în istoria naţională.

Fugit din Basarabia (născut la Lozova-Vorniceni), Nestor Vornicescu a găsit în Ţară mediul prielnic pentru împlinirea potenţialului său religios, ştiinţific şi patriotic, înţelegând şi slujind, ca şi celebrii săi înaintaşi, două entităţi sfinte: Biserica şi Patria, ce nu puteau şi nu vor putea fi despărţite vreodată.

Paşti la foc înăbuşit

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Fără ele, Sfintele Paşti sunt de neconceput! Cel puţin aşa credeau spaniolii, până când s-a abătut asupra noastră pandemia. Se împlineşte anul de la acel moment, şi din nou aniversăm o *Înviere* văduvită de licărul voioşiei.

Toate Procesiunile şi Romeriile de *Semana Santa* s-au anulat, ba chiar sunt interzise prin lege! Omiterea celebrării lor nu mai constituie o abatere de la reguli. Dimpotrivă, situaţia s-a inversat! Sacrilegiu? Cine să mai ştie ce e bine şi rău, în lumea bântuită de „pandemonie”?!

Din peisajul dezolant al străzilor pustii lipsesc cu desăvârşire nazarinenii, arătări sumbre, acoperite de cămăşi lungi, din pânză de sac. Păreau nişte călăi evadaţi dintr-un infern care nu făcea atingere cu lumea noastră, cea paşnică şi bună. Avansau anevoios, biciuindu-se şi spetindu-se din răsputeri să transporte sarcini supraomeneşti. N-aş fi crezut vreodată că le voi duce dorul!

Au predat ştafeta unui alt personaj sinistru: virusul ucigaş. Sub spectrul lui, Sărbătoarea Catolicilor – nimerită anul acesta la început de aprilie, cu mult înaintea celei ortodoxe – e vitregă, lăsându-ne tuturor un gust amar. Degeaba se tot zdrobeşte iepuraşul virtual, cu coşul său plin de ouă boite, să ţină locul pompoaselor parade. Spiritul nostru are nevoie de mai mult decât de o mână de pansamente autoadezive pestriţe, pentru a se vindeca de trauma care parcă nu mai vrea să se sfârşească. Aşa multicoloră cum se arată, tot palidă rămâne consolarea.

În zilele premergătoare Paştilor Catolice, purtând asupra lor făclii şi lanţuri zornăitoare, mascaţii tăcuţi obişnuiau să dea ocol bisericilor. Sub coifurile lor ascuţite îşi ascundeau feţele schimonosite de durerea provocată de chinurile la care ei înşişi se supuneau. Păşeau spăşiţi pe urmele lui Iisus, pe drumul calvarului.

Cei mai „norocoşi” dintre ei purtau pe umeri povara strivitoare a piedestalului-tron (span. *trueno*), pe care se clătina periculos statuia Mântuitorului, înfăţişat într-unul din momentele-cheie ale urcuşului spre cruce. Penitenţii care-l întruchipau erau personajele cele mai impresionante din întregul cortegiu al Procesiunilor Pascale.

M-am întrebat de multe ori de unde vine fascinaţia pe care o exercitau acei „călugări” asupra noastră. Sentimentul pe care ni-l inspirau era smerenia amestecată cu admiraţie şi respect. Un amalgam de senzaţii contradictorii şi incomode!

Procesiunile de Paşti, vestite în lumea largă, s-au înfăptuit fără întrerupere de-a lungul a sute de ani. Cum să nu fii descumpănit când se renunţă la ele? Pentru a doua oară consecutiv, oamenilor nu li se mai permite să acceadă la mijloacele ritualice ale absolvirii de păcate. Chiar dacă majoritatea spaniolilor se mulţumeşte cu pacea interioară, nemanifestând-o în public şi preferând să nu discute despre temele religioase, pedeapsa interdicţiei atârnă greu în sufletele lor. Cu atât mai mult surprinde disciplina cu care s-au acceptat în bloc, fără crâcnire, restricţiile motivate de pericolul contagierii cu virusul Covid-19. În fond, e o pedeapsă nemeritată. Dar n-a fost oare aşa şi pentru Iisus?

Deşi pare încetăţenit de când lumea, obiceiul sărbătoririi Paştilor prin defilări fastuoase s-a impus, totuşi, istoric vorbind, destul de târziu. S-a extins mai cu avânt abia începând cu secolul al 12-lea, în special după succesul Reconquistei. Nicăieri altundeva – în afară poate de sudul Italiei, care s-a aflat multă vreme sub influenţă spaniolă – nu se mai practică *Paseos* cu acelaşi patos înfocat.

„Frăţiile” (în spaniolă *cofradías*) se clasifică după multe criterii, dar un lucru au toate în comun: membrii lor sunt oameni de rând, nedispunând de niciun rang religios. Şi încă un fapt, dar unul care se clatină: se admit numai bărbaţi în componenţa lor.

Cum adică se clatină? Ei bine, pentru că în anul 2011 Arhiepiscopul de Sevilla a declarat permis accesul femeilor în rândul nazarinenilor. Ce a urmat? Surprinzător de puţin. Mai nimeni nu ţine seama de recomandarea Excelenţei Sale, iar „surorile” continuă să fie slab reprezentate printre „fraţi”.

Cofradias se clasează după meserii, alegându-şi membrii din rândurile meseriaşilor, după principul breslelor. Aşa au apărut la origini, cu mult înainte ca biserica să-şi reclame drepturile asupra lor. Cele din a doua categorie, aşa-numitele *hermandades*, se disting după zona din care îşi adună adepţii (de obicei, cartierele oraşelor). Ce-a de-a treia categorie se orientează după genul ritualurilor practicate. În general, sunt mai radicale. Au apărut în Evul Mediu, când ciuma făcea ravagii în Europa, iar biserica răspândise zvonul că molima ar fi o pedeapsă abătută asupra păcătoşilor, trimisă de la Dumnezeu.

Printr-o ironică răsturnare de situaţie, astăzi, o altă epidemie ne obligă să renunţăm la acel „tratament”, depăşit şi ineficace.

Sunt incluse în categoria aceasta frăţiile penitenţilor activi, care se torturează cu

pedepse fizice, autoflagelându-se în public pentru a-şi ispăşi păcatele. Numele lor generic este *cofradías de sangre* (de sânge). Din ele fac parte cei care îşi învârt cuţitul în rană, uneori chiar la propriu.

Pandantul lor mai blând este reprezentat de *cofradias de luz* (de lumină), cu membri care se dedică mesajului optimist al salvării prin iluminare, înălţare şi iertare a păcatelor, în special cu imnuri şi rugăciuni.

Surprinde faptul că nici măcar războaiele nu au întrerupt desfăşurarea Procesiunilor Pascale din Spania. Deşi în secolul trecut guvernul republican era ostil religiei, interzicând prin lege defilările pascale, ele s-au ţinut în fiecare an, inclusiv în perioada Războiului Civil. Mulţi preoţi au plătit cu viaţa cutezanţa lor de atunci.

Ce legătură au breslele cu Creştinismul? Una indirectă şi profund profană. Biserica Catolică a încurajat din două motive paradele cu iz păgân, deşi nu erau tocmai conforme cu religia creştină. Mai întâi, pentru că urmărea consolidarea credinţei adepţilor ei. În al doilea rând, însă, a urmărit demonizarea religiilor concurente.

Concret: deşi Reconquista reuşise să expatrieze musulmanii şi evreii, ei continuau să fie toleraţi în Peninsula Iberică, atâta timp cât se autodeclarau convertiţi. Ei bine, nu din dragoste pentru aproapele erau autorităţile aşa permisive cu ei, ci din motive economice. Inchiziţia vâna manifestările religioase care nu se încadrau în normele creştine şi pedepsea aspru abaterile. Îndeosebi pe aşa-zişii *criptoevrei* îi suspecta că ar perpetua pe ascuns obiceiuri neconforme liniei impuse de ea. Iar biserica şi statul, după cum bine se ştie, nu erau puteri separate. *Cofradiile*, la rândul lor, aveau interes să-şi extindă sfera de influenţă asupra sectoarelor economice care fuseseră controlate anterior de evrei sau musulmani. Pentru a simplifica lucrurile, biserica şi nazarinenii s-au aliat. Confraţii n-au ezitat să-şi impună voinţa inclusiv cu forţa, iar biserica a închis câte un ochi, cât timp în fruntea cortegiului avansa crucea ţinută sus.

Cu alte cuvinte, Frăţiile Creştine erau organizaţii de luptă angajate în bătălia pentru supremaţia nu doar religioasă, ci şi politică şi economică, vârfuri de lance ale bătăliei care se dădea pentru bogata moştenire rămasă în urma prăbuşirii legendarului Imperiu Maur *Al-Ándalus.* Ce cofradiile porneau, Inchiziţia pecetluia, întocmind actele oficiale de expropriere a necredincioşilor, pe motiv că ar fi avut „sânge impur” (una dintre cele mai vechi legi ale discriminării rasiale din Europa, bazate pe proclamarea superiorităţii pretinsei „rase ariene”, datează din acea perioadă).

Procesiunile de Paşti nu erau altceva decât parade de putere, menite să-i înspăimânte pe cei care încă mai ezitau, pendulând între religii. Practic, nimeni nu mai avea niciun dubiu, legat de tabăra pentru care era bine să se decidă.

„Fraţii” profitau mult de pe urma clericilor. Aşa de exemplu, în Regatul Aragón, în secolul al 15-lea, nazarinenii aveau dreptul de a purta arme de foc, pentru a se apăra de eventuale atacuri ale piraţilor sau răsculaţilor morisci. Ca urmare, membrii acelor *germanías*, cum se numeau în catalană, n-au ezitat să abuzeze de privilegii, punând pe picioare un înfloritor negoţ cu sclavi. Mulţi convertiţi creştini, foşti musulmani, care de mai bine de 800 de ani trăiseră în bună pace prin acele locuri, au fost atunci înrobiţi, expropriaţi şi vânduţi ca sclavi. Erau oameni nevinovaţi, pe care „fraţii de arme” îi scoteau deliberat în afara legii, pentru a pune mâna pe averile lor.

La un moment dat, în anul 1519, amăgite de propria putere dobândită, *germanías* din zona Valenciei şi de pe insula Mallorca s-au răzvrătit împotriva propriei clase conducătoare, compuse din nobilii latifundiari. Pentru o vreme, revolta lor a fost trecută cu vederea de proaspăt unsul rege Carol, care avea o mulţime de afaceri de rezolvat în afara ţării. Abia în 1528 a fost înăbuşită răzmeriţa, atunci când Carol, devenit între timp împărat (Carol Quintul), a dispus executarea publică a nu mai puţin de 800 de supuşi infideli implicaţi în revoltă. Lecţia s-a imprimat adânc în mentalul colectiv.

În afară de impunerea disciplinei, biserica şi-a asumat şi sarcina educării membrilor frăţiilor laice, majoritatea lor fiind oameni de rând, fără ştiinţă de carte. Nazarinenii, deşi asistau la slujbe, nu aveau nicio idee despre creştinism. Din acest motiv, s-a optat pentru jucarea pe viu a scenelor biblice, ajungându-se la acele pompoase înscenări ale calvarului lui Iisus.

Pentru a sublinia veridicitatea faptelor biblice, s-au pus la dispoziţia frăţiilor laice obiecte de cult şi relicve sfinte. Răspunderea pentru păstrarea lor intactă le-a conferit nazarinenilor un statut social mai răsărit decât al altora. Deşi membrii frăţiilor nu deţin funcţii religioase, au binecuvântarea Papei de la Roma şi sunt supuşi dreptului canonic. În interior se disciplinează singuri, respectând o ierarhie strictă, aproape militară.

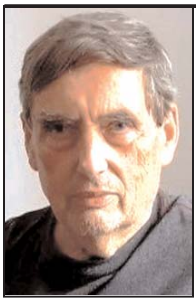
Un paradox al timpurilor noastre, în care religia pierde din ce în ce mai mult teren şi înregistrează tot mai puţini adepţi, este faptul că numărul participanţilor la Procesiunile de Paşte continuă să crească. Atracţia aceasta pe care *confradías* şi *hermandades* o exercită asupra noilor generaţii se explică prin deplasarea accentului de la semnificaţia iniţială, de supunere necondiţionată instituţiei Bisericii, spre împărtăşirea unei experienţe culturale comune, spre perpetuarea tradiţiilor şi folclorului.

A face parte dintr-un grup cu valenţe culturale ancestrale pare a conta mai mult decât a servi unei cauze neclare, idealizate. Frumuseţea şi valoarea Paradelor de Paşti spaniole este de altfel recunoscută inclusiv la nivel înalt, fiind declarată bun imaterial preţios prin UNESCO, inclusă deci în Patrimoniul Omenirii.

Aşa se face că, revenind printre cele lumeşti, mesajul Domnului nu se dezice de sine, ci învie într-o nouă formă, jucând un rol compatibil cu dezideratele omul mileniului trei. Aşa sau în alt fel, cu sau fără permisiunea Bisericii, Vrerea Domnului coboară pe pământ, punctând destinele noastre.

Istoria de lângă noi

Originea românilor (I)

Semne de întrebare

Dan D. FARCAŞ

De unde venim? Cât de vechi suntem? Cine au fost, de-a lungul mileniilor trecute, strămoşii celor care trăiesc azi pe teritoriul României? Ce realizări i-au făcut speciali? Am fost şi eu preocupat, fireşte, de aceste probleme de o mare încărcătură emoţională, chiar dacă specializările mele academice sunt cu totul altele.

Din păcate, tratatele şi manualele de istorie, în care am căutat răspunsurile la întrebările de mai sus, treceau cu detaşare peste perioada foarte veche, dar şi peste anumite episoade obscure, cu scuza subînţeleasă că, neavând suficiente date certe, autorii nu doreau să se lanseze în speculaţii şi să se compromită. Nu m-a lămurit nici puzderia de lucrări extrem de profesioniste ale arheologilor. Ele se limitau strict la petecul de spaţiu şi de timp examinat, fără să ofere ceea ce doream – o imagine de ansamblu asupra trecutului. Acestea pe partea serioasă a lucrurilor.

Pe de cealaltă parte, am constatat că istoria românilor este dezbătută, cu multă patimă, de o mulţime de nespecialişti, marele public fiind expus celor mai fantastice ipoteze... Auzim astfel că românii au fost constituiţi ca un popor unitar, în acest loc, încă de acum multe milenii, de la noi izvorând toate limbile şi poate şi toată cultura europeană. Iar dacă nicio istorie academică nu recunoaşte asta, este semnul unei conspiraţii, bazate pe invidie, împotriva noastră.

Acest mod de a gândi nu ne caracterizează numai pe noi. De pildă, circulă pe internet o „teorie", promovată de persoane care se pretind serioase, afirmând că ungurii ar fi trăit, acum multe milenii, în Transilvania, după care ei au fost cei care au civilizat Europa, în patru valuri succesive. Ei ar fi inventat, între altele (la Tărtăria), scrierea, pe care au dus-o apoi în Sumer (sunt şi studii care argumentează că limbile respective ar fi înrudite), după care s-au întors, via Asia, în Transilvania, ca să reia în stăpânire teritoriile care le-au aparţinut din vechime ş.a.m.d. Tot din aceeaşi zonă vine şi afirmaţia că românii sunt doar urmaşii unor italieni de prisos, transferaţi prin secolul 5, peste strâmtoarea Otranto, în Albania. Aceştia ar fi migrat apoi, cu turmele lor de oi spre nord, ajungând pe teritoriul ţării noastre, abia prin secolul 12, după care au devenit majoritari, înmulţindu-se mult mai iute decât băştinaşii.

Şi nu doar noi, ori vecinii noştri, emit astfel de „teorii". Năravul e preţuit şi „la case mai mari". Dacă vom căuta un pic, vom descoperi că sunt surprinzător de multe naţii dotate cu personalităţi cu un simţ patriotic exacerbat, care reorganizează fapte şi dovezi, prin selectare, omisiune, răstălmăcire şi uneori chiar modificare tendenţioasă, ori invenţie, încercând să-şi construiască o istorie fabuloasă prin care să demonstreze că seminţia lor este un „popor ales". Cititorul va găsi, uşor, dacă practică şi limbi străine, multe asemenea exemple.

Acest mod de a gândi şi de a face istorie putea să fi avut o anumită justificare în perioadele în care identitatea unei naţiuni era ameninţată şi în care virtuţile strămoşeşti trebuia să fie hiperbolizate în ochii concetăţenilor, pentru a-i pregăti spre inevitabile confruntări de cucerire sau de înverşunată apărare.

Dar situaţia s-a schimbat în ultimul timp. Azi trăim într-un „sat global" extrem de transparent, în care, pe de o parte, fiecare persoană are acces la o cantitate de informaţii de sute de ori mai mare decât avea înainte, deci, dacă are şi un pic de pregătire, e mult mai dificil de păcălit, iar, pe de altă parte, marile competiţii între ţări sunt mai degrabă pe plan economic, ştiinţific, cultural, artistic, sportiv etc.

În lumea noastră, cea a inevitabilei globalizări, fiecare popor va supravieţui sau se va topi în marea masă a omenirii nu în funcţie de agresivitatea de care dă dovadă, aşa cum se întâmpla în vechime, ci după puterea pe care cultura sa specifică (limba, tradiţiile, valorile, moralitatea etc.) o are în a genera realizări care să fie recunoscute şi respectate de întreaga lume. Azi naţiile sunt apreciate desigur şi după strămoşi, dar, înainte de toate, după aportul lor actual la binele întregii lumi, după savanţii, artiştii, medicii, inginerii, gânditorii, meseriaşii, sportivii etc. care realizează, chiar acum, ceva remarcabil pentru întreaga omenire.

Fără îndoială, pentru stima de sine necesară în vederea acestor competiţii şi pentru apărarea identităţii noastre naţionale, şi istoria are un rol important, reamintindu-ne cine am fost, cine suntem, ce greşeli am făcut, cum puteau fi ele evitate sau reparate, de ce anume am fost capabili în trecut şi cum am putea fi şi mai buni în viitor. Iar dacă ne uităm bine, chiar avem o istorie de care nu trebuie să ne fie ruşine, dimpotrivă.

Competiţia actuală între naţiuni respectă, tot mai ferm, un „fair-play" al corectitudinii, marginalizând pe cei care trişează. Suntem apreciaţi dacă suntem buni în ceea ce facem, dacă dovedim că suntem capabili să creăm, să oferim omenirii realizările noastre, să ajutăm binele general şi să ocrotim frumosul pentru cei din jurul nostru. Dar suntem apreciaţi şi după cât suntem de corecţi, de cinstiţi şi de încredere în toate acestea. Dacă nu respectăm regulile jocului, vom fi ocoliţi şi depunctaţi. În particular, la ora actuală, a scrie o istorie naţională hiperbolizată devine o acţiune contraproductivă.

În concluzie, cu mici excepţii, n-am primit un răspuns mulţumitor la întrebările mele nici de la specialişti şi nici din textele exaltate, pe care nu le puteam accepta. În aceste condiţii, pentru a avea totuşi o imagine la care să mă pot raporta, am luat iniţiativa să încerc să-mi schiţez eu însumi răspunsurile dorite, cu tot ce voi găsi, şi bune şi rele, pe baza informaţiilor pe care le aveam la îndemână şi în care puteam avea încredere.

Am profitat în acest scop de faptul că secolul 21 a adus schimbări nu doar în mentalităţi, ci şi în metodele prin care se poate reconstitui trecutul. Un prim astfel de element a fost studiul recent al mutaţiilor genetice ale populaţiilor umane. Azi ştim că, în migraţiile lor, anumite grupuri au rămas izolate mai mult timp într-un anumit loc, suferind mutaţii care s-au permanentizat prin consangvinizare. S-au creat astfel mari colectivităţi de oameni, având un profil genetic aparte faţă de restul omenirii. La ora actuală, întreaga populaţie a globului este clasificată în asemenea colectivităţi, numite *haplogrupuri*.

Deşi cercetările sunt încă la început, există deja hărţi şi tabele, din ce în ce mai precise, cu aceste haplogrupuri, bazate pe eşantioane de populaţie tot mai largi. Dar haplogrupurile au fost identificate şi în ADN-ul recuperat din schelete vechi de mii de ani. Coroborând mutaţiile găsite în ele cu vechimea rămăşiţelor (prin Carbon 14 calibrat etc.), ca şi cu alte elemente, a fost posibilă reconstituirea marilor migraţii de popoare, dar şi stabilirea originii populaţiei din fiecare teritoriu.

Al doilea element care m-a ajutat foarte mult în căutările mele a fost răspândirea internetului, care – faţă de metodele anterioare – permite nu doar o informare mult mai largă şi adusă permanent la zi, dar şi „decantarea" mult mai temeinică a informaţiilor corecte, întrucât milioanele de utilizatori remarcă şi sancţionează rapid erorile sau aberaţiile. Iar instrumentele avansate de căutare pot pune acum mult mai uşor în corespondenţă datele istorice, arheologice, genetice, lingvistice, religioase, folclorice etc. din diverse ţări.

Cu aceste premise, folosind şi informaţii obţinute prin discuţii cu specialişti, am izbutit să alcătuiesc, pentru mine şi apropiaţii mei, un soi de „ghid", mult simplificat, privind originea şi faptele strămoşilor românilor, de la începuturi până la întemeierea principatelor istorice. Un prieten mi-a sugerat să public pagini din acest „ghid" în revista *Curtea de la Argeş*, sub forma unui mic serial, propunere acceptată şi care începe a se înfăptui cu prezentul articol.

Îmi propun să folosesc doar date solide, agreate de majoritatea specialiştilor. Totuşi, prin metoda adoptată, forma va rămâne la nivel de eseu, în care, nesupus rigorilor cerute istoricilor, îmi voi permite uneori şi opinii personale, inevitabil subiective. Dar sper că lucrarea va fi, implicit, şi o invitaţie pentru ca cititorul să verifice în detaliu, el însuşi, afirmaţiile făcute şi să vină cu propriul său punct de vedere.

(Va urma)

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Nu pot trăi încă în poezie

Adam Zagajewski (Polonia)

Nu pot trăi încă în poezie,
mi-e dat să fiu aici, pe lume, în oraş.
Doar cei răposaţi pot trăi în poezie;
sosesc ca nişte bieţi violonişti,
cu degete învineţite şi îngheţate
şi adorm profund pe aşternutul de versuri.

Cu gândul la tine

Sara Teasdale (SUA)

La tine mă gândesc, la cum iubeşti această frumuseţe,
când solitară urci întinsa plajă, iar valurile-n tunet înfundat
se sparg la ţărm în trista melodie
pe care-o cunoşteam şi tu şi eu.

Din bolţi de dune voci-ecouri mă asaltează,
şi-n zare argintul mat al mării reci –
vesteşte a noastră trecere-n neant, prin veacuri nesfârşite
până ce iar vom asculta acelaşi cânt.

Cântec de neadormire

Francisco Brines (Spania)

E încă noapte şi cocoşul cântă.
O face noapte după noapte.
Iar eu pândesc cântarea-i în fiecare seară.
Sumbru e timbrul vocii sale aproape stinse.
Lumina pare acră, noaptea se sparge în tril.
Pipăi întunecimea şi-i desluşesc mesajul.
Ai mai pierdut o noapte,
vrea parcă să-mi vestească.
Până într-o bună zi,
când noapte şi cocoş nu vor mai fi.

O carte despre opera compozitorului Eugen Doga

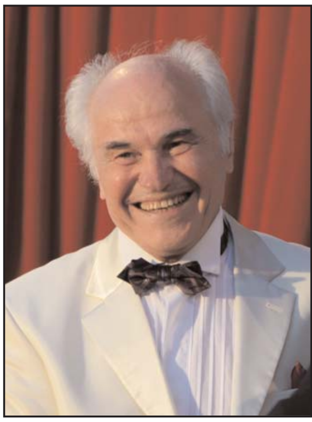
Eugenia TOFAN

Ne-am obişnuit de ani buni să afirmăm că primăvara începe inclusiv cu Eugen Doga şi cu muzica Domniei Sale. Iată că primăvara aceasta începe şi cu o apariţie editorială de excepţie, *Eugen Doga, perspectiva inversă*, autor Ion Gagim, doctor habilitat, profesor la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălţi, cercetător, filosof, autor de monografii, manuale şi alte studii de filosofie muzicală, muzicologie, psihologie şi educaţie muzicală, maestru în arte, membru al Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor, membru al Uniunii Muzicienilor, membru al Uniunii Scriitorilor.

Volumul a apărut la Bucureşti, în Colecţia „Basarabica”, editată de Academia Română, coordonatori, academicianul Victor Spinei şi Ionel Cândea, membru corespondent al Academiei Române. Între două primăveri de pandemie, muzicologul Ion Gagim ne pune în faţă o carte despre unul dintre cei mai mari compozitori ai timpurilor noastre, academician Eugen Doga. Deşi cartea a apărut la sfârşitul anului 2020, trecerea Prutului a fost posibilă abia acum câteva săptămâni. Nu ştim încă foarte multe despre lucrare şi suntem nerăbdători să facem cunoscut şi publicului larg noua apariţie editorială.

De aceea, Serviciul de Presă al AŞM i-a solicitat autorului lucrării, prof. Ion Gagim, un interviu, în speranţa că ne vor fi dezvăluite mai multe detalii despre lucrare, ce conţine, cum a fost concepută scrierea ei, ce scop urmăreşte, cui este adresată etc.

Cartea este editată pentru difuzare în România, unde nu au fost publicate până în prezent cărţi despre marele compozitor, în scopul de a lărgi cunoaşterea operei sale de către publicul de peste Prut. Vreau, pe această cale, să aduc sincere mulţumiri Editurii Academiei Române, sub îngrijirea căreia cartea a văzut lumina zilei şi un sentiment de recunoştinţă domnului academician Gheorghe Duca pentru propunerea respectivă. Cartea îmi place şi mie (scuzaţi-mi lipsa de modestie), aducându-mi clipe de aleasă fericire atât pe parcursul scrierii ei (în special!), precum şi acum, când o ţin în mâini şi recitesc pagini din ea. O carte scrisă „cu suflet” este pentru autorul ei ca un copil căruia i-a dat viaţă. Cum ai putea să nu fii fericit?

înaintarea spre Infinit, spre Veşnicie, spre „lumea lui Dumnezeu”, care se lărgeşte cu atât mai mult cu cât înaintezi în ea. Marea muzică a unui mare compozitor se înscrie, organic, în acest concept, după cum e şi cazul muzicii maestrului Doga, care ne duce spre îndepărtările azurii. Esenţa fenomenului o regăsim, de exemplu, în următoarea frază a lui Heinrich Heine: „Orice poezie trebuie să fie ca o mică ferestruică spre infinit”.

E.T.: *Fiind un muzicolog consacrat, cercetător, autor de monografii şi de alte multe studii de diferite genuri, cu siguranţă că aţi studiat tot ce este posibil despre Eugen Doga şi despre creaţia sa. Care sunt, totuşi, chemările vieţii şi ale muzicii artistului?*

I.G.: Sigur că am studiat tot ce a apărut, atât *despre* maestru, cât şi *cu* maestrul, sub formă de cărţi, studii, concerte, spectacole, interviuri, emisiuni televizate etc., având şi întâlniri cu maestrul pentru anumite precizări. Pe de o parte, chemările vieţii şi ale muzicii Domniei Sale (despre care vorbim în carte) sunt multe. Pe de altă parte, ele sunt „una” – irezistibila chemare a talentului său înnăscut de a crea muzică „frumoasă, plină de armonie şi lumină, muzică ce cucereşte inimile oamenilor, învăţându-i să iubească şi să trăiască viaţa în bucurie şi fericire”, dacă e să generalizăm.

Eugenia Tofan: *Domnule profesor, de unde vine ideea editării acestei lucrări, precum şi conceptul ei, intuind că este o carte aşteptată nu doar de compozitorul Eugen Doga, dar şi de mulţi dintre noi, cei care îi ascultăm şi îi iubim muzica?*

Ion Gagim: Istoria apariţiei acestei cărţi este simplă de tot. Într-o bună zi (şi chiar a fost bună, după cum s-au desfăşurat ulterior lucrurile), m-a sunat ex-preşedintele Academiei de Ştiinţe, domnul academician Gheorghe Duca, propunându-mi să scriu o carte despre maestrul Eugen Doga. Cartea urma să apară în Colecţia „Basarabica”, editată de Academia Română. Mi s-a zis că înţelegerea respectivă deja există. Iată aşa – bang! – m-am trezit în faţa unei situaţii „delicate”. În primul rând, pentru că totul s-a întâmplat pe neaşteptate. În al doilea rând, pentru că tonul vocii domnului academician era atât de „hotărât”, încât parcă nu-mi lăsa loc de a mai cântări lucrurile. Dar în al treilea rând – lucru esenţial! – să scrii o carte despre Eugen Doga, despre cel pe care îl cunoaşte o lume întreagă, compozitor cu renume mondial, creaţia căruia este un imens univers, este o intenţie temerară. S-a întâmplat aproape ca în cunoscuta expresie „m-au însurat fără mine”... Trebuia să dau un răspuns. Într-o clipă, am analizat în minte tot ce ştiam despre maestrul Doga. M-au „salvat”, în luarea deciziei, câteva articole pe care le scrisesem despre renumitul compozitor cu câţiva ani înainte. Am înţeles că nu am de ales şi... mi-am dat consimţământul. „O să te descurci”, mi-a şoptit intuiţia, cu toate că în faţă aveam un munte uriaş, pe vârful căruia trebuia să ajung. M-a ajutat să urc acest munte *muzica* maestrului, în care am intrat cu toată fiinţa, scrutând-o auditiv, sufleteşte şi analitic, „de-a lungul şi de-a latul”, cum s-ar zice. Anume ea mi-a „şoptit” conceptul cărţii, structura ei, subiectele care urmau a fi puse sub exegeză etc. Mi-am zis că dacă un compozitor compune muzică, atunci chiar ea, muzica, trebuie să fie „personajul” cărţii, căci ea creează numele lui, şi nu atât informaţiile despre el, despre viaţa şi creaţia sa. Cu atât mai mult că astfel de cărţi despre protagonistul nostru, foarte utile, desigur, deja există.

Manuscrisul, în variantă finală, l-am trimis, cu mari emoţii, protagonistului. Îndoielile mele au fost de prisos: Maestrul Doga m-a felicitat, mărturisind că îi place mult cartea şi că demult şi-ar fi dorit o astfel de carte despre creaţia sa.

E.T.: *Cum e să lucrezi la o carte despre un compozitor naţional şi universal, ca maestrul Eugen Doga?*

I.G.: Este, în primul rând, o mare responsabilitate, deoarece aici nu poţi umbla „cu ocaua mică”, „cu jumătăţi de măsură”, şi este o mare muncă, rezultatul căreia trebuie să capete forma unei expuneri adecvate, obiective, argumentate a muzicii compozitorului, care este o taină. Ca şi toată muzica, de altfel. Să „auzi” această taină, să pătrunzi în ea, să încerci s-o descifrezi, s-o înţelegi şi s-o expui în cuvinte (care, vai!, sunt atât de neputincioase aici), adresate unui public – iată ce stă în faţa unui autor. O carte despre muzică trebuie să păşească pe urmele muzicii. Doar atunci ea se poate apropia, pe cât este posibil, de ceea ce doreşte să ne spună această miraculoasă artă.

E.T.: *Cu ce explicaţie necesară vine autorul Ion Gagim în această lucrare?*

I.G.: Aş veni cu următoarea precizare, care denotă specificul cărţii: ea, ca să revin, nu este „despre Eugen Doga”, ci „despre *muzica* lui Eugen Doga”. Este aici o diferenţă importantă. De aceea, cartea nu este adresată unui „cititor”, ci unui „ascultător” al muzicii maestrului. Prin lectura cărţii, desigur, dacă va binevoi. Din acest motiv, vin în carte cu comentariile unui şir de lucrări ale maestrului, pentru a înlesni înţelegerea lor aprofundată de către ascultător. Totodată, cartea este aşezată pe un concept neobişnuit, în opinia mea, care este formulat în titlul cărţii.

E.T.: *Este cartea despre celebrul compozitor şi muzica Domniei Sale „una cu meandre”, după cum citim în Cuprins? Totodată, titlul ei vorbeşte de o „perspectivă inversă”. Adică?*

I.G.: Cartea este cu „meandre”, deoarece nu poţi descrie opera maestrului Eugen Doga, mergând „în linie dreaptă”. Şi aceasta, din mai multe considerente, pe care le expunem în volum. Iar „meandrul” esenţial se află în însăşi titlul cărţii – *Eugen Doga: Perspectiva inversă*. Ce este „perspectiva inversă”, ca termen, ca fenomen? Pe scurt: pe suprafaţa unui tablou obiectele din prim-plan sunt mai mici în comparaţie cu cele de pe planurile ce se deschid, treptat, în perspectivă. Astfel, cu cât perspectiva spaţială se îndepărtează, cu atât obiectele reprezentate pe tablou devin mai mari. Este

E.T.: *Şi dacă e să vorbim despre limbajul muzicii lui Eugen Doga, care ar fi acesta?*

I.G.: Am consacrat acestui subiect o bună parte a cărţii, mi-am propus să pătrund, pe cât este posibil, în cele mai mici detalii ale sonorităţilor muzicii maestrului, pentru a le determina aspectele specifice – ceea ce este propriu şi inconfundabil pentru muzica lui Eugen Doga. Iarăşi, ca să generalizez, trebuie spus că maestrul şi-a creat limbajul muzical propriu, pe care îl identifici de la primele sunete ale oricărei creaţii. Şi aceasta este, cred, realizarea de vârf a unui compozitor.

E.T.: *Pentru publicul larg, ce ar însemna „muzică ascultată” şi „muzică auzită”, expresii pe care le întâlnim în carte?*

I.G.: E una să asculţi, şi alta este să auzi. „A asculta” nu este doar o acţiune fiziologică, ci şi o activitate de ordin psihologic şi, mai ales în cazul muzicii, de ordin spiritual. Muzica trebuie audiată cu auzul subtil, pe care îl poate dezvolta fiecare, dacă doreşte. Din păcate, omul de astăzi nu poate asculta, el nu are răbdare să asculte, fiind „împrăştiat” la acest subiect. Dar pentru a înţelege cu adevărat ceea ce spun sunetele muzicii în intimitatea lor, este necesar să ne „disciplinăm” şi să „educăm” auzul. Fără această calitate esenţială nu prea avem ce căuta în muzică, ea fiind, eminamente, o artă adresată auzului.

E.T.: *Va avea loc o lansare a cărţii sau, deocamdată, nu ne putem permite acest lux?*

I.G.: Planurile noastre erau ca ea să fie lansată pe 1 Decembrie 2020, de Ziua Marii Uniri, cu invitarea colegilor de la Academia Română etc. Dar pandemia, din păcate, a venit cu calculele sale. Dar, nu ne dezicem de ideea unei lansări.

E.T.: *Domnule profesor, vă mulţumim pentru deschidere, pentru acordarea acestui interviu, pentru această noutate editorială şi informaţiile valoroase care ne vin ca o gură de aer proaspăt atât de necesar pentru timpurile nefaste pe care le trăim. Vă felicităm pentru dedicaţia şi munca titanică la acest volum de excepţie şi suntem nerăbdători să fim prezenţi şi la o lansare pe potrivă.*

I.G.: Vă mulţumesc şi eu.

Podul de reviste

Ţara, în lumina Luceafărului

Eugenia BULAT

Îmi amintesc cum, în 1995, în apărarea Limbii Române şi a Istoriei Românilor s-a ridicat, după noi, cei din '89, o altă generaţie de tineri. Erau acei copii care în 1989 fuseseră purtaţi pe umeri de către părinţii lor pe la Marile Adunări Naţionale.

După primul Parlament democratic, veniseră deja la putere *agrarienii* (comuniştii latifundiari), care îşi aveau citadelele lor de mancurţi în instituţiile de învăţământ superior. (Mancurt: persoană lipsită de memorie, care se supune orbeşte unui stăpân. Termenul vine din romanul scriitorului kirghiz Cinghiz Aitmatov *O zi mai lungă decât veacul.* Explică C. Aitmatov: „Cel care supravieţuia îşi pierdea complet memoria şi devenea mankurt. Mankurtul era un rob perfect: nu cerea decât mâncare şi ceva haine, executa orbeşte poruncile stăpânului, nu stătea cu nimeni altcineva de vorbă şi, mai ales, nu se gândea să fugă sau să se revolte.") Una dintre ele era Universitatea Agrară din Chişinău. Cu toate acestea, şuvoaie de studenţi de la această instituţie curgeau zilnic spre Piaţa Marii Adunări Naţionale ca să sprijine protestul. Reputatul om de cultură Ion Ungureanu a ţinut atunci un discurs fulminant, atrăgând atenţia că „agrarienilor le-o fi părând că ei cresc acolo, la Institutul Agrar, *pui de găină,* dar iată că, s-a dovedit, acolo cresc *pui de vultur!"*

Trebuie să spun că, pe cât de vigilenţi erau cerberii ideologi din vremea sovietică, pe cât de mult ne-au hăcuit literatura naţională, acestora le-a scăpat lucrul cel mai important: faptul că *prin Eminescu,* sub bagheta inspirată a unui profesor valoros, din noi vor creşte *pui de vultur* şi deloc pui de găină, aşa cum se aşteptau.

Predat de Ştefan Bulat, Eminescu era unul dintre noi. Împărtăşeam laolaltă ura faţă de toţi *mititeii* lumii, care, în loc să vadă *lumina ce în lume-a revărsat-o* un om, îi caută continuu *păcatele şi vina*. Începeam să pricepem că lumea nu s-a schimbat şi că există asemenea atitudini şi în vremea noastră. Nu ştiam că urma să vină un timp de încercare şi pentru noi – anul 1989 – când va trebui să ne situăm clar de partea lui Eminescu şi în apărarea adevărului pronunţat de el; de partea atâtor alţi intelectuali care se vor ridica pentru Limba Română din Basarabia. Şi acel timp nu era deloc departe, pentru că ce este, de fapt, din perspectivă istorică, un 20 de ani?...

Unde vei găsi cuvântul ce exprimă adevărul?

Am înţeles de timpuriu, ghidată de profesorul meu, că limba este, de adevăratelea, *casa fiinţei*. În anul 1989, atunci când, în revista *Nistru*, a apărut articolul reputatului lingvist Valentin Mândâcanu, *Veşmântul fiinţei noastre,* care dezminţea vehement minciunile sovietice despre aşa-zisa limbă „moldovenească", acest adevăr ne-a găsit pregătiţi. (Revista *Nistru* era condusă de poetul Dumitru Matcovshi – un port-drapel al Mişcării de Eliberare Naţională. La scurt timp după publicarea articolului-bombă, Dumitru Matcovschi a fost victima unui accident rutier rămas neelucidat până azi. Poetul a supravieţuit ca prin minune, dar decenii la rând a suferit de pe urma accidentului.)

„Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba este stăpâna noastră", ne repeta adesea, din Eminescu, profesorul nostru şi noi ne căzneam să înţelegem *de ce?!* „Limba este domeniul (*templum*), adică, locul de adăpost al Fiinţei", va spune mai târziu şi reputatul acad. Mihai Cimpoi, şi tocmai de aceea noi *ajungem la fiinţare străbătând neîncetat acest loc de adăpost.* Cu alte cuvinte, răsădită sămânţa în solul raţiunii noastre, în timp, am ajuns să ne explicăm mai bine, inclusiv din alte surse, celebra frază eminesciană.

Ne-am cufundat cu mult drag în poemul *Scrisoarea II.* De câte ori, nu doar în clasă, dar în careu, la sărbătorile noastre şcolare, cei mai buni dintre noi se adresau în exaltare celor prezenţi:

De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?
De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?
De ce zac îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?

Cu cât zel, identificându-mă în mod inconştient cu Eminescu, rosteam înflăcărată:

Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt!

Când am ajuns la *Scrisoarea III,* eram deja de-a binelea înrolaţi în oastea lui Eminescu. Trecutul glorios al ostaşilor români era şi trecutul nostru, ne mândream cu el; falsul patriotism al contemporanilor poetului ne dezgusta profund. Satira şfichiuitoare pe care o adresa Eminescu celor lipsiţi de sentimentul demnităţii de neam era şi *poziţia noastră de viaţă.*

Liniştit cum îl ştiam dintotdeauna, domnul Bulat se avânta „la luptă" cu noi laolaltă, oferindu-ne rolurile râvnite: solul, Mircea cel Bătrân, Baiazid cel trufaş, solul de pace. Şi, hai lectură pe roluri:

– Ce vrei tu?
– Noi? Bună pace! Şi de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.

Intrarea în scenă a domnitorului nostru ne umplea de duioşie: *un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port!* (Ne însuşeam, evident, un criteriu valoric: măreţia adevărată a omului este în inima şi în fapta lui, nu în înşelătoare veşminte!)

Ne-am înarmat pentru viaţă şi cu versurile „De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris şi pentru noi (...)", iar răspunsul sultanului îl resimţeam ca pe o ofensă personală. Răspunsul plin de demnitate al Domnitorului nostru ne umplea de mândrie. Eram ostaşi ai Ţării Româneşti, iar Dunărea era *râul nostru.* Profesorul era încântat să vadă cum absorbim din Eminescu, cât suflet punem recitând monologul *Domnitorului nostru:*

Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul
Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este,
Duşmănit vei fi de moarte,
făr-a prinde chiar de veste.

Mamă dragă!!! Se rupeau să facă rolurile centrale până şi unii dintre cei mai leneşi sau mai slăbuţi elevi! Înţelept, profesorul Bulat, în infinita lui dorinţă de a-i ridica pe toţi cât de sus, măcar în ochii proprii, le oferea cuvântul.

Profesorul nostru făcea ample trimiteri la istorie, din care nu ştiam prea multe. Aici, la lecţiile de Literatură Română, totul trecea prin inimă şi atunci totul devenea clar şi memorabil. Eram suflet în suflet cu Eminescu când anunţa sentinţa *fonfilor şi guşaţilor:*

Prea v-aţi arătat arama sfâşiind această ţară,
Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară,
Prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei,
Ca să nu s-arate-odată ce sunteţi – nişte mişei!

Va veni anul 1989, dar, înainte de asta, anii „perestroikăi" gorbacioviste de la 1985-1988. Eminescu, plantat în noi cu atâta pasiune de profesorul nostru Ştefan Bulat, versul pătrunzător al marelui nostru poet, ne vor trezi din somnul letargic ca prin magie. Adevărurile de care ne-am pătruns la lecţiile de Limba Română se vor revela a fi zdrobitor de actuale. Deşteptaţi la realitatea de dincolo de zidurile şcolii, *vom şti cine suntem, de unde venim şi încotro mergem.* Destrămată ceaţa propagandei sovietice de pe ochiul minţii, vom şti că suntem români şi că salvarea noastră ca etnie la această margine a latinităţii este reunirea noastră cu întreg Neamul Românesc.

În anul 1965, la Congresul Uniunii Scriitorilor, oamenii de litere au pus (pentru prima oară după 1940) problema reîntoarcerii limbii noastre la *alfabetul latin.* Dar li s-a spus: *Hem, нем и нем!* (Nu, nu şi nu!) În 1970, pe când eram în clasa a 7-a, prin exemple concrete, cu creta în mână, pe tablă, profesorul nostru ne demonstra că alfabetul chirilic *nu este haina firească a limbii noastre!* Am deplina convingere că acest lucru nu era deloc pe atunci lipsit de pericole. Aveam să aflu peste ani că era marginalizat, că avea statutul periculos de *кулацкий сынок* („fecioraş de culac").

Lecţie de lecţie, am tot zăbovit şi asupra celor 12 catrene din poezia *Limba noastră*, astfel ca să înţeleagă fiecare de ce *limba noastră e o comoară...* de ce este *în adâncuri înfundată...* de ce poetul îi spune *piatră rară...* Care *anume* este limba pe care *o cântă pe la vatra lor ţăranii?...* De ce trebuie să *ştergem slimul şi mucegaiul?...* Când/în ce condiţii *răsări-va o comoară?...*

Eram nişte copii necăjiţi de la ţară. Părinţii noştri, 90 la sută, aveau puţină carte. Şi atunci, profesorul nostru de Limba Română devenea *părintele nostru spiritual.* La un moment dat, *părintele* a început să ne ducă la teatru.

Am mers cu profesorul nostru de Limba Română la Teatrul Mihai Eminescu (pe atunci, Teatrul Muzical-Dramatic Puşkin), la spectacolele care erau pe vremea aceea în repertoriu.

Spectacolul *Eminescu*, cu vestitul actor şi regizor Valeriu Cupcea în rolul marelui poet, ne-a marcat. Spectacolul a dezgolit, prin ceva foarte exact, gustul fad al realităţii în care eram nevoiţi să trăim.

Atunci când a început perestroika lui Gorbaciov, eram deja şi eu profesoară la şcoala medie din Sadova, diriginte la o clasă de copii. Tot ce prindeam din zbor ca suflu al noului, aduceam la ore ca să ofer elevilor mei. Către 1989, aveam ce aduce acestora: alfabetul latin, cântecele care ne-au însoţit istoria, tot ce era de ştiut din săptămânalul *Literatura şi Arta*, care apărea parţial în grafie latină înainte să fie adoptată Legea din 31 august 1989.

Nu existau hărţi care să arate drama Basarabiei. Tabla şi creta erau instrumentele mele. Aşa au văzut pentru prima oară acei copii harta României cu provincia Basarabia în graniţele fireşti ale Ţării-Mamă; harta sfârtecată a fatidicului an 1940, după ultimatumul rus etc. Aşa au aflat elevii mei despre Bucovina, despre Ţinutul Herţei, despre Cetatea Albă şi ieşirea la Marea Neagră – toate răpite de Stalin şi dăruite Ucrainei. Aşa a fost să priceapă ei rostul cetăţilor noastre medievale de pe Nistru (Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Ismail), toate ca una cu ochi de ambrazură îndreptaţi spre Est, spre pericolul năvălirii hoardelor tătaro-mongole, şi nu invers.

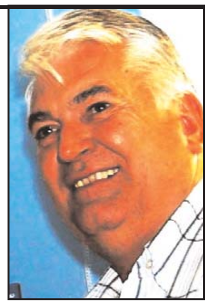
Şi am mers cu copiii la Mănăstirea Căpriana, ctitoria marelui Ştefan, ca să dăm o mână de ajutor (mănăstirea urma să-şi reia activitatea), apoi la Cetatea Albă, ca să urcăm acolo pe ziduri străvechi şi să privim, pentru prima oară în viaţă, *marea lui Eminescu.* Ripostând ghidului ucrainean că ne spune minciuni despre istoricul cetăţii, am coborât pietrele vechi ca să ne bălăcim în apa blândă a limanului până la apus de soare. Ne-am întors acasă împliniţi de bucuria călătoriei, dar şi trişti, pentru că atinsesem cu mâna rana sângerândă a istoriei noastre: rupţi, rupţi suntem de la trupul Ţării-Mamă; rupţi şi sfârtecaţi.

Peste puţin timp a fost să văd pentru prima oară România. Era în mai 1990, împreună cu un grup de pedagogi ai Liceului Gh. Asachi din Chişinău. Atunci am văzut Iaşiul, Suceava, Putna, Moldoviţa, Suceviţa, Voroneţ, îmbătându-mă de frumuseţea *Ţării mele* şi sorbind pe viu logosul Limbii Române. Tot atunci l-am văzut pe Eminescu într-un mod absolut halucinant.

Din cele 3 zile cât urma să fim în Ţară, o zi şi o noapte ni le-a furat vama. URSS-ul nu căzuse încă, dar se „rupsese" hotarul după *Podul de Flori* din 25 mai '90 şi toţi voiau să-şi vadă Ţara-Mamă. Când, într-un sfârşit, ne-au permis să trecem, se făcuse noapte. Colegele se mai zgâiau prin geam, uimindu-se de sărăcia de atunci a zonei rurale din preajma hotarului. Am aţipit întristată, la gândul că suntem răi, că Ţara noastră e foarte frumoasă şi că urmează să o descoperim.

→

O panoramă a literaturii române din Serbia

Florian COPCEA

Formarea unei imagini cât mai exacte despre literatura română contemporană din Serbia este posibilă doar în condiţiile raportării sale la orizonturile de cunoaştere şi comunicare cultural-artistice europene. Sincronizarea creaţilor literare de expresie românească ale intelectualilor la curentele şi mişcările literare consacrate constituie calea spre afirmarea unor individualităţi de certă valoare creatoare ale minorităţii româneşti, a cărei fiinţă/spiritualitate fusese, în perioada dogmatismului acerb, supusă dramaticelor închistări/prejudecăţi ideologice.

Un moment de referinţă în evoluţia fenomenului literar românesc din Serbia, în special în Provincia Autonomă Voivodina, l-a reprezentat ivirea providenţială a lui Vasko (Vasile) Popa şi Radu Flora, mentori incontestabili ai lui Ion Bălan şi Mihai Avramescu, apartenenţi ai primei generaţii de literaţi care au deschis, prin operele lor, direcţia spre paradigme estetice evoluate, altele decât cele trubaduro-avangardiste, reuşind să se detaşeze indubitabil de tematica şablonist-proletcultistă dominantă a vremii şi de plutonul de „aplaudaci" bucurişti. Demersurile celor dintâi au purtat amprenta talentului şi experienţei căpătate în urma studiilor şi lecturilor din literatura românească, sârbă şi cea universală, dar şi a sentimentului că numai asumându-şi conştient riscul de a revigora poetica (tributară până în 1980 canoanelor empirice şi „formelor fără fond"), vor izbuti să-şi descopere adevărata identitate creatoare şi astfel să-şi pună în valoare crezul artistic. În concepţia generaţiilor de literaţi arhetipali apăruţi în literatura română din Serbia imediat după 1947, despărţirea de tematicile postbelice tradiţionaliste nu trebuia să se facă prin negarea formelor de cultură cunoscute, ci prin (re)crearea unui limbaj adecvat, puternic obiectivizat, în măsură să-i revendice pe clasici şi totodată să răspundă la „imperativele istoriei sau nevoile esenţiale ale naţiei" (Eugen Simion, *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu,* Ed. Tracus Arte, Bucureşti, 2019, p. 21). Sigur, la aceste deziderate nu se putea ajunge decât urmând direcţia nouă impusă în literatura română de Eugen Lovinescu, unde apăruseră destule elemente ale „scriiturii realiste" (Roland Barthes, *Gradul zero al scriiturii,* Ed. Cartier, Chişinău, 2006, p. 55), eliberată de orice model de manifestare „în afara legii" şi aflat la remorca viziunilor sterile asupra lumii, străine adică aspiraţiilor. Semnificativ este şi faptul că scriitura, devenită, ca în toate timpurile, act existenţial în „procesul de formare al intelectualului român" (Virginia Popovici, *Opinii şi reflecţii,* Ed. Libertatea, Panciova, 2013, p. 9), a produs schimbări definitorii în conştiinţa minoritarului român decis să nu rămână pe tuşa istoriei şi să se înscrie pe coordonatele mişcărilor intelectuale radicale, dezvoltate la confluenţa şi influenţa a două culturi şi două literaturi distincte: română şi sârbă.

Decizia de a scrie s-a dovedit a fi un mod raţional de supravieţuire într-o realitate identitară (i)mediată, o asumare instinctuală, la început, a reperelor modelatoare a generaţiei '50. Vindecaţi de folclorism, condeierii, căpătând o atitudine emancipată faţă de celelalte contingente, s-au orientat, programatic, pe linia „celei mai sănătoase tradiţii ale clasicilor români – Coşbuc, Slavici, Caragiale, Gherea…" (Vasko Popa, *Drumul devenirii noastre,* revista *Lumina,* nr. 1, ianuarie 1947, p. 1). Contribuţia acesteia la întemeierea literaturii române, sterilă şi împovărată de festivism (Radu Flora cu *Drum prin noapte şi zi,* Ion Bălan cu *Cântecul satului meu*, Mihai Avramescu cu *În zori*), a fost capitală pentru evoluţia spirituală a climatului cultural al etnicilor români din acest spaţiu multietnic şi multilingvistic. Un rol deosebit în această emulaţie creatoare l-a jucat, incontestabil, revista *Lumina*, la conducerea căreia a fost ales Vasko (Vasile) Popa, care, din motive pur politice, după al doilea număr tipărit, avea să demisioneze, să abandoneze modul de exprimare în limba română şi să se refugieze, spiritualiceşte, în limba sârbă, în vremea respectivă, datorită celor peste douăzeci de minorităţi existente în teritoriul ex-iugoslav, cu legături permanente, durabile în literaturile occidentale. Creaţia poeţilor etnici români, „naţională, românească prin formă şi socială, progresistă, iugoslavă, prin conţinut", cum explica Vasko Popa în *eseul-program* menţionat mai sus, profund îndatorată moştenirii neotradiţionalismului, a favorizat, totuşi, coagularea unei elite dispuse să-şi caute modelele şi hotărâte să (în)făptuiască „o muncă asiduă dedicată atât compunerii înseşi a operelor, cât şi lecturii regulate şi urmăririi cotidiene a evenimentelor complexe şi studierii lor", astfel încât, sugera Vasko Popa, devenise „necesară, mai departe, dezvoltarea tuturor genurilor literare care, în timpul dat şi în limitele experienţei în creaţia literară, ar vorbi cu succes poporului: mă gândesc la dramă şi la literatura satirică umoristică, în care până acum nu s-au încercat puterile scriitorilor noştri..."

A doua generaţie literară din istoria literaturii române din ex-Iugoslavia, axată pe o categorică reacţie la clasicism, şi-a semnat certificatul de naştere în anul 1960. Tânărul poet Ion Miloş, prin manifestul-program *Ce-i de făcut?,* publicat în revista *Lumina* (nr. 6/1957), a dat semnalul resurecţiei în literatura minorităţii române. El pleda pentru renunţarea la clişee şi la restricţii ideologice în literatură: „A trecut timpul literaturii de vorbe mari, poeziei-miting, poeziei exclamative, poeziei care n-a spus nimic, poeziei cu eterne banalităţi adjectivale, lipsită de un vocabular liric, secată de măduva cuvântului plin. Poezie fără control şi măsură artistică." Şi mai adăuga: „Literatură de compilaţii de fapte şi discursuri. O literatură minoră, de însemnătate secundară, o literatură exterioară..." Schimbarea discursului cerută de Ion Miloş a avut ecou în rândurile „celor care scriau sub dicteu proletcultist sau pe linie tradiţionalistă" (Catinca Agache, *Literatura română din Voivodina,* Ed. Libertatea, Panciova, 2010, p. 41) şi i-a îndreptat spre arhetipurile estetico-literare în vogă în Serbia şi România. Între aceştia s-au remarcat: Mihai Condali, Pavel P. Filip, Livius Lăpădat, Ion Miloş, Miodrag Miloş, Aurel Mioc.

După 1970, în cultura română din ex-Iugoslavia au avut loc, în plan literar, „aşezări" simptomatice: valorile s-au lansat pe o altă traiectorie, uneltele lor suportând metamorfoze intelectualiste dintre cele mai spectaculoase, cu alte cuvinte, moderniste. Generaţia lui Slavco Almăjan, consolidându-şi statutul şi poziţia, se va îndrepta spre „universul fiinţei umane şi al imaginarului", la acest travaliu de integrare a vocilor autohtone autentice în circuitul liricii româneşti europene, implicându-se cu toată forţa şi convingerea Marioara Baba, Olimpiu Baloş, Eugenia Ciobanu, Petru Cârdu, Ioan Flora, Felicia Marina Munteanu, Aurora Rotariu şi Ileana Ursu, ca să numim doar câţiva dintre cei care aveau să facă carieră literară şi să rămână în istoria literaturii româneşti din Voivodina.

Generaţia optzecistă avea să facă furori. Într-un timp relativ scurt, sub incidenţa spiritului lui Nichita Stănescu, stimulaţi de revelarea enigmaticelor sensuri ale existenţei şi creaţiei, s-au afirmat (ordinea ţine de intrarea lor în lumea literelor) Pavel Gătăianţu, Ioan Baba, Nicu Ciobanu, Ana Niculina Ursulescu, Vasile Barbu, Florin Ţăran, Ofelia Meza ş.a., a căror originalitate a provocat un impact pulsatoriu şi reformator în lirica de sorginte românească din Iugoslavia acelor vremuri. Tot în perioada optzecistă se schiţează o altfel de mitologie a limbajului estetic, motivele poetice fiind cu totul altele, postmoderne, în felul acesta punându-se o lespede masivă, de marmură, de neurnit, peste poezia totuşi trubaduricească a generaţiei '70. Noua poetică, inconfundabilă, în pas cu cele mai subtile manifestări ale eului creator, a reprezentat o reconsiderare axiologică a tinerei literaturi române din ex-Iugoslavia, impregnată până aci de convenţii, complexe şi stereotipii anchilozante. Disponibilităţile oferite de noile canoane adoptate, de factură existenţialistă, a imprimat limbajului poetic o expresivitate şi, de asemenea, o ambiguitate uşor de digerat. Mişcarea stilurilor în jocurile textuale, să le spunem, în sensul clasic al cuvântului – antimimetice, generează posibilitatea, îndeosebi lirosofilor, să aspire spre ceea ce Nichita Stănescu definea „brutala stare de a fi". Vechile reţete poetice sunt părăsite, locul lor fiind luat, ireversibil, de obsesiile pentru real, pentru ficţiune, pentru glisarea înspre „Iliada fiinţei", cum se exprimase autorul *Necuvintelor.* Acolo, în spaţiul său intim, inviolabil, fiecare dintre poeţii optzecişti îşi putea etala/fructifica, în chip demiurgic, harul şi ambiţia funciară de a naşte şi subjuga cuvinte. Ieşirea de sub „hipnoza" superficială a unui abstracţionism matricial care, hotărât lucru, pusese stăpânire pe literaţii postbelici, a coincis cu actul de negare a haosului, cu naşterea poezii autentice şi, simultan, prin aceasta, cu învăţarea morţii, despre care ne vorbeşte în *Odă,* atât de detaşat şi fără urmă de revoltă sau durere, Mihai Eminescu.

Poetul, renunţând de la porţile cetăţii la flaşnetă, devenise o „pată de sânge care vorbeşte", împrejurare în care însăşi poezia nu mai trebuia văzută „ca pe un exerciţiu spiritual, o stare sufletească sau o punere în poziţie, ci drept splendoarea şi prospeţimea unui limbaj" (Roland Barthes, *op. cit.*, p. 42). Ruptura ontologică dintre *Eu* şi *Lume* survenise pe fondul ludic şi relativ al orientărilor lirico-livreşti produse de modelele tematice, stilistice şi estetice asimilate. În mod evident, nimic nefiresc în aceasta, în întreaga poezie română din Serbia există reminiscenţe ale influenţei şi contactului permanent cu literaturile clasice şi moderne ale minorităţilor etnice de aici. În consecinţă, literaţii modernişti din spaţiul ex-iugloslav vor manifesta preferinţa pentru ludic, pentru deconstrucţia codurilor fără semnificaţii, pentru un univers imaginar gnomic, pentru descifrarea sinelui şi a lumii, pentru descoperirea sensurilor labirintice ale cuvintelor, toate acestea devenind sursa energică, deliberat catalizatoare, a fenomenului literar din Serbia actuală, aflat într-o permanentă ascendenţă insurecţională.

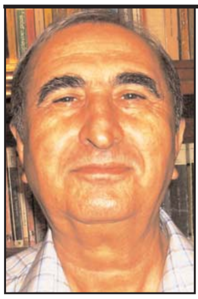
Aveam sentimentul că Ţara e încă departe, foarte departe. Mă trezii însă brusc, izbită ca de un fulger. Chiar în faţa mea, inundat de o lumină profundă, se avânta spre cer Mihai Eminescu. A durat o fractură de secundă, dar intensitatea a fost cutremurătoare şi m-a lăsat stană. Era monumentul lui Mihai Eminescu de lângă Biblioteca Universităţii Alexandru Ioan Cuza din Iaşi (îl văzusem în *Glasul* – primul nostru ziar în grafie latină). Mai sus era parcul Copou, cu teiul lui Mihai Eminescu; peste drum, Casa Pogor cu Societatea Junimea – locuri sacre, despre care ne povestise cu lux de amănunte profesorul Bulat.

Aşa mi-am regăsit Ţara – Ţara căreia îi aparţinuse profesorul meu şi de întâlnirea cu care ne pregătise. Aşa a şi rămas în inima mea Ţara: un Eminescu avântat spre cer şi inundat de lumină. Altfel zis, Limba Română, în toată verticalitatea ei, scăldată în lumina *Luceafărului.*

Peste câţiva ani am fost invitată la aniversarea a 100 de ani ai Liceului Costache Negruzzi din Iaşi. Urma să aduc un salut poetic de pe scena faimosului Teatru Vasile Alecsandri. Rostisem doar primul vers, când întreaga prezenţă, ca la un semn, s-a ridicat în picioare. Lumina imensului candelabru care trona peste sală se contopi cu sutele de curcubeie umede, izvorâte din ochii tuturor.

Aşa am înţeles că şi Ţara-Mamă m-a regăsit. Nu ştiam că e doar un început de drum.

Sub crugul Eminescului

Ciclul *Scrisorilor* eminesciene

Marian MIHĂESCU

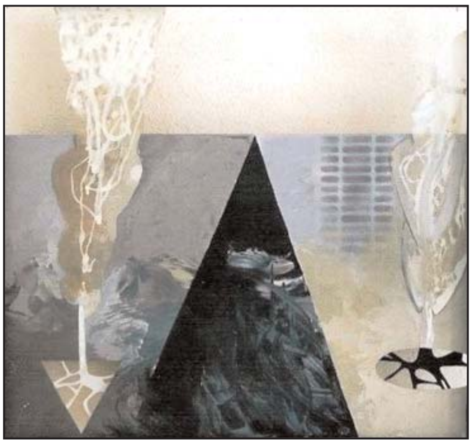
Scrisoarea (epistola) literară este o creaţie lirică prezentă în poezia antică (vezi *Epistolele* lui Horaţiu din care reţinem desigur celebra *Epistolă către Pisoni*), apoi în poezia clasicismului (vezi epistolele lui Nicolas Boileau din care reţinem binecunoscuta *Artă poetică*) şi, în fine, în poezia modernă.

Mihai Eminescu, a cărui primă formare, cea adolescentină, se bazează pe poezia paşoptistă pe care o asimilează înainte de a o depăşi, abundentă în această specie literară (vezi *Epistolele* lui Grigore Alexandrescu din care reţinem măcar *Epistolă D.V. II*), avea să se reîntâlnească cu acest tip de poezie în timpul studiilor de la Berlin, când audiază cursurile lui Haupt despre *Epistolele* lui Horaţiu. Păstrând caracteristicile clasice ale epistolei şi combinându-le cu cele ale satirei (în Antichitate fiecare dintre ele fiind specie bine determinată – vezi, Horaţiu: *Epistole, Satire*), Eminescu creează un ciclu de cinci *scrisori/ satire,* unde *forma clasică* este cultivată în *viziune romantică şi realistă,* tratând teme şi motive literare privind condiţia geniului, tema istoriei, tema dragostei, antiteza trecut-prezent, condiţia artistului, imaginea şi condiţia femeii etc. Înseşi titlurile purtate de aceste poezii pornind de la caietele de creaţie la primele ediţii şi, în fine, la ediţiile curente, demonstrează această mutaţie estetică la Eminescu. Exemplu: cunoscutul text al *Scrisorii III* avea iniţial titlul *Patria şi patrioţii,* în ciclul gândit de poet era *Scrisoarea IV*, prin restructurarea ciclului ajunge *Scrisoarea III,* titlu cu care apare în revista *Convorbiri literare* şi în ziarul *Timpul* în 1881, iar în prima ediţie a volumului *Poesii* (1883), apărut sub îngrijirea lui Titu Maiorescu, apare cu titlul *Satira III;* în fine, ediţiile actuale redau textul definitiv sub titlul *Scrisoarea III.*

Pentru a păstra efervescenţa ideilor din conştiinţa poetică din perioada 1873-1881, adică din momentul cristalizării ideii de *scrisoare literară* până la publicarea primelor patru *Scrisori* (menţionăm că *Scrisoarea V* este un text publicat fragmentar în *Epoca* în 1886 sub titlul *Dalila* şi lipseşte din ediţia-princeps a lui Maiorescu), vom analiza *Scrisorile* eminesciene nu în ordinea lor definitivă, ci aşa cum au fost create treptat în mintea poetului. Acest lucru este vădit de ms. 2282, după cum demonstrează D. Murăraşu într-o ediţie de texte comentate *Eminescu. Scrisori,* Albatros, 1972.

Primul text, cel mai apropiat de spiritul estetic al *scrisorii (epistolii) literare* este cel care în final va deveni *Scrisoarea II.* Este cel care începe cu versul „De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?" Primele variante datează încă din anii 1875-1876, adică imediat după întoarcerea de la studii, în mediul literar al Iaşului, în plină colaborare cu Cenaclul Junimea şi revista *Convorbiri literare* care-i promovează creaţiile; cu toate acestea, lăudarea lui Eminescu stârneşte invidia unor confraţi precum Bonifaciu Florescu, V.A. Urechia şi D. Petrino. La atacurile acestora, Eminescu ripostează virulent cu texte precum *Epistolă deschisă către homunculul Bonifaciu,* un *Sonet satiric* intitulat într-o variantă *Ureche*, un ciclu de sonete intitulat *Petri-Notae* etc., care rămân însă în manuscrise. Totuşi, multe idei izvorâte din amărăciunea provocată de aceste răutăţi vor trece, prin decantarea limbajului, prin eliminarea numelor proprii, preferându-se generalizarea şi gustul înalt al artei rafinate, în textul *Scrisorii II.*

Caracterul de *artă poetică* este dat de *esenţa poeziei adevărate* în care crede („A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă?"), de *condiţia poetului* în societate („Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?"), de *metapoezia* textului („De ce dorm îngrămădite între galbenele file/ Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?"), iar forma de scrisoare literară este dată de *apostrofa lirică* permanentă, poetul adresându-se parcă unui prieten prin *interogaţii retorice* urmate apoi de *răspunsuri ample* ce reprezintă *crezurile poetice*. Astfel că textul cunoaşte câteva secvenţe poetice bine determinate: *de ce nu mai poate să scrie, de ce nu poate să scrie pentru nume şi glorie, de ce nu mai poate cânta dragostea*. Răspunsurile capătă accente de *satiră,* îndreptăţindu-l mai târziu pe Maiorescu s-o numească în acest fel. Deşi nemulţumirile poetului sunt atât de mari încât „pana să rămână în cerneală", mărturiseşte că ar avea „cuvinte pana chiar să o fi rupt". Dar nu mai poate să scrie, fiindcă refuză ca „tainica simţire" s-o desfăşoare „ca pe o marfă", să scrie „cum cere lumea, vro istorie pe apă" (ripostă ironică la adresa lui Bonifaciu Florescu, traducătorul unui cântec danez, *Omul apelor* – cf. G. Călinescu), nu vrea să se adauge acelui „soi ciudat de barzi/ Ce încearcă prin poeme să devină cumularzi,/ Închinând ale lor versuri la puternici, la cucoane" (aluzie la D. Petrino, care publica în epocă poezii cu dedicaţie diverselor femei influente). Nu poate scrie pentru nume şi glorie, *fiindcă o „critică literară" mediocră din diverse publicaţii nu face distincţie între valoare şi non-valoare, „numind mare pe-un pitic".* (Într-un articol din *Telegraful* din 1874, Al. Lăzărescu Laerţiu enumeră ca scriitori reprezentativi pe V. A. Urechia, Gr. Ştefănescu, I.C. Fundescu, Pantazi Ghica, N. Popescu – cf. D. Murăraşu, *op. cit.*)

Nu poate cânta dragostea, fiindcă a ajuns „un lanţ/ Ce se-mparte cu frăţie între doi şi trei amanţi", nu vrea să se adauge „La cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos", înţelege că „femeia, ca şi lumea, e o şcoală", o „academie de ştiinţe-a zânei Vineri", prefigurând astfel chipul Dalilei din ultima *scrisoare*. Acestei *academii mincinoase* poetul îi opune *academiile tinereţii sale,* amintindu-i interlocutorului său imaginar (într-o variantă incipientă, amicului şi colegului Chibici Râvneanu) atmosfera de visare provocată de „vechii dascăli", cum este cel de astronomie (imagine ce prefigurează *bătrânul dascăl* din *Scrisoarea I*), confundat în dulcea lor somnolenţă cu craiul Ramses, atmosferă ce le inspiră o lume iluzorie, dar în care cred cu toată fiinţa („Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă/ Către vreo trandafirie şi sălbatică Clotildă").

În final, textul *Scrisorii II* revine simfonic la *motivele iniţiale*, conchizând ironic că, în situaţia în care ar accepta totuşi să mai scrie, i-ar fi teamă de laudele contemporanilor: „Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură,/ Laudele lor desigur m-ar mâhni peste măsură" (şi aici, ca pretutindeni în text, învinge atitudinea olimpiană, superioară şi rece a poetului de geniu, admiţând în Cenaclul Junimii să înlocuiască expresia virulentă „m-ar scârbi peste măsură" cu „m-ar mâhni peste măsură".

Al doilea text care se va adăuga în ciclul *Scrisorilor* este cel care începe cu versul „Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri", care va deveni ca text definitiv *Scrisoarea IV.* Înţelegerea textului ca epistolă literară trebuie să înceapă cu partea a doua: „Fantazie, fantazie, când suntem numai noi singuri". Aici este cheia lirică a adresării, chiar dacă adresarea poetului se face către propria-i fantezie, căci, în fond, se adresează *visătorului,* în general, iar mărcile gramaticale ale persoanei a II-a (pronume, verbe) devin mărcile unui *tu/voi omnipersonale:* „Unde ai văzut vreodată aste ţări necunoscute?" Iar tonul poetic izvorăşte din trăirile erotice tumultoase ale poetului în perioada 1874-1881, în trecerea lui de la iubirea plină de extaz la evocarea unei iubiri pierdute (vezi cele două etape, cf. Ibrăileanu, etapa ieşeană şi etapa bucureşteană). Şi totuşi, cercetând manuscrisele acestei perioade în care se plămădeşte textul acestei scrisori, vom sesiza că, deşi tonul poeziilor publicate în prima etapă (*Dorinţa, Călin – file din poveste* etc.) sugerează bucuria unei iubiri împlinite, sufletul poetului este măcinat de deziluzii, uşor strecurate în strofele finale din *Floare-albastră* („Totuşi este trist în lume"), *Lacul* („Dar nu vine. Singuratic/ În zadar suspin şi sufăr..."). Problema poetului nu este însă lipsa iubirii, ci înţelegerea filosofică a esenţei acestui act. Urmând filosofia lui Schopenhauer, poetul are revelaţia devastatoare că ceea ce omului ca individ i se pare fericire prin dragoste, nu este decât o manifestare a instinctului erotic al omului ca specie, comun tuturor celorlalte specii, că oamenii toţi nu sunt decât unelte oarbe ale naturii prin care se manifestă voinţa de perpetuare a speciei. De aici dramatica deziluzie: „Să sfinţeşti cu mii de lacrimi un instinct atât de van/ Ce le-abate şi la păsări de vreo două ori pe an?/ Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră – el trăieşte,/ El cu gura voastră râde, el se-ncântă, el şopteşte,/ Căci a voastre vieţi cu toate sunt ca undele ce curg,/ Vecinic este numai râul: râul este Demiurg." Poetul îşi pierde astfel seninătatea cântării. O poezie dintr-un manuscris din 1874, *Cum cântam odinioară*, uşor modificată într-un alt manuscris din 1876, ori alta din acelaşi an, *Dezgust*, exprimă clar amărăciunea iremediabilă a poetului, în perfectă concordanţă cu versurile ce aveau să fie cuprinse în această amară *Scrisoare IV:* „P-ici, pe colo mai străbate câte-o rază mai curată/ Dintr-un Carmen Saeculare ce-l visai şi eu odată." Iar aici poetul simte că trebuie să opună acestei stări nevrotice imaginea sublimă a cântării de odinioară. Aşa apare partea întâi a scrisorii, frumosul *poem de dragoste* dintre frumoasa copilă din „castelul singuratic" şi cavalerul trubadur care îi cântă sub balcon. Era perioada în care poetul prefigura scene din amplele sale proiecte dramatice. *Bogdan Dragoş* (1876) este unul dintre ele. Prelucrează scena întâlnirii dintre Bogdan Dragoş şi Ana, preluând şi motive poetice din *Diamantul Nordului* sau chiar unele ecouri din *Sarmis,* care trec într-o formă desăvârşită în textul acestei scrisori.

Aşadar, privită dintr-o perspectivă integratoare, *Scrisoarea IV* este formată din două părţi. Prima este un poem de dragoste, compus dintr-un splendid tablou literar al unui răsărit de lună peste „castelul singuratic" ce se oglindeşte în lacul unde, printre trestii, „lebedele albe" plutesc tăind valurile apei în „brazde de văpaie", portretul cavalerului trubadur invocându-şi iubita în cântec de chitară („Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara"), scena de dragoste a celor doi plimbându-se sub clar de lună cu luntrea pe lac („Şi încet înaintează în lovire de lopeţi,/ Legănând atâta farmec şi atâtea frumuseţi /.../ Iară tei cu frunza lată şi cu flori până-n pământ/ Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vânt" – ultimele versuri au evidente ecouri din *Sarmis*) şi extazul fetei îndrăgostite („Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i!") sublimat de frumuseţea naturii care participă şi ea la fericirea îndrăgostiţilor. A doua parte, *scrisoarea (epistola) literară* propriuzisă, „Fantazie, fantazie...", rupe vraja urzită de poet, risipeşte mirajul primei părţi. Contrastul izbitor nu rezidă numai din antiteza trecut-prezent („Când se petrecură-aceste? La o mie patru sute?") şi nici măcar din antiteza creată între extazul unei iubiri în plenitudinea ei şi o iubire stinsă, după cum remarca Ibrăileanu, între cele două etape de creaţie (vezi *Călin – file din poveste*: „Îi foşnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,/ Faţa-i roşie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii" şi *Din valurile vremii:* „De mă găsesc iar singur cu braţele în jos/ În trista amintire a visului frumos.../ Zadarnic după umbra ta dulce le întind:/ Din valurile vremii nu pot să te cuprind"). Contrastul rezidă din antiteza dulce iluzie/luciditate rece. Căci poetul nu exprimă numai tristeţea unei iubiri stinse, ci înţelegerea din perspectivă ontologică a faptului că iubirea nu este decât o dulce iluzie a omului, că, de fapt, ea nu a existat şi nu există, este doar manifestarea unui instinct al individului pentru perpetuarea speciei.

→

Sub crugul Eminescului

De aceea, prefigurând-o pe Dalila din *Scrisoarea V*, femeia „rece şi cu toane ca şi luna lui april", „De la creştet la picioare s-o admiri şi s-o dezmierzi/ Ca pe-o marmură de Paros sau o pânză de Corregio", „rece şi cochetă" devine, prin trăsăturile ei contradictorii, frumoasă şi „uşoară", unealta prin care se împlineşte voinţa oarbă a firii. Iar poetul, cu înţelegerea gânditorului de geniu, se ridică deasupra unui gol imens, acela al imposibilităţii de a mai cânta ca odinioară ceva în care nu mai poate crede: „Oh! Organele-s sfărmate şi maestrul e nebun!" Şi dacă textul, care începe cu apostrofa „Fantazie, fantazie..." şi se încheie cu dramatica exclamaţie din ultimul vers, este o scrisoare literară, atunci scrisoarea este către sine însuşi.

Al treilea text, potrivit ms. 2282, care se adaugă ciclului *Scrisorilor* este cel care începe cu versul „Când cu gene ostenite sara suflu-n lumânare" şi care avea să devină în formă definitivă *Scrisoarea I*. Perioada de gestaţie literară începe cu anii de studiu de la Berlin (1872-1874) şi durează până în anul 1881, când este publicată în *Convorbiri literare.*

Textul are cele mai puţine caracteristici specifice scrisorii (epistolei) literare, fiind, mai degrabă, o dublă *meditaţie filosofică:* una având ca temă geneza şi evoluţia Universului, alta condiţia gânditorului de geniu, de unde şi elementele de satiră la adresa unei societăţi mediocre incapabile a înţelege şi a aprecia valorile înalte.

Compoziţional, textul juxtapune simfonic patru secvenţe poetice: motivul timpului şi al lunii, tabloul cosmogonic, satira, revenirea la motivul lunii. *Timpul,* subiectiv şi măsurabil prin „ceasornic" pentru om („Doar ceasornicul măsoară lung-a timpului cărare"), devine obiectiv, impersonal din perspectiva lunii, care „din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate". Luna devine, deopotrivă, motiv poetic şi filosofic: „stăpână a mării", ochi contemplativ al firii, pătrunde în mii de case, de la rege la omul sărac, de la cei puternici la cei slabi, de la genii la neghiobi, fixându-se caleidoscopic asupra „bătrânului dascăl", care, deşi umil, poate pătrunde tainele Universului („Uscăţiv aşa cum este, gârbovit şi de nimic,/ Universul fără margini e în degetul lui mic"); în acelaşi timp, prin personificarea lunii („Câte frunţi pline de gânduri, gânditoare le priveşti!"), motivul poetic devine motiv filosofic despre identitatea oamenilor în faţa morţii („Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii,/ Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii"), idee preluată de poet din filosofia lui Schopenhauer. *Tabloul cosmogonic* are izvoare în *Imnul creaţiunii* din *Rig-Veda* şi în teoria Kant-Laplace, cărora poetul le adaugă şi două concepte metafizice din filosofia lui Schopenhauer – *visul nefiinţei şi dorul de absolut.* Tabloul este realizat din perspectiva „bătrânului dascăl" şi cuprinde trei orizonturi spaţio-temporale: *haosul primordial* („îndărăt cu mii de veacuri"), sugerat de metafore ale *întunericului* şi ale lipsei de forme şi mişcare („Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază"), *cosmosul* format treptat dintr-o mişcare întâmplătoare a punctului în haos până la devenirea de astăzi, sugerat de metafore ale luminii, ale *diversităţii formelor* şi ale *mişcării* („Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă"), şi *stingerea Universului* („mii de veacuri înainte"), sugerată de metafore ale *morţii eterne,* inclusiv a timpului.

Raportul temporal între cele trei orizonturi este dat de versurile „lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,/ Că-ndărătu-i şi-nainte-i întuneric se arată". În viziune poetică, haosul este starea de *somn* a Increatului („Când pătruns de sine însuşi odihnea cel nepătruns"), cosmosul este devenirea ca *vis* al Nefiinţei, realizat prin dor („sunt atrase în viaţă de un *dor* nemărginit"), iar stingerea Universului este starea de *moarte eternă,* prin regăsirea echilibrului iniţial („Şi în noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,/ Căci în sine împăcată reîncepe-eterna pace"). Întregul tablou cosmogonic devine astfel, din perspectiva poetică, imaginea unei *iluzii* („Căci e vis al nefiinţei universul cel himeric"). *Satira* începe odată cu interogaţiile poetului privind soarta *bătrânului dascăl*, gânditorul de geniu, cum va fi el judecat de posteritate. Iar dacă elementele de *amară meditaţie* a poetului la adresa *soartei oarbe* („Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?...") sau de *satiră* la adresa societăţii mediocre („Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,/ Râle-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege...") apropie textul întrucâtva de *scrisoare (epistolă) literară*, atunci, ca şi în textul anterior, putem vorbi tot de o scrisoare către sine însuşi. *Revenirea la motivul lunii* din final accentuează încă o dată caracterul de *meditaţie filosofică* („Între ziduri, printre arbori ce se scutură de floare,/ Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare!/.../ Şi pe toţi ce-n astă lume sunt supuşi puterii sorţii,/ Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii!").

Al patrulea text, cf. ms 2282, care se adaugă ciclului *Scrisorilor* eminesciene este cel care începe cu versul „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vreo limbă" şi care avea să devină în final *Scrisoarea III.* Iniţial textul avea titlul *Patria şi patrioţii* şi era o satiră împotriva falşilor patrioţi. Apostrofa din versul „Voi sunteţi urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni" apare într-un manuscris al poetului datând încă din vremea studiilor la Viena (1872-1873) şi demonstrează intenţia poetului de a compune o *scrisoare* pe această temă. Tonul de *satiră* rămâne predominant. Treptat satira se îndreaptă către tagma liberală („Au de patrie, virtute, nu vorbeşte liberalul,/ De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul?"), cu aluzii uneori foarte străvezii în epocă („Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,/ Cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat şi buget,/ Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri,/ La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri"), iar invectivele cu care sunt înfieraţi politicienii pentru falsul lor patriotism sunt asemănătoare cu cele folosite în publicistica sa caustică din *Curierul de Iaşi* – 1876, *Comedia cea de obşte* („Panglicari în ale ţării care joacă ca pe funii / Măşti cu toate de renume din comedia minciunii"), dar mai ales în cea de la *Timpul* începând cu 1877 („Încât

fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii/ Bâlbâiţi cu gura strâmbă sunt stăpânii astei naţii!"), ori imagini poetice din *Ai noştri tineri*, satiră aflată în manuscrise la data respectivă.

Prin 1878, cu ocazia unei retrageri vremelnice din agitaţia vieţii gazetăreşti, fiind obosit şi bolnav şi primind însărcinarea traducerii documentelor Hurmuzaki, poetul cunoaşte fragmentul despre *visul sultanului Osman,* o traducere a lui Hurmuzaki după istoricul german Iosif Hammer. Atunci apare la Eminescu ideea de a opune textului–scrisoare/satiră, deja scris, un pre-text sub forma unui poem eroic, cu care satira să intre în antiteză.

Aşadar, din perspectiva finală, integratoare, a textului, *Scrisoarea III* este alcătuită din două unităţi poetice: prima, un poem eroic evocând o pagină glorioasă din istoria poporului român de luptă împotriva turcilor pe vremea lui Mircea cel Bătrân, structurat *epic* în patru episoade, *o creaţie „simfonică" în patru părţi,* unde tonalităţile şi ritmurile se succed diferit, a doua, o satiră la adresa politicienilor contemporani lipsiţi de patriotism. *Poemul eroic* începe cu o alegorie a etnogenezei şi expansiunii otomane, sugerate de *visul sultanului* în care luna preschimbată în fecioară urzeşte destinul fericitului sultan într-o atmosferă feeric-legendară, într-o tonalitate exclusiv poetică şi într-un ritm maiestuos, făcând ca din inima lui să crească un copac falnic ce-şi întinde umbra peste întregul spaţiu euro-asiatic. Partea a II-a a poemului proiectează pe „pânza vremii" *două portrete memorabile, Mircea*, domnul Ţării Româneşti, şi *Baiazid,* sultanul care ajunsese în expansiunea sa la Dunăre, ameninţând ţara voievodului român. Personajele sunt conturate printr-o antiteză devenită antologică în literatura română, într-o atmosferă cvasiistorică, într-o tonalitate ce împleteşte sublimul cu satira, iar ritmul se menţine încă moderat. Partea a III-a, descrierea *bătăliei de la Rovine*, printr-o virtuozitate poetică rar întâlnită, înfăţişează iureşul luptei, sugerat de efecte vizuale, auditive şi de mişcare, într-o tonalitate de măreţie şi glorie şi într-un ritm alert, perfect acordat cu punctul culminant al poemului. Partea a IV-a e un „adaus" liric, *scrisoarea fiului de domn;* împărtăşirea bucuriei izbânzii se face într-un cadru natural redevenit liniştit şi solemn. Revenirea la motivul lunii, de astă dată dătătoare de linişte şi somn, într-un spaţiu românesc („De la Argeş mai departe"), încheie poemul eroic într-o tonalitate de doină populară de cătănie, în care cuvintele curg simplu şi firesc şi ale cărei ecouri se sting treptat estompându-se în ceaţa trecutului din care poetul le-a evocat şi în care se întorc ca acordurile finale ale unei simfonii. Trecerea la *satiră* se face prin două versuri care subliniază antiteza dintre cele două unităţi poetice, trecutul glorios şi prezentul lipsit de patriotism: „De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii;/ Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii..."

Dincolo de invectivele folosite de poet la persoana a III-a, multe citate deja în rândurile de mai sus, începând cu interogaţia retorică „Voi sunteţi urmaşii Romei?", invectivele poetului adaugă satirei caracteristici de scrisoare (epistolă) literară prin apostrofa lirică, având mărcile gramaticale specifice (pronume şi verbe la persoana a II-a, substantive la vocativ, interjecţii, exclamaţii, ironie etc.): „Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?", „O, te-admir, progenitură de origine română!", „Azi, când fraza lustruită nu ne poate înşela,/ Astăzi alţii sunt de vină, domnii mei, nu este-aşa?/ Prea v-aţi arătat arama, sfâşiind această ţară,/ Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară, Prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei,/ Ca să nu s-arate-odată ce sunteţi – nişte mişei!" Încheierea este antologica invocaţie retorică adresată justiţiarului Vlad Ţepeş, singurul care ar putea aduce dreptatea în ţară şi ar restabili echilibrul moral.

Textul care, potrivit ms. 2282, încheie ciclul *Scrisorilor* eminesciene este cel care începe cu versul „Biblia ne povesteşte de Samson, cum că Dalila..." şi care, deşi nu este cuprins de Maiorescu după *Satira I, Satira II, Satira III, Satira IV* în prima ediţie de *Poesii* (1883), după ce apare fragmentar în 1886 în *Epoca* cu titlul *Dalila* şi în 1889 în *Fântâna Blanduziei*, apare în 1890 într-o variantă socotită de atunci definitivă în *Convorbiri literare,* tot cu titlul *Dalila,* şi abia în ediţiile postmaioresciene avea să fie cunoscut cu titlul *Scrisoarea V.*

Deşi textul a fost judecat de Maiorescu drept o variantă trecătoare a *Scrisorii IV,* cu versuri prezente în manuscrise încă de prin 1880, şi receptat îndeosebi prin evocarea episodului biblic despre Samson şi Dalila, *Scrisoarea V* merită o atenţie mult mai mare, deoarece îmbogăţeşte şi înnobilează viziunea poetului despre iubire şi despre femeie aşa cum este tratată tema în *Scrisoarea IV.*

Aşadar, pentru înţelegere, enumerăm fugar motivele poetice care compun simfonic textul: episodul biblic despre Samson şi Dalila, avertismentul poetului către tânărul îndrăgostit, portretul fizic al femeii şi muză a poeziei, revenirea la motivul Dalila. Ceea ce face din text scrisoare (epistolă) literară este apostrofa lirică din al doilea motiv („Tinere, ce plin de visuri, urmăreşti vre o femeie"), reluată şi în final („De ai inimă şi minte – feri în lături, e Dalila!"), caracteristicile de satiră împletindu-se cu cele de scrisoare („Ca dovadă de ce suflet stă în pieptii unei rochii..."; „O să-ţi spuie de panglice, de volane şi de mode,/ Pe când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode").

Tema iubirii este tratată diferit în *Scrisoarea IV* şi în *Scrisoarea V.* Deziluzia poetului din *Scrisoarea IV* este, din perspectiva filosofică schopenhaueriană, dramatica înţelegere că iubirea este doar manifestarea oarbă a naturii de perpetuare a speciei, iar femeia o unealtă prin care se împlineşte această voinţă, de aceea el nemaiputând-o cânta ca odinioară. Aici, în *Scrisoarea V*, din perspectivă platoniciană, femeia, deşi necredincioasă ca Dalila, dar frumoasă ca Venus Anadyomene, prototipul frumuseţii antice, este „umbra frumuseţii pe pământ". Deşi nu se ridică la nivelul de simţire a „ritmului sfânt al unei ode", ea declanşează în sufletul bărbatului acel *demon* însetat de frumuseţe şi, „mistuit de focul propriu", este stăpânit de iluzia că, prin cântarea sa, „Poate-ar învia în ochii-i ochiul lumii cei antice", ori „Dezgheţând cu sărutarea-i raza ochilor ei reci", ea s-ar ridica în sfera absolutului (vezi, mai târziu şi *Pe lângă plopii fără soţ*: „Dându-mi din ochiul tău senin/ O rază dinadins,/ În calea timpilor ce vin/ O stea s-ar fi aprins").

→

Sub crugul Eminescului

O lucrare fundamentală privind credinţa lui Eminescu

Elis RÂPEANU

Mihail Eminescu şi Adevărul Sfintei Scripturi de Mihail-Nicolae Stanca este o lucrare fundamentală apărută (la Editura Pim, Iaşi, 2020) când se simţea cel mai mult nevoia să se demonstreze, cu argumente peremptorii, de ordin teologic, credinţa lui Eminescu. În contextul în care valorile româneşti sunt negate sau contro-versate, când în locul tradiţiei, sedimentată, de-a lungul veacurilor, de moşii şi strămoşii noştri, ni se oferă, cu multă „bunăvoinţă", modele străine de specificul nostru, e de datoria oricărui om de spirit care se simte român să apere credinţa, limba, cultura, valorile de orice fel care ne asigură specificul şi stabilitatea în timp.

Or, unul dintre reprezentanţii unei asemenea valori ale cărei proporţii, adâncimi, n-au fost încă dezvăluite în pluralitatea şi semnificaţia lor, este Eminescu, simbol al neamului, bolta cea mai înaltă a spiritualităţii româneşti. Şi pentru că este imposibil să demolezi o operă genială, detractorii se concentrează asupra omului, speculându-se aspecte real-imaginare ale acestui geniu. Două sunt direcţiile principale în care se concentrează eforturile denigratorilor neinformaţi sau cumpăraţi: perseverenţa cu care încă susţin stigmatul de „mare întunecime", de „luetic" (sifilitic), nebun – mit datorat lui G. Călinescu, şi *contestarea credinţei lui*, vizându-se, de această dată, atât omul, cât şi opera care, chipurile, ar fi lipsită de spiritualitatea neamului, prin neimplicarea în preceptele religiei noastre ortodoxe.

Vorba scriitorului Horia Bădescu: „Piticul se agaţă de pulpana unui uriaş şi numele hulitorului va fi asociat cu cel al gigantului" (în *Curtea de la Argeş,* ianuarie 2013, p. 3). Ne-am coborî la nivelul minţilor răvăşite de furtuni venite de oriunde sau, mai rău, ale răuvoitorilor cu inimi negre sau dominaţi de forţe oculte, dacă gândul nostru ar fi traversat, măcar o clipă, de defăimarea care i se aduce omului şi, implicit geniului Eminescu, şi anume că a fost nebun şi beţiv, lipsit de credinţă.

Nebun? Preocupat de pahar? E la mintea, nu a cocoşului care cântă în ogradă, ci a râmei, care se îndoapă cu ţărână, că despre autorul unei opere geniale, o capacitate care a lăsat zeci de mii de pagini de manuscris, cu o minte care a parcurs filosofii şi mituri ale umanităţii, nu se pot pronunţa asemenea stigmate, precum cele cinci răni ale lui Hristos. Şi, din lucrarea la care ne vom referi, învăţăm că nimic nu e mai înţelept decât să aneantizezi „neamul de năpârci" cu propria lor armă.

Da, Eminescu a fost un fel de „nebun", dar e „o prăpastie de netrecut" între nebunii lumii acesteia şi nebunii în Hristos, Domnul şi Mântuitorul nostru. „Pilda Domnului nostru Iisus Hristos şi a Sfinţilor Apostoli au urmat-o toţi Sfinţii, cei nebuni după Hristos, în toate veacurile şi a continuat-o magistral Eminescu" (M.-N. Stanca, *op. cit.*, vol. I, p. 17).

Dar, cu timpul – şi nu de la sine –, adevărul iese la suprafaţă ca untdelemnul deasupra apei. S-au scris studii în care cercetătorii, iniţiaţi sau mai puţin iniţiaţi în domeniul religiei, relevă, având în vedere, cu preponderenţă, opera poetică, dar şi realităţi din biografia sa, sentimentul religios al marelui poet.

Academicianul Zoe Dumitrescu-Buşulenga (1920-2006), marea noastră profesoară care a îmbrăcat haina monahală sub numele de Maica Benedicta şi care-şi doarme somnul de veci în Cimitirul Mănă-stirii Putna, nu departe de Ştefan cel Mare şi Sfânt, analizând o seamă din poeziile lui Eminescu, demonstrează că nefericirea vieţii proprii nu l-a făcut pe poet să se înstrăineze de adâncul arhetipal din el.

Numai un om care e pătruns adânc de taina existenţială a Învierii se poate ruga lui Dumnezeu astfel: „Iar celui ce cu pietate mă va izbi în faţă/ Îndură-Te, Stăpâne, şi dă-i pe veci viaţă": Eminescu care, în întreaga sa lirică exprimă puterea iubirii, sentiment cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om, rugându-se pentru viaţa altuia, chiar dacă l-a lovit, „dovedeşte o adâncă înţelegere a jertfei, în primul rând a Mântuitorului, şi îi conferă o valoare divină creatoare". Argumen-tele aduse de acest mare om de cultură, marea profesoară, se bazează pe profunda cercetare a operei eminesciene, la care adaugă într-o oarecare măsură, dovezi din Sfânta Scriptură.

O importantă contribuţie la „demo-larea" ideilor susţinute de neiubitorii lui Eminescu o aduce savantul Tudor Nedelcea, care a publicat în anul 2000 studiul *Eminescu şi Cugetarea sacră.* Autorul citează, foarte inspirat, rân-duri din lucrarea academicianului Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. I, 1997: Eminescu face parte din categoria poe-ţilor care, „necăutând cu dinadins temele religioase, ajung la un anumit prag de reflecţie lirică şi dă expresivitate la o metafizică de tip liric în care miticul şi religiosul se împletesc şi se confundă. Eminescu dă dovadă de o neobişnuită încordare a spiritului, o voinţă colosală de cuprindere, un fior, în fine, aproape mistic de a cuprinde marile mecanisme cosmice (…), se simte un spirit care a citit bine Apocalipsa (…).

Întâlnirea cu religiosul este, în acest mod, indirect posibilă printr-o poezie care, fără concepte teologice, ne pregăteşte să înţelegem *Marele Cod.* Pe scurt, metafizica poetică duce de multe ori mai direct spre sugestia divinului decât poezia construită după canoane teologice" (s.n.).

Ne permitem să amintim şi lucrarea noastră *Eminescu şi credinţa,* publicată în *Familia română* de la Baia Mare, precum şi în *Revista On-line a U.Z.P.R.* Am adus argumente, privind viaţa lui Eminescu, demonstrând că el n-a fost lipsit de cre-dinţă în Dumnezeu, a respectat şi a apărat credinţa şi religia noastră creştin-ortodoxă; am citat şi din articolele sale din *Timpul,* precum şi din manuscrise.

Pentru unii poate fi interesantă opinia lui Nicolae Steinhardt care afirmă că de la autorii profani nu aşteaptă studii în domeniu. Totuşi, „autorii de specialitate pot fi interesanţi, chiar adânci, dar autorii profani sunt aceia care *mai ales* (s.n) exprimă senti-mentul religios al unei naţiuni, adeziunea ei la misterul fascinant şi cutremurător (…). La ei palpită duhul credinţei, acolo se află esenţa vie."

Marea profesoară Rosa del Conte a scris un studiu privind poezia religioasă la Eminescu, însă Steinhardt, după şabloanele materialiste, afirmă că acesta nu a fost *un poet religios propriu-zis,* nici ca V. Voiculescu, Ioan Alexandru, Radu Gyr sau Nichifor Crainic, dar aceasta nu înseamnă că-şi renegă credinţa.

Nici Părintele Constantin Galeriu (1918-2003), acest „mărturisitor jertfelnic al Evangheliei şi al idealurilor poporului român", „predicator harismatic şi preot misionar" (v. ziarul *Lumina,* 13 noiembrie 2018), n-a fost străin de aceste probleme şi s-a implicat direct ca autor de studii sau sprijinind cu prezenţa sa manifestările închinate marelui poet. Publică lucrarea *Chipul Mântuitorului Iisus Hristos în gândirea lui Mihai Eminescu* (în *Studii Teologice,* seria a II-a, anul XLIII, nr. 1, ianuarie-februarie 1995, pp. 45-54). Cu mari resurse de erudiţie şi gândire, revelează şi aprofundează sensuri noi în scrierile lui Eminescu şi din viaţa acestuia, le dă lumina unui mare slujitor al Bisericii.

Profitând de soliditatea argumentelor sale, am completat studiul nostru *Eminescu şi credinţa,* prezentat şi la Seminarul Teologic din Bucureşti, miercuri, 15 ianuarie 2015. Părintele Galeriu consideră, pe bună dreptate, că opera cu piscuri şi profunzimi încă insuficient descifrate se cere mai intens analizată.

Lucrări de mare importanţă pe această temă au publicat şi dr. Valeriu Lupu din Huşi, academician Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei, Nicolae Georgescu, citat şi de autorul exegezei pe care o comentăm ş.a.

Şi iată, spuneam, atunci când se simţea mai mult nevoia, vede lumina tiparului cartea în două volume, totalizând peste 1300 de pagini, *Mihail Eminescu şi Adevărul Sfintei Scripturi,* pentru care s-a nevoit mulţi ani, aplecat asupra textelor, inginerul cu studii teologice, ca autodidact, Mihail-Nicolae Stanca, născut în 1943, 10 noiembrie, pe plaiurile de legendă ale Argeşului, în comuna Hârtieşti, satul Lucieni.

Autorul aduce, cu „asupra de măsură", ca-ntr-o inspiraţie divină, această amplă cercetare în care, îmbinând aspectele cu-tural-umaniste ample cu studierea Bibliei, demon-strează un adevăr – *credinţa autentică a lui Eminescu* – contra căruia nu se poate replica nimic, relevând structura de adâncime a operei şi a lucrărilor lui Eminescu, în ansamblu. Pentru că, până acum, studiile au avut în vedere, cu preponderenţă, opera poetică a celui pe care mulţi l-au vrut răstignit pe cruce, abordarea unică şi personală a lui Mihail Stanca lărgeşte nedefinit orizontul înţelegerii mesa-jului eminescian.

Să nu uităm paginile în care autorul se confesează, îşi exprimă recunoştinţa faţă de înaintaşii care au întreprins studii privind credinţa lui Eminescu. În acest sens, un exemplu este părintele Miron Cristea Elie, care şi-a obţinut doctoratul cu tema *Mihai Eminescu. Viaţa şi opera. Studii asupra unor creaţii mai noi din literatura română* – exegeză care nu a fost pusă în valoare de critica literară românească.

Profunzimea şi vastitatea conţinutului lucrării dlui Stanca nu pot fi redate, ci sugerate doar într-o prezentare ca aceasta, după cum poate constata orice cititor interesat şi după cum precizează şi prof. dr. Constantin Mihail-Popescu în articolul *O carte fundamentală despre Eminescu*, publicat în Revista *Valahia, Dacia nemuritoare,* nr. 90, februarie 2021, p. 4, unde remarcă această operă unică cuprinsă în două volume masive.

→

Oricum ar fi, cântarea poetului se produce, iar femeia devine astfel *muza poeziei.* Iată cum, sub accentele de satiră la adresa femeii în *Scrisoarea V,* descoperim, în fond, acordurile sacre ale odei. Dar, din păcate, totul e *iluzie.* Ieşind din sfera *cântării,* poetul revine la realitatea femeii: frumoasă, dar frivolă şi necredincioasă, reînfiripă în final *motivul Dalilei:* „Pe când inima ta bate-n ritmul sfânt al unei ode.../ Când vezi piatra ce nu simte nici durerea şi nici mila –/ De ai inimă şi minte – feri în lături, e Dalila!"

Reordonând *Scrisorile* eminesciene potrivit numerotaţiei definitiv consacrate, le vom enumera precizând şi data publicării lor în *Convorbiri literare: Scrisoarea I* – 1 februarie 1881; *Scrisoarea II* – 1 aprilie 1881; *Scrisoarea III* – 1 mai 1881; *Scrisoarea IV* – 1 septembrie 1881; la acestea, se adaugă *Scrisoarea V*, cu titlul *Dalila*, în *Convorbiri literare* – 1 februarie 1890.

Cu evidente note de *satiră, Scrisorile* eminesciene izvorăsc din atitudinea protestatar-romantică a poetului în faţa dizarmoniei lumii, fiind replica poetică a publicisticii sale şi, fără să rămână prizonierul canoanelor clasice ale speciei, ele sunt măsura poetului de geniu, care comunică posterităţii, în multiple forme de frumuseţi, varietatea problematicii literar-filosofice a lumii pe care o traversează.

Sub crugul Eminescului

În primul volum, autorul, făcând risipă de teme care oricând pot deveni teze de doctorat, trece în revistă temele simbolice majore, tutelare ale operei eminesciene:

a) Partea I
– Lumina, Soarele, Luna şi Stelele;
– Aurul, Argintul şi Arama;
– Culoarea, semnificaţie şi simbolism;
– Apa: Izvorul, Lacul, Marea, Oceanul;
– Stânca, Corabia şi Pustiul;
– Vegetaţia: Iarba, Copacii, Florile;
– Cuvântul? Vibraţia prin consoane şi vocale;
– Numerele, Semnificaţia şi Simbolismul lor;
– Sufletul, Somnul şi Visul.

În volumul al II-lea sunt abordate teme teologice fundamentale pentru cultura românească, aşa cum sunt ele reflectate în opera eminesciană:

b) Partea a II-a
– Revelaţia dumnezeiască, Maica Domnului şi Mântuitorul;
– Revelaţia dumnezeiască, mană cerească pentru opera lui Eminescu;
– Mântuitorul Iisus Hristos, Maica Domnului, Îngerii şi demonii în opera eminesciană.

c) Partea a III-a
– Sfânta Scriptură şi Filocalia în opera eminesciană;
– Eminescu şi Sfinţii Părinţi, o paralelă posibilă;
– Moartea, Viaţa şi Viaţa veşnică;
– Mihail Eminescu, învăţător, filosof, preot după har, apologet şi martir.

Prin vastitatea, profunzimea şi seriozitatea abordării operei eminesciene, autorul a identificat şi a pus în lumină reperele fundamentale ale gândirii şi creaţiei lui Eminescu, stabilind şi punţile ideatice cu textele fundamentale ale Sfintei Scripturi şi ale gândirii şi trăirii creştin-ortodoxe, ale Marilor Bătrâni şi Sfinţi Părinţi.

Şi, în acord cu acestea, prof. Constantin-Mihail Popescu a notat esenţialul privind cuprinsul lucrării, a cărei lectură cu creionul în mână îl face pe omul dedicat culturii să vadă mai clar nu numai ce este „la vedere", ci şi ce este dedesubt, determinându-ne să pătrundem cu gândul în adâncime…, nu numai ce este la nivelul nostru, ci şi ce este deasupra, înălţând gândul în sferele spiritualului ceresc, divin. Deci, numai citirea ei, cu implicare, îi poate cuceri celui care o cercetează gândirea şi sufletul topite deopotrivă în referinţe la tot ce a realizat poetul, filosoful sau ziaristul Eminescu.

Îmi place să cred că aceia care vor citi şi vor percepe sensuri şi idei privind viaţa şi gândirea, în strânsă legătură cu Sfânta Scriptură, a lui Eminescu, vor câştiga mult în gândirea şi simţirea proprie, schimbându-şi optica în cunoaşterea de sine. Încetul cu încetul, cititorul îşi însuşeşte felul de exprimare al autorului lucrării, dominat de textele sfinte.

Aşa cum subliniază părintele profesor Emilian Cornițescu, autorul acestei cărţi a realizat o filologie biblică a vocabularului folosit de poet. Pentru că, parcurgând paginile acestui tratat exegetic, constatăm că, în paralel cu explicarea unor termeni eminescieni, pe baza filologiei biblice, apar idei fulgurante, dar consistente, ne brăzdează gândirea şi ne determină să ne adâncim în eul nostru.

Citind şi iar citind, întorcându-ne apoi la paginile de început pentru a ne familiariza mai bine cu stilul şi expresia, realizăm înţelepciunea autorului, care nu a păşit direct pe puntea de legătură dintre universul eminescian şi Sfânta Scriptură, ci, cu supleţe, abordează noţiuni, idei, judecăţi uşor de asimilat de orice cititor, care vor fi tot atâtea curcubeie care-l vor înălţa pe acesta, implicându-l în Adevărul din Cartea Sfântă care a inspirat creaţia marelui poet.

E o „diplomaţie didactică" imprimată autorului de tatăl său, preotul Sisoe Stanca, mare iubitor de Eminescu şi stâlpul educaţional în familie alături de preoteasa Zefirina, prin comunicarea sufletească timpurie cu Duhul Sfânt.

La acestea se adaugă simţul exact al inginerului, învins de condeiul adâncit în studii teologice, în studiul textelor eminesciene şi filocalice, al celor „văzute şi nevăzute". Şi, prin raportarea la sine, la acel sine care se smereşte în faţa adevărurilor pe care puţini le percep cu întreaga lor fiinţă, autorul reuşeşte să ne ofere un monument mărturisitor, atât prin omagiul adus marelui poet, cât şi prin plecăciunea smerită în faţa autorilor textelor filocalice, cu precădere la picioarele Celui Care a revelat Sfânta Scriptură.

Lucrarea comentată de noi este rezultatul unor acumulări continue de cultură, e mărturie a inteligenţei, a dăruirii sale privind neamul şi credinţa. Dl Mihail-Nicolae Stanca se exprimă într-o curată limbă română, nesofisticată, un limbaj firesc, aşa cum a folosit Lucian Blaga, chiar şi în opera sa filosofică. E o dovadă că, la talent, s-a adăugat adevărul unui „proverb cult": „Să citeşti mult, pentru a învăţa a scrie".

La ardoare, autorul a adăugat stăruinţă, revenirea la universul vast al informaţiilor, „împărţirea", chiar prin „dezlipirea" de judecăţi înrudite, în capitole, după cum notează prof. Constantin-Mihail Popescu şi după cum va constata fiecare cititor care se va adânci în lectura celor două volume.

Studiind „multiplele legături dintre laboratorul creaţiei eminesciene şi tezaurul gândirii teologice creştin-ortodoxe", vom ajunge să descifrăm semnificaţii din tezaurul eminescian. Volumele nu pot fi răsfoite, nici doar citite, ci adâncite pentru a înţelege ideile, semnificaţiile asociaţiilor, a comparaţiilor dintre gândirea poetului şi textul Sfintei Scripturi pe deoparte, şi dintre simţămintele duhovniceşti şi trăirile filocalice, pe de altă parte, idei, semnificaţii şi comparaţii în care-şi adânceşte crezul Eminescu. Lucrarea e înnobilată de un *Cuvânt de binecuvântare* al lui Mihail Diaconescu, Profesorul şi savantul care ne-a părăsit când aveam mai multă nevoie de ştiinţa şi patriotismul său, şi de altă luminoasă binecuvântare, cu miros de stropi de agheasmă, din partea părintelui profesor dr. Emilian Cornițescu, dată a doua zi de Paşti, 24 aprilie 2020.

Preambulul autorului ne atrage, de la început, ne familiarizează şi ne conduce spre conţinutul vast al lucrării menite să lumineze, să înalţe la adevărata ei valoare opera nemuritorului Eminescu. Cel care aprofundează lectura acestor două volume de exegeză literară, descoperă cine e şi de unde vine. Din sinceritatea elaborării exegezei, a tâlcuirilor, rezultă însăşi dragostea de neam a autorului, dar şi smerenia lui, trăire pe care o transmite cititorului, subjugarea spiritului său faţă de tezaurul operei eminesciene.

Aşadar, această lucrare constituie şi un motiv de redeşteptare a spiritului de român care, azi, fără să fie conştient, se închină în faţa celor veniţi să profite nu numai de valorile noastre materiale, ci şi de valorile spirituale, de pământ şi de cer albastru. Tratatul exegetic se constituie în omagiu adus nu numai marelui poet, ci şi neamului românesc.

Că Eminescu e nemuritor o ştie orice român de bună-credinţă. Prin această realizare, unicat în cultura română – filologică şi teologică – şi autorul ei, Mihail-Nicolae Stanca, şi-a zidit nemurirea. Pentru că ne bucurăm de prietenia sa, de sfaturi privind nuanţele teologice ale unor lucrări ale noastre, îi urăm viaţă lungă şi alte realizări, şi închidem, drept omagiu, cu un catren al lui I.L. Caragiale:

Dup-o vorbă românească,
E celebru, renumit
Cel ce-ncepe să trăiască
Numai după ce-a murit.

Semn(al) de carte

Ion Coja, *Transilvania. Invincible Argumentum*, Ediţia a II-a, revăzută, Editura Semne, Bucureşti, 2020

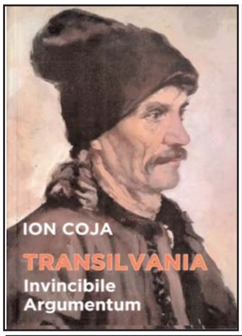
Apele româneşti, între Nistru şi Tisa, izvorăsc şi se varsă în Dunăre, curgând numai printr-un teritoriu românesc. S-ar putea vorbi de un destin românesc al tuturor apelor care izvorăsc din podişul Ardealului ori din munţii care înconjoară acest podiş, răsfirându-se către cele patru zări ale lumii. Aidoma acestor ape, podişul Ardealului este înconjurat de un brâu dens şi extins de populaţie omogen românească. Ardealul situându-se astfel în centrul teritoriului de limbă românească.

Trebuie însă precizat că numărul românilor care trăiesc ca minoritari în afara graniţelor româneşti, în ţările învecinate, este mult mai mare decât numărul minoritarilor etnici din România. Cel puţin dublu este numărul românilor...

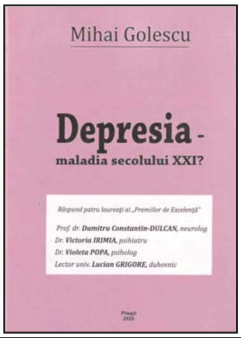
Situaţia aceasta se întâlneşte ceva mai rar la alte popoare, la alte state din Europa!

Statisticile mai arată că românii care trăiesc în afara graniţelor româneşti alcătuiesc un grup etnic extrem de numeros: circa cinci milioane. Nici un alt popor european nu mai are înstrăinaţi în vecinătatea graniţelor sale de stat un număr aşa de mare de conaţionali.

În virtutea acestor date, ar sta în logica lucrurilor şi a practicii politice curente ca România şi opinia publică românească să promoveze o politică de revizuire a frontierelor sud-est europene, în scopul punerii lor de acord cu realităţile etnice. România însă e departe de a duce o asemenea politică!... Motivele sunt mai multe, dar în principal se vădeşte ataşamentul dintotdeauna al României la ideea de pace, de bună vecinătate şi înţelegere între popoare. (Autorul)

Titi Damian, *Exegeze contemporane,* Editura Editgraph, Buzău, 2020

Citindu-l pe Titi Damian, prozator şi cronicar literar important, e greu să nu te contaminezi de incandescenţa rostirii sale, să nu te prinzi în ţesătura patetismului şi a sentimentelor degajate, pentru că recunoşti în Domnia Sa, înainte de orice, un cititor cu o forţă de muncă ieşită din comun, care, dacă ar fi putut contoriza sutele de cărţi şi miile de pagini citite numai în ultimii zece ani, după intrarea oficială în literatură (romanul *Fagul*, 2005), ar fi trebuit inventat un mecanism ca să poată fi, periodic, întors la cota zero. Ca să devină un comentator bun, ştie că se cade a fi un cititor bun, onest, metodic, sârguincios şi răbdător. (Gh. Postelnicu, pe manşeta copertei)

Mihai Golescu, *Depresia – maladia secolului XXI?*, Editura Argeş Press, Piteşti, 2020

Autorul este un ins care nu prea are astâmpăr, gazetar fiind. Scotoceşte peste tot unde mai poate afla o brumă de adevăr. Aşa i-a apărut cartea *În căutarea lui Dumnezeu,* care – zice-se – şi-ar fi întors faţa de la noi. Aşa i-au apărut trei volume de eseuri *Nordul moral*, un altul de convorbiri cu Mihai Ungheanu – *Recurs la memorie* – care populează bibliotecile din ţară. Tot aşa s-a născut şi cartea *Excelenţele Argeşului* (în colaborare), cuprinzând laureaţii Premiilor de Excelenţă ale ziarului *Argeşul,* unde este director de peste un sfert de veac. Multe adevăruri sălăşluiesc în *Monografia comunei Valea Danului,* realizată împreună cu soţia. O fiinţă din Banat care s-a îndrăgostit de o localitate argeşeană.

Autorul noii cărţi, *Depresia – maladia secolului XXI?,* este un investigator. Rol pe care şi l-a asumat şi la televiziune, în emisiuni întinse pe mulţi ani. Cea actuală, intitulată „Subiect de presă", este făcută cu distinsa realizatoare Cristina Munteanu. (De pe coperta a patra a cărţii)

Răspund la întrebarea din titlu neurologul Dumitru Constantin-Dulcan, psihiatrul Victoria Irimia, psihologul Violeta Popa şi duhovnicul Lucian Grigore.

Seniori ai culturii

Florin Horvath

Florin Horvath s-a născut la 1 mai 1945, la Haţeg, judeţul Hunedoara. A absolvit Liceul „Liviu Rebreanu” din Bistriţa, în 1963, apoi a urmat Şcoala Superioară de Ofiţeri de Aviaţie, pe care a absolvit-o în 1967 cu gradul de locotenent, secţia bord avion. A fost pilot militar până în 1972, după care, nevoit să renunţe la cariera militară, a urmat cursuri de specializare în automatizări sectoare calde. În 1975 s-a stabilit la Zalău, unde a lucrat la societăţile „Armătura” şi „Anvelope”. Nu a fost membru PCR. După 1989, a fost primul preşedinte al organizaţiei PNL Sălaj, dar a părăsit curând politica, dedicându-se scrisului. Cofondator al Cenaclului Literar Judeţean „Silvania”, colaborator la diverse reviste de cultură din ţară şi din judeţul Sălaj, printre care *Caiete Silvane*. Fondator al revistelor de opinie *Şopârla* şi *Clepsidra*.

Dintre cărţile publicate: *O lacrimă pentru Măria Sa* (1987), *Voievodul Albastru* (2001), *Coroana celor şapte mari maeştri* (2001), *Îndreptar francmasonic* (2004), *125 de ani de lumini şi umbre în francmasoneria românească* (2005), *Un templier la Sarmizegetusa* (2009), *Legenda Marelui Zalmoxis* (2010), *Ultimul festin* (2011), *Îndreptar heraldic* (2012), *Vecernie la amiază* (2013), *Umbrele Nevăzutului* (2015), *De la Zalmoxis la Sarmizegetusa* (2016), *Naşterea Daciei* (2019), *Eşafodul cu fantome* (2019), *Testament din ţara lucrurilor ascunse* (2020), *Acolo unde se-nfiripă iertarea* (2021).

Seria de cărţi privitoare la Naşterea Daciei/Naşterea României trebuie privită ca un întreg şi pusă în legătură cu o precizare pe care autorul o face pe coperta a patra a lucrării *Legenda Marelui Zalmoxis*: „…Şi a fost cu putinţă, prin voia Celui de Sus, ca eu să împărtăşesc bucuria de a fi aflat, în taina Muntelui Sacru, miracolul legendei Marelui Zalmoxis.”

Magia Daciei învolburate

Marcel LUCACIU

Suntem datori celor de azi şi, mai ales, celor de mâine, cu o stăruitoare cercetare şi o dezvăluire exactă a originii noastre, pentru că suntem o seminţie aleasă şi greu încercată; pentru că adevărul istoric biruie orice fel de prejudecăţi; pentru că strămoşii naţiei române nu trebuie condamnaţi la uitare.

În esenţă, aceasta este profesiunea de credinţă a prozatorului Florin Horvath, care îşi continuă temerarul proiect intitulat *Cartea neamului,* odată cu publicarea unui alt roman „cu iz de străvechi”, *Acolo unde se-nfiripă iertarea* (Zalău, 2021).

După o temeinică şi laborioasă documentare (similară aceleia din volumele *Naşterea Daciei* şi *Testament din ţara lucrurilor ascunse*), autorul reînvie, pe de o parte, simplitatea şi măreţia Daciei păstrătoare a legilor lui Zalmoxis, pe de altă parte, lăcomia şi trufia Romei coborâtoare din zei, respectiv dorinţa ei de expansiune. Astfel, în nu mai puţin de 55 de capitole, scriitorul prezintă, în paralel, o perioadă importantă din istoria Imperiului Roman, condus de Marcus Ulpius Traianus (98-117), şi a regatului Daciei, stăpânit de neînfricatul Decebal (87-106).

Informaţiile geografice sau istorice, ingenios contopite în fluxul naraţiunii, sunt copleşitoare prin multitudinea şi minuţiozitatea lor, iar rolul acestora este de a conferi autenticitate şi, totodată, de a reconstitui, cât mai fidel, o epocă de mult apusă. De pildă, printre multe altele, aflăm despre Imperiul Roman că dispunea de 29 de legiuni, graniţele sale depăşeau 10.000 de kilometri şi avea o populaţie de aproximativ 50 de milioane de locuitori, dintre care un milion şi jumătate trăiau la Roma. De asemenea, capitala Imperiului impresiona şi ea prin edificiile sale: 40 de arcuri de triumf, 1352 de fântâni, 1000 de băi publice, 11 terme grandioase, 28 de biblioteci, 350 de statui din bronz, 160 de statui de aur şi fildeş, 25 de statui ecvestre, 15 obeliscuri etc. Tot pe atât de generoase sunt însemnările despre cariera militară a lui Traian sau despre celebrele realizări din vremea acestuia: podul peste Dunăre, construit de Apollodor din Damasc; Forumul lui Traian; monumentul de la Adamclisi ş.a. Merită, apoi, remarcată creionarea unor personalităţi ale culturii romane cum ar fi istoricul Tacitus şi eruditul Plinius cel Bătrân.

Dacă Roma este lumea civilizaţiei urbane (dar şi a desfrâului şi a culiselor politice), Dacia e, rând pe rând, o lume primordială; o binecuvântată Grădină a Maicii Domnului; o „gură de rai" a lui Zalmoxis (acea fabuloasă „poartă solară") în care Muntele şi Lupul rămân principalele simboluri ancestrale. Muntele ascunde în inima lui un imens calup de aur – tezaurul dacic, păzit de scheletul unui uriaş. Tot aici, în Munte, trăieşte Ostara (faimoasa „lecuitoare” şi clarvăzătoare).

Dacii cred în profeţiile sale şi îi spun Maica Muntelui. Nu în ultimul rând, Dacia este protejată de Marele Lup Alb (care îl ucide pe trădătorul Bicilis) şi e guvernată de tradiţii nestrămutate. Tradiţia spune că, odată la cinci ani, în ziua de 23 iunie, conducătorii celor 40 de dave (cetăţi) se întâlnesc la Sarmizegetusa pentru a săvârşi un ritual numit „Cina celor aleşi". Pentru buna administrare a regatului, căpeteniile aduc lingouri de aur cu însemnul davei lor. La nevoie, tot conducătorii davelor îşi aleg regele, ultimul „ales” fiind însuşi Decebal.

Miezul cărţii îl reprezintă cele două războaie daco-romane (101-102 şi 105-106), iar talentul romancierului Florin Horvath iese în evidenţă, îndeosebi, aici. Descrierea uneia dintre bătăliile purtate în trecătoarea Tapae (considerată Poarta de Fier a Transilvaniei) denotă o rarisimă forţă de sugestie graţie imaginilor dinamice şi redă, cu acurateţe, haosul infernal, vuietul brazilor prăbuşiţi peste legiunea romană, zgomotul armelor ce se frâng aducând moartea: „Generali şi veterani, pedeştri, călăreţi şi centurioni, se învălmăşesc într-o debandadă cumplită. Bolovanii şi brazii seculari se abat iar ca o pedeapsă neiertătoare... Un nou chiot cutremură valea! De data asta, dacii coboară ca nişte stihii peste strâmtoarea morţii. Se urcă fier pe fier, oţelul falxurilor încearcă tăria scuturilor romane. Zalele cedează, coifurile se despică şi scrâşnetul greu al lăncilor se frânge în izbitura ghioagelor.”

Pe tot parcursul campaniilor întreprinse de împăratul Traian în Dacia, atmosfera e una tensionată, ritmul naraţiunii este unul trepidant, scriitorul lăsându-se parcă prins în mrejele propriei sale ficţiuni; o ficţiune ce surprinde, cu multă fineţe, neliniştea şi totodată zbuciumul sufletesc al lui Decebal, viclenia ori dârzenia dacilor înfrăţiţi cu natura. Nu trebuie neglijată nici intriga, pe cât de aventuroasă, pe atât de captivantă a romanului, graţie ineditului unor episoade: Decebal are un frate geamăn (Liman) care luptă în cealaltă parte a Daciei; umbra Bătrânului din Munte înfioară Senatul Roman; deghizat în centurion, Valerius (alias Vălurel) îl capturează pe generalul Longinus etc.

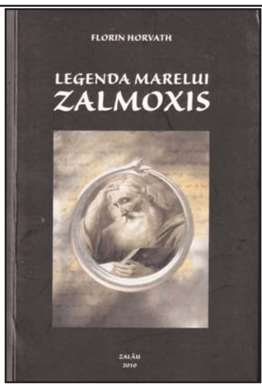
Uneori sprintenă, alteori domoală, cursivitatea solemnă a scriiturii ne aminteşte de cronicarul Miron Costin, prin cumpănirea înţeleaptă a faptelor şi întâmplărilor din vechime, supuse nu voinţei omului, ci vremurilor vitrege, de mare cumpănă. Inclusiv zăbava aceasta asupra cuvintelor (îndelung meşteşugite) şi, mai cu seamă, conştiinţa importanţei relevării prin scris a cvasi-uitatului (ori nedoritului!) adevăr istoric îl apropie pe Florin Horvath de marele cărturar moldovean, fiindcă romancierul crede şi el – cu fermitate – în „puterea slovei ce rămâne”.

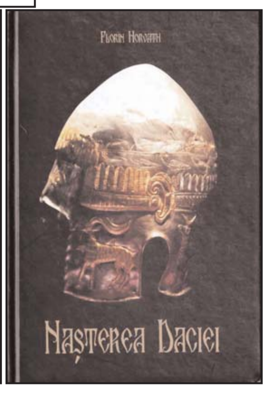
Când armele tac, Muzele se întorc, iar paginile de proză se lasă cuprinse de realismul liric, izvoditor de frumuseţi nebănuite: „Streşinile începeau să lăcrimeze după amintirea iernii trecute”; „Singurătatea lui Decebal e zdrenţuită de potopul copitelor.” E un semn că poetul din tinereţe nu a fost pe deplin uitat...

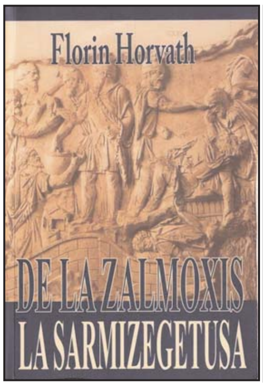
Scrisă cu ardoarea iubitorului de ţară şi neliniştea căutătorului de adevăruri, *Acolo unde se-nfiripă iertarea* este o carte subtilă despre magia Daciei învolburate; o carte plină de naturaleţe, ce răscoleşte trecutul eroic şi trezeşte sentimentul demnităţii naţionale...

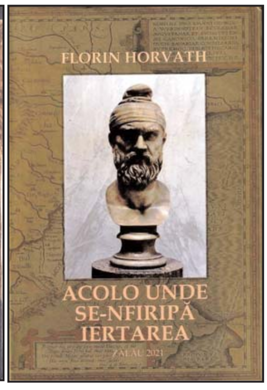
Nu ştiu cât de mult voi putea împlini aşteptările unor oameni de bună credinţă în legătură cu *miracolul dacic.* Dar sunt sigur că voi ridica vălul nepăsării de pe trecutul nostru, uitat cu bună ştiinţă, pe care îmi doresc să-l întorc tinerilor sub forma lacrimei menite să le frigă palma atunci când adăpostesc în căuşul ei ţărâna binecuvântată a acestui colţ de rai ca într-un giulgiu din flori de măr.

Mă voi strădui să privesc, dintr-un timp care nu mai este, fiecare aripă frântă, fiecare vreme căzută, fiecare gând rămas fără gând, până voi izbuti să strig: *Dezbracă-mă, Doamne, de ei şi de mine!* (Florin Horvath)

Omagiu seniorilor plecaţi

Gheorghe PĂUN

Cu sau fără legătură cu pandemia, în ultimele luni ne-au părăsit mulţi, prea mulţi deodată, seniori ai culturii argeşene – nord-argeşene, pentru că mă refer numai la Curtea de Argeş şi la localităţile din jur, mă gândesc numai la cei implicaţi în viaţa culturală a oraşului, eventual având legătură directă cu revista (dacă privim mai departe, spre Piteşti, de pildă, lista va deveni şi mai lungă, dacă vom coborî pe Argeş până în dreptul Bucureştiului, multe fotolii rămase libere în ultimul an vom găsi şi în Aula Academiei). Au fost cu toţii personalităţi bine conturate, fiecare activ în felul lui, unic în felul lui, împreună completându-se, formând un grup, coagulând în juru-le o comunitate.

Fiecare lăsând un gol în urmă, pe care nu trebuie să încercăm să-l umplem prin imitare, pentru că nu putem imita nici zâmbetul înţelept al profesorului **Mihai Tiţa**, cel multă vreme director al Casei de Cultură „George Topîrceanu" din Curtea de Argeş (aş reaminti-o şi pe la fel de înţelept-zâmbitoarea doamnă profesoară **Silvia Tiţa**, plecată de-acum şi dumneaei spre a-şi însoţi tovarăşul de viaţă), nici entuziasmul niciodată dezminţit al mai tânărului **Nicolae** (**Cucu**) **Ureche**, talentatul şi mereu activul ceramist, grafician, caricaturist, cu care mult şi frumos am colaborat, contând poate şi originile cicăneştene comune. Apoi, aşa cum viaţa culturală a Arefului datorează enorm dăruitului întru comunitate profesor **Cezar Bădescu,** dintr-o *dinastie* a Bădeştilor localnici, la fel viaţa culturală a Domneştilor datorează profesorului **Ion C. Hiru,** neliniştitul, mereu scriind, editând, tipărind – doi „dascăli de ţară de modă veche" (e un titlu de nobleţe aici, o spiţă tot mai rară, din păcate), intelectuali ai locului adică, conştienţi de menirea lor de educatori şi ziditori (tradiţional, preotul, primarul şi învăţătorul dădeau contur individualităţii unui sat, iar cei doi vrednici de laudă chiar au făcut-o).

L-am lăsat la urmă pe „străjerul limbii române", profesorul **Constantin Voiculescu.** Dragostea pentru limba română îi era dublată de priceperea filologică şi de disponibilitatea de a ajuta (timp de mai mulţi ani, am trimis liniştit la tipar revista *Curtea de la Argeş*, pentru că ştiam că profesorul îi făcuse o lectură finală).

Iar de Florii ne-a părăsit şi arefeanul Ion C. Ştefan, cel dăruit cu talent, putere de muncă şi eficienţă, profesor, scriitor, editor, de bune decenii trăind-lucrând în Bucureşti, dar rămas un mare prieten al Argeşului şi al culturii argeşene. Semnificativ şi deloc întâmplător, profesorul Constantin Voiculescu a publicat două cărţi de recenzii şi eseuri la Editura Arefeana, cea cu care Ion C. Ştefan se identifica.

Spuneam, nu-i putem imita/înlocui pe plecaţii seniori în felul de a fi sau în ceea ce făceau – dar trebuie măcar să încercăm să-i imităm în dăruirea pentru cultură şi pentru comunitate, în bunătatea pe care toţi, absolut toţi, o aveau, în lumina care le înfrumuseţa chipurile ori de câte ori se întâlneau cu alţi oameni.

Ar trebui să avem o revelaţie: toţi aceşti „fraţi ai noştri mai mari" erau fericiţi, pentru că erau nişte înţelepţi-altruişti. Construiau, lucrau, se bucurau – se bucurau şi de bucuria altora. Câţi ca ei? Câţi ca ei?... Multe avem de reamintit şi de învăţat de la seniorii care ne privesc acum din Lumea de Lumină. Să ne purtăm ca şi când ne-ar putea auzi şi vorbi de Acolo… ca şi când ne-ar zâmbi în continuare… să ne purtăm în aşa fel încât să le merităm zâmbetul…

În încheiere, consemnez, preluându-le tristeţea, două rânduri dintr-un mesaj e-mail primit de la doamna Paula Romanescu: *Mai sărace de acum paginile revistei cu un nume: Ion C. Ştefan,* cu un corolar-rugăciune: *Opreşte, Doamne, vârtelniţa asta nebună!*

Cenuşa aurie a timpului

Horia BĂDESCU

Cel mai vechi, cel mai statornic şi devotat dintre prietenii mei, acela cu care am împărţit multe dintre clipele aurorale ale copilăriei, Ionel, arefeanul cu suflet de aur şi o sensibilitate care avea să-l ducă pe drumul literaturii, Ion C. Ştefan pe numele lui de scriitor, s-a stins în această primăvară ieşită din matca ei, ca şi lumea bulversată de netrebniciile unei pandemii induse şi impuse. Cum scriam mai an când rotunjea opt decenii de existenţă, m-au legat de el nu doar vecinătatea, ci şi, şi mai ales, similitudinile structurale, un mod afin de a percepe lumea, şi pasiunea amândurora pentru lectură. Descopeream împreună aceleaşi universuri imaginare, ne formam în orizontul aceloraşi paradigme culturale şi spirituale.

Viaţa ne-a alcătuit, firesc, trasee existenţiale diferite, dar acele legături aurorale, forjate de asemănări structurale, s-au dovedit indestructibile. Mi-a fost mereu aproape acest poet sensibil, de o auroralitate neoromantică, prozatorul a cărui inventivitate se consuma în acord cu arcanele autobiografice, moralistul autentic, cu o puternică natură reflexivă posedând toate însuşirile şi instrumentele necesare pentru validarea discursului pe care ni-l propunea în judecăţile sale asupra omului şi dimensiunilor sale etice. Am fost adesea nedumerit de superficialitatea cu care critica a trecut peste cărţile sale de reflecţii, de întrebări puse omului contemporan şi generic despre lucruri esenţiale vieţuirii sale în parametrii umanităţii care-l defineşte şi de răspunsuri clare şi asumate la acestea, incitante prin calitatea reflecţiei şi expresivitatea ei. „Variante posibile ale neliniştilor" sale, cum le califica el cu modestie, a căror capacitate de influenţă rămâne relativă, fiindcă „A gândi simplu, pentru a fi înţeles, apoi a gândi mai complicat, pentru a te înţelege tu însuţi, devine o îndeletnicire a căutării de sine, folositoare în cele din urmă, în măsura în care găsim unele răspunsuri parţiale – numai ale noastre." E aici o „poetică" a gândirii de o elegantă, dar falsă umilinţă, pe cât de adevărat este faptul că e mult mai complicat să te afli pe tine însuţi decât pe altul, fie el şi omul generic. Totul slujit de vivacitatea acestui spirit neliniştit, de o bună ţinută intelectuală, de un discurs sobru, dar ataşant, cu o dicţie reţinută, dar expresivă.

A existat mereu la Ion C. Ştefan o modestie funciară manifestată nu doar în această zonă a creaţiei sale. Personalitatea lui a fost marcată întotdeauna şi în pofida oricărei aparenţe de discreţie şi bună-cuviinţă. Fiindcă în omul şi în scriitorul Ion C. Ştefan a fiinţat mereu mirarea în faţa lumii, inocenţa, acel suflet şi acea percepţie a universului care aşază insul în poeticitatea sa, adică în neasemănata sa asemănare cu ceilalţi şi chiar cu sine însuşi, în efortul de a prinde în plasa cuvintelor pe cel care, „Imaculată pasăre de ape/ vâsleşte-n ochiul mării învolburate./ Prin vene-i curge suplă şi sărată", ca şi o neostoită adjudecare a lumii, o fiinţare în lume şi o aflare a acesteia în sinele poetului, fiindcă nu poţi despărţi Verbul, adică facerea, de cele făcute prin puterea lui.

Totul însoţit de o pudoare care i-a direcţionat poezia de dragoste, punctul său forte, spre o viziune de puritate adolescentină şi nupţială, către o omagiere a iubirii cu

accente psalmice ori de curtenie provensală, care răspund pe deplin naturii romantic senine a autorului, natură reliefată de mulţi dintre comentatorii săi. Fiindcă e mai mult decât evident că, atunci când vorbeşte despre iubire şi despre femeia iubită, *lumina înfloreşte printre rânduri* în poezia lui Ion C. Ştefan, iradiind poemul cu irizări care fac să se deschidă, deopotrivă, caliciul cuvintelor şi al tăcerilor ardente care le însoţesc. Femeia iubită, pe care a pierdut-o prea devreme şi lângă care s-a aşezat acum pentru marele somn, iubita ideală, *întâia Evă,* cum o numeşte el în viziunea singularităţii absolute, aceea care-l ridică în acelaşi orizont cu infinitatea mării şi cu versul dintâi, om unic într-un univers al unicei perechi. Întâia Evă, niciodată pierdută în lume ori dincolo de ea, laitmotiv al existenţei şi deopotrivă al prozei sale, ancorată mereu în orele existenţei, dar şi în timpul nesfârşit al amintirii. Al amintirii în care ne dă de-acum întâlnire tuturor celor care i-am fost aproape.

„Cu ora dilatându-se în noi..., curgem dintr-o zi în alta, nisip obosit", scria el cândva premonitoriu. Ai obosit, însă, prea repede şi ai plecat mult prea discret, prietene! Amurgul pe care nu l-ai chemat ţi-a şters conturul umbrei, dar paşii tăi îşi lasă urmele în cenuşa aurie a timpului. Iar sus, în cafeneaua îngerilor, acolo unde vom fi cu toţii cândva, miraculoasa aventură a spiritului continuă!

Corabia cu amintiri

Maria Mona VÂLCEANU

Scriem cu tremur de lacrimi în gene aceste rânduri izvorâte din durerea despărţirii de prietenul şi colaboratorul nostru, profesorul Ion C. Stefan. A zâmbit prima dată luminii în frumoasa zi de 18 martie a anului 1940, într-o casă de munte din satul Arefu, în partea de nord a Argeşului, ţinut de legendă, presărat cu mănăstiri, schituri şi troiţe.

Visătorul tânăr şi-a făurit un drum biruitor în viaţă. Profesor de literatura română, inspector şcolar, scriitor, jurnalist, editor, cronicar – modelul cărturarului deplin, autor a peste 35 de volume, membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Bucureşti. Timp de 25 de ani a fost directorul Editurii bucureştene Arefeana, unde a editat de la scriitori debutanţi până la membri ai Academiei Române.

Întâlnirea de la muzeu a fost pentru mine întâlnirea de la Clubul Iubitorilor de Cultură din Curtea de Argeş cu poetul şi prozatorul venit din „gura de Rai" a Arefului argeşean, bărbatul cu ochi şi zâmbet misterios, prietenos şi însingurat în acelaşi timp, *un om de carte, un dascăl cu experienţă şi, în toate ipostazele, un reflexiv care îşi scrie cu grijă gândurile – Ion C. Stefan, ne oferă adevăruri şi imagini din nemijlocita vâltoare a realităţii.* (Gheorghe Bulgăr)

Umbra dintre noi se înscrie între reuşitele prozatorului. Iubirea este analizată minuţios, prin prisma personajului masculin, şi povestea seamănă până la un punct cu romanul de analiză psihologică *Adela* de Garabet Ibrăileanu. Dar, deşi problema rămâne aceeaşi, tragismul iubirii pentru femeia intangibilă, perspectiva narativă este mult schimbată. Accentul cade pe autenticitate, aşa cum este ea prezentă în marile romane ale spaţiului interbelic, la Mircea Eliade, Camil Petrescu, Anton Holban. Protagoniştii acestei iubiri ideale sunt uniţi prin durerea care purifică, fiindcă este într-adevăr o iubire dincolo de iubire. Există pasaje în carte pe care le putem considera adevărate poeme în proză, elogiu al tinereţii şi al frumuseţii, al Eternului feminin.

Cărţile lui Ion C. Stefan au fost primite cu entuziasm de cititori şi de specialişti, fiecare volum fiind apreciat cu numeroase cronici în revistele din ţară. Volumul *Eseu despre existenţa umană,* Editura Arefeana, Bucureşti, 2015, Cuvânt înainte: acad. Vasile Tonoiu, cuprinde un capitol emblematic, *Scrisoare deschisă către generaţiile viitoare: M-am concentrat în acest demers de reconciliere cu viaţa, iar în scrisoarea mea către generaţiile viitoare afirm că mă interesează mai mult opera pe care o las urmaşilor decât propria mea existenţă.*

Ion C. Ştefan rămâne un mare altruist. La Arefu este cunoscut, ne asigură prof. Cezar Bădescu drept „omul care aduce cărţi", dăruindu-le bibliotecilor locului.

Ne despărţim de scriitorul Ion C. Ştefan cu vorbele lui Florentin Popescu din volumul *Eu v-am citit pe toţi:* Corabia cu amintiri *este o carte scrisă din dragoste pentru confraţi, elaborată de un om care crede cu tărie că atâta vreme cât vom construi idealurile pe idei de puritate şi frumos încă nu suntem pierduţi. Spiritual cel puţin.*

In memoriam

Victor Săhleanu, medicină şi matematică

Eufrosina OTLĂCAN

Matematica se întinde de la filosofie la inginerie, spunea Grigore C. Moisil. Dar în foarte rare cazuri o putem găsi, ca preocupare serioasă şi importantă, la medici. Nu este de mirare, căci medicina, atât ca ştiinţă, cât şi ca practică, este ea însăşi absorbantă a aproape întregii vieţi a celui care i se dedică. Sunt binecunoscute nume de medici scriitori, precum francezul Francois Rabelais cu cărţile sale *Gargatua* şi *Pantagruel,* scoţianul A.J. Cronin cu *Castelul Pălărierului* şi *Citadela,* Friederich Schiller cu piesa *Hoţii* sau cu versurile *Odei Bucuriei,* suedezul Axel Munthe cu *Cartea de la San Michele,* dar şi medicii români Francisc Rainer (1874-1944) şi George Ulieru (1884-1943, „medicul prozator din Câmpulung Muscel"), ambii lăsându-ne pagini literare memorabile în *Însemnări zilnice. Jurnale de călătorie* ale primului, *Din carnetul unui medic de plasă* ale celuilalt. Tot medic a fost acad. Augustin Buzura (1938-2017), dar a renunţat la profesie, rămânând în memoria noastră ca scriitor, autor al cărţilor *Orgolii* (1977, premiul Academiei Române), *Pădureanca, Undeva în Est;* cele trei romane au fost ecranizate.

Pe Victor Săhleanu, doctor docent în medicină, personalitate care s-a afirmat şi în domeniul literaturii, dar şi în matematica de cel mai înalt nivel, l-am cunoscut personal pe când frecventam, la începutul anilor '90, şedinţele unui Grup de Interdisciplinaritate găzduite de Academia Română. Victor Săhleanu a fost membru fondator al Şcolii/Clubului de Interdisciplinaritate, în anul 1994, preşedinte după 1996, în timp ce acad. Ştefan Milcu era preşedinte de onoare; acest Club a precedat actualul Grup de Interdisciplinaritate, care aparţine Diviziei de Metodologie, Logică şi Filosofia Ştiinţei a CRIFST – Comitetul Român de Istoria şi Filosofia Ştiinţei şi Tehnicii al Academiei Române. În dorinţa de a evoca personalitatea, cu totul aparte, a lui Victor Săhleanu, mi-am propus ca mai întâi să aflu, de-a lungul istoriei, savanţi care să fi împletit profesia medicală cu serioase preocupări în domeniul matematicilor.

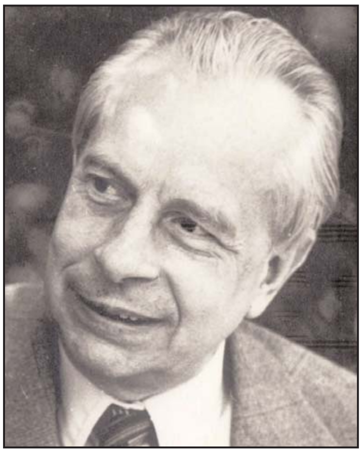
Trebuie să mergem mult în urmă în istorie pentru a găsi personalităţi enciclopedice care să fi fost medici şi matematicieni, iar asta se întâmpla pe când aceştia erau, în acelaşi timp, şi filosofi şi poeţi. Îl aflăm astfel pe Al-Kindi (801-873), cel care a scris patru cărţi despre numere, punând bazele aritmeticii moderne; el a considerat matematica o bază a tuturor ştiinţelor. În medicină, s-a ocupat de determinarea ştiinţifică a dozării medicamentelor care trebuie administrate bolnavilor. Apoi, Thābit ibn Quarrah (826-901), medic din Bagdad, cu descoperiri importante în algebră, geometrie şi astronomie, a scris o teorie a numerelor, iar, în legătură cu teoremele lui Euclid, susţinea că geometria ar trebui să se bazeze pe mişcare şi, în general, pe fizică.

Scurtele evocări din trecutul, mai mult sau mai puţin îndepărtat, ale legăturilor între medicină şi literatură şi, mai ales, între matematică şi medicină, prin personalităţi recunoscute, au rolul să pună şi mai mult în valoare multivalenţa savantului român Victor Săhleanu.

Înainte de a prezenta câteva date biografice, citez cele scrise de dr. Constantin Bogdan în revista *Viaţa medicală* din 15 aprilie 2014 despre Victor Săhleanu: „Personalitate efervescentă, creativă, un *uomo universalis*, cu o sete de cunoaştere puţin obişnuită, cu perseverentă inclinaţie autoformativă, savant, om de cultură, scriitor, filosof, şi-a însuşit drumuri variate ale ştiinţei în care a performat, publicând volume, lucrări, studii, lansând opinii şi concepte originale, contribuţii prioritare, absolvind o paletă de studii universitare – medicină, psihologie, filosofie, matematică, fizică, tanatologie".

Victor Aurelian Săhleanu s-a născut la Gura Humorului din judeţul Suceava, la 19 ianuarie 1924, şi a decedat la Bucureşti, la 26 august 1997.

A învăţat la Liceul „Dragoş Vodă" din Câmpulung Moldovenesc, apoi la Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuţi, unde şi-a luat bacalaureatul, absolvind ca şef de promoţie. În liceu începe să ţină un jurnal zilnic, pe care îl va continua toată viaţa, la moartea sa jurnalul cuprinzând peste 25.000 de pagini. În 1942 Victor Săhleanu începe cursurile Facultăţii de Medicină „Carol Davila" din Bucureşti. Încă din anii studenţiei este extern al unor spitale din Bucureşti, preparator de microscopie la Catedra de Anatomie Patologică (1946), intern prin concurs la Institutul de Endocrinologie (1948). În paralel, urmează cursuri la Facultatea de Filosofie (1945-1946). Termină Facultatea de Medicină ca şef de promoţie (1949) şi devine doctor în Medicină şi Chirurgie cu teza (240 de pagini) *Consideraţii asupra medicinii terenului.* În 1954, se înscrie la Facultatea de Matematică şi Fizică a Universităţii din Bucureşti (examen şi diplomă de absolvire 1961). (Datele sunt din Wikipedia, reluate şi în alte biografii.)

Chemarea lui Victor Săhleanu către medicină, dar şi către matematică, bănuim că a întreţinut-o în memoria tatălui său, pe care, din nefericire, l-a pierdut la vârsta de 15 ani. Căci tatăl, Emil Săhleanu, era licenţiat în matematică, doctor în ştiinţe biologice, histolog şi paleontolog, profesor care a predat matematica, fizica, chimia.

Dorinţa lui Victor Săhleanu de a şti cât mai mult din cunoaşterea umană şi de a nu se mulţumi cu cunoştinţe doar dintr-o singură ramură a ştiinţelor ne este evidentă de la bun început, aflând că, încă student fiind la medicină, urmează cursuri de filosofie la facultatea de profil, ca, ceva mai târziu, să obţină diploma facultăţii de matematică, dar şi că, în chiar domeniul de bază al profesiei sale, a refuzat să se cantoneze într-o specialitate medicală îngustă.

Din activitatea ştiinţifică a lui Victor Săhleanu menţionez: la Institutul de Endocrinologie, unde a funcţionat ca asistent, cercetător ştiinţific şi cercetător ştiinţific principal, colaborând cu academicienii C.I. Parhon şi Ştefan Milcu; aici a înfiinţat primul Laborator de Morfologie. Încă din 1950 a devenit referent ştiinţific în colectivul de Antropologie, secţie creată de dr. F.I. Rainer, membru de onoare al Academiei Române, secţie devenită apoi Centrul de Cercetări Antropologice al Academiei Române, unde a fost director adjunct din 1969 şi director din 1974. În 1965, V. Săhleanu devine doctor docent şi până în 1969 este şef de Sector al Secţiei Sociale din Institutul de Geriatrie, colaborator al acad. Ana Aslan.

Funcţiilor medicale li se adaugă, în anii 1963-1969, funcţia de conferenţiar la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, pentru cursurile de biofizică şi biomatematică.

Enumerând, chiar şi doar o mică parte din titlurile publicaţiilor de-a lungul vieţii sale, recunoaştem cercetătorul ştiinţelor medicale, matematicianul, biofizicianul, dar şi eseistul, poetul, omul de cultură Victor Săhleanu. Omul de ştiinţă este reprezentat în cărţile *Metode matematice în cercetarea medico–biologică* (1957), *Chimia, fizica şi matematica vieţii* (1965), *Biofizica* (1966), *Omul şi îmbătrânirea* (1971), *Arta rece şi ştiinţa fierbinte* (1972), *Ştiinţa şi filosofia informaţiei* (1972), *O introducere în metamedicină* (1979), *Introducere în gerontologie* (1969), *Psihologia profesiunii medicale* (1973), *Număr, viaţă, rezonanţă* (1985) şi în multe altele, pe care nu le numesc aici. Poetul Victor Săhleanu a publicat de-a lungul anilor cărţile: *Poem didactic, Marea şi dragostea, Câteva cuvinte, Poeme într-un vers, Cosmos uman.*

Reuşitele cercetărilor lui Victor Săhleanu în aplicarea matematicii în biologie dovedesc încă odată câtă dreptate avea Moisil: „Dar ca să poată cineva să aplice matematica, trebuie să o înveţe". Şi, cel care era deja medic a învăţat-o temeinic, urmând integral facultatea de matematică.

Cartea care îmi stă în faţă şi care se leagă de preocupările mele din domeniul Ciberneticii este volumul *Precursori români ai ciberneticii,* publicat în 1979 de Editura Academiei RSR. Aici Victor Săhleanu îşi intitulează articolul „D. Danielopolu şi Şt. Odobleja – precursori în cibernetică". Culeg din cele scrise: „Dacă spunem *biocibernetică* în loc de *cibernetică,* putem înţelege prin acest termen ştiinţa despre reglarea şi homeostazia biologică – şi nu aplicarea conceptelor şi modelor ciberneticii la biologie. În acest sens, problema devine simplă: D. Danielopolu a elaborat printre primii un model amănunţit şi cuprinzător al reglării fiziologice – deci nu este un precursor, ci un întemeietor, alături de I.P. Pavlov sau de W. Cannon, de exemplu." Iar despre lucrarea fundamentală a lui Şt. Odobleja, spune: „De fapt, ne aflăm în faţa unui proiect de operă monumentală, intitulat *Psychologie consonantiste*. Proiectul se întinde pe 884 de pagini cu 300 de figuri în text. (...) Am spus «proiect», deoarece, în concluzii, autorul scrie: «Această carte este mai curând o tablă de materii, un repertoriu sau dicţionar de psihologie, un plan general pentru un mare *Tratat de Psihologie* care ar trebui să conţină XX – XXX tomuri»."

Capacităţile, cunoştinţele, talentul l-au îndreptăţit pe Victor Săhleanu să ocupe funcţiile specificate mai sus şi să devină membru al Academiei de Ştiinţe Medicale din România.

Dar, apare în 1980 fenomenul „Meditaţia transcendentală", iniţial la iniţiativa chiar a conducerii statului, iar Săhleanu fusese numit într-o comisie de cercetare şi analiză pentru expertizarea tehnicii de relaxare neuro-psihică. Speriată de amploarea şi interesul manifestate de intelectualitatea ţării, în care Partidul Comunist din România nu a avut niciodată încredere, conducerea acestuia ia măsuri represive fără precedent, bulversând viaţa a circa 400 de intelectuali, vârfuri ale culturii şi ştiinţei româneşti. Victor Săhleanu este dat afară din funcţia de conducere, dar şi din Institutul de Antropologie, repartizat medic de circumscripţie la Policlinica Titan, exclus din viaţa ştiinţifică românească, numele lui exclus din toate publicaţiile, cărţile îi sunt scoase din rafturile bibliotecilor. (Trebuie să amintesc aici şi despre cazul care îmi este cel mai bine cunoscut: fizicianul Ion Mânzatu, scos din IFA şi din funcţia de la CNST – Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, trimis la „Forţele de muncă", practic şomer.)

Victor Săhleanu se pensionează la cerere în 1984. La 1 februarie 1990 este reintegrat director la Centrul de Cercetări Antropologice al Academiei Române prin Decret guvernamental. În ianuarie 1999 a înfiinţat, împreună cu Toma George Maiorescu, „Mişcarea Ecologistă din România". Colaborează cu biologi, medici, psihanalişti, sociologi, etnologi, istorici, lingvişti, biochimişti, biofizicieni, biochimişti, statisticieni, informaticieni, filosofi. Predă cursuri post-universitare de antropologie la Centrul ONU Bucureşti.

Călătoreşte în Franţa, unde i se acordă un titlu onorific, şi în SUA, la Boston. Aici se stabiliseră din 1985 fiii săi, Adrian George, născut în 1951, şi Valentin Victor, născut în 1955. Victor Săhleanu respinge ideea de a părăsi România, afirmându-şi apartenenţa la cultura românească, „de care este legat cu un număr enorm de cordoane ombilicale".

→

Cassius Tocqueville Ionescu Tulcea

Olimpia IORGA-POPESCU

Când, în 1953, m-am aşezat în prima bancă a celebrului amfiteatru „Spiru Haret” al Facultăţii de Matematică din Bucureşti, nu ştiam că elegantul dascăl, cu o ţinută de prinţ, care păşea la catedră, Cassius Tocqueville Ionescu Tulcea, avea să ne predea Analiza Matematică într-un stil cu totul nou. Comparând ulterior notiţele cu tratatele clasice româneşti sau cu cele traduse din limba rusă, după care învăţam atunci, mi-am dat seama că este un stil mult mai modern şi mai riguros, că profesorul nostru revoluţiona expunerea prin ceea ce tânărul asistent Solomon Marcus, care asista alături de noi la orele de curs, avea să numească *revoluţia epsilon.* De asemenea, nu ştiam că distinsa mea colegă, lângă care m-am aşezat, Alexandra Bagdasar, viitoarea sa soţie, care ne nota prezenţa (pe atunci, obligatorie), avea să devină o personalitate de mare prestigiu a matematicii americane şi, ulterior, soţia laureatului Premiului Nobel pentru literatură Saul Bellow.

Zilele trecute am primit însă cu mare tristeţe vestea încetării din viaţă, la data de 6 martie 2021, la Chicago, a Profesorului meu. Cu numai câteva luni înainte îmi solicitase, şi îi trimisesem în SUA, un articol din revista *Curtea de la Argeş.*

Matematicianul Cassius Tocqueville Ionescu Tulcea s-a născut la 14 octombrie 1923, la Bucureşti. Tatăl său, Ioan, fiind mare jurist şi admirator al celebrului gânditor francez Alexis de Tocqueville, şi-a botezat fiul cu acest nume. Mama sa, Ana Casselli, era italiancă, familia ei având mari proprietăţi în Dobrogea, ceea ce explică şi numele de Tulcea. În 1942 a absolvit Liceul „Sfântul Sava” din Bucureşti, iar în 1946, cu rezultate strălucite, a obţinut diploma de licenţă a Facultăţii de Matematică a Universităţii Bucureşti. A fost oprit în facultate, ca asistent al celebrului matematician Octav Onicescu, apoi, în 1951, a fost numit conferenţiar la catedra de Analiză Matematică, iar din 1956 a devenit profesor universitar. Într-un articol semnat de matematicianul american de origine română Nicolae Dinculeanu (Revista *Academica* nr. 11/ 2013, pag. 69), se scrie: *Cursul de Analiză Matematică pe care C.T. Ionescu Tulcea l-a predat studenţilor era de un înalt nivel ştiinţific, de o claritate şi de o eleganţă excepţională. El a introdus în facultate spiritul bourbakist de rigoare, pe care l-au adoptat toate generaţiile următoare de matematicieni.* Cu mare greutate şi chiar cu risc în anii 1946-1948, reuşea să obţină unele tratate de matematică din Occident.

În 1949 şi 1950, a publicat două articole în prestigioase reviste străine (nici acest fapt un era uşor atunci), primul în *Atti. Accad. Naz. Lincei* şi al doilea, împreună cu matematicianul Gh. Marinescu, în *Annals of Mathematics,* care a avut un succes remarcabil şi l-au făcut cunoscut în lumea mondială a matematicienilor şi în special a probabiliştilor. (De la o doamnă prietenă cu mama sa, Ana Casselli, ştiu că pentru a obţine tratatele grupului Bourbaki din Franţa, aceasta ar fi vândut o parte din argintăria familiei.) Deşi avea lucrări publicate şi primise deja Premiul Academiei Române, nu s-a înscris la examenul de doctorat, pentru că trebuia să susţină un examen de marxism-leninism şi unul de limba rusă şi nu-şi permitea sacrificarea timpului necesar cercetării matematice, dar, alături de Octav Onicescu, a avut un rol important în îndrumarea lucrărilor de doctorat ale lui Nicolae Dinculeanu, George Ciucu, Radu Theodorescu şi Ciprian Foiaş.

În 1956, Einar Hille, preşedintele Societăţii Americane de Matematică, prezent la cel de al IV-lea Congres al Matematicienilor Români, desfăşurat la Bucureşti, impresionat de valoarea cercetătorului C.T. Ionescu Tulcea, l-a invitat la Yale University, să participe la un program special de cercetare în Analiza Funcţională, alături de distinşi analişti din toate colţurile lumii. La congresul din 1956, am asistat şi eu la expunerea profesorului nostru, C.T. Ionescu Tulcea, ţinută într-o sală a Facultăţii de Drept, şi-mi amintesc perfect momentul în care toţi marii matematicieni prezenţi în sală au încetat orice discuţie, fiind captivaţi de expunere. Răspunzând acestei invitaţii, în toamna anului 1957, împreună cu soţia sa, Alexandra Ionescu Tulcea, au reuşit să obţină aprobarea autorităţilor române de a pleca în S.U.A., unde, alături de cercetătorii americani, au adus numai

onoruri României. În 1959, a obţinut titlul de doctor în matematică, la Yale University. Încă de la sosirea în America, i s-au oferit posturi de profesor la mari universităţi americane. În 1966, a acceptat postul de profesor la Northwestern University, din Evanston, unde a funcţionat până la pensionare, în 1991, când a devenit *profesor emeritus* şi unde a activat ca cercetător până la sfârşitul vieţii. Tot în America a fost numit consilier academic al preşedintelui Societăţii Americane de Matematică, Einar Hille.

Înainte de a pleca în SUA, a publicat monografia *Spaţii Hilbert,* tratat deosebit de valoros, pentru care a primit Premiul „Gheorghe Lazăr” al Academiei Române, iar ulterior cartea avea să conducă la ceea ce avea să fie cunoscută drept Şcoala românească de teoria operatorilor, care a avut ca exponenţi pe Dan Voiculescu, membru al Academiei de Ştinţe Americane, Ciprian Foiaş, Şerban Strătilă, Laslo Szido şi mulţi alţi profesori de la mari universităţi de pe glob. Tot înainte de a pleca în Statele Unite, în 1956, împreună cu academicienii Octav Onicescu şi Gheorghe Mihoc, a publicat în Editura Academiei Române tratatul *Calcul probabilităţilor şi aplicaţii,* carte de referinţă în această specialitate, curs pe care şi astăzi studenţii îl folosesc la pregătirea examenelor. În 1962, pentru acest tratat, academicienii Octav Onicescu şi Gheorghe Mihoc au primit Premiul de Stat, în valoare de 40.000 mii lei, un premiu consistent dacă ţinem cont că atunci salariul meu de profesoară la liceu era de 750 lei (aşadar, premiul valora peste 50 de salarii lunare). Ingratitudinea conducătorilor statului comunist a fost nemăsurată, ţinând seama că toţi trei au realizat lucrarea, dar numai doi au primit premiul, deşi, după câte ştiam pe atunci, profesorul ceruse aprobare de prelungire a participării la prestigiosul colectiv internaţional de cercetare din SUA.

După stabilirea sa în America, chiar înainte de a-şi susţine teza de doctorat, a fost îndrumătorul unor matematicieni mai tineri care se pregăteau să obţină titlul de doctor în matematică. Cel mai elocvent caz este cel al matematicianului americano-canadian Robert Langlands, care menţionează ca unic îndrumător al său la titlul de doctor pe Cassius Ionescu Tulcea şi care a obţinut Premiile Abel, Wolf, Nemmers, Shaw în matematică, practic cele mai mari premii care există în domeniu. Tot el a fost îndrumătorul pentru obţinerea titlului de doctor şi mentorul unor alţi mari matematicieni provenind din diferite colţuri ale lumii ca: William Fairchild, Liu Teng Sun, Richard Maher, George Maltese, Stephen Plafker, Smith Harvey. A avut în total 138 de discipoli.

Adevărata măsură a desăvârşirii valorii matematicienilor Alexandra şi C.T. IonescuTulcea a fost demonstrată prin publicarea lucrărilor lor în domeniul teoriei *liftingului,* prin extinderea unor rezultate ale marelui savant de renume mondial John von Neumann, ca şi prin aplicarea rezultatelor lor în topologie şi în alte domenii ale matematicii. La ora actuală, există o pagină Wikipedia care se cheamă *Lifting theory* şi care prezintă rapid teoria dezvoltată de Alexandra şi C.T. Ionescu Tulcea. În 1965, C.T. Ionescu Tulcea a fost invitat de Societatea Americană de Matematică să-şi prezinte rezultatele cercetărilor într-o adunare special dedicată acestei teme, ceea ce a fost o mare onoare pentru matematicienii români. Prestigioasa revistă *Mathematical Reviews,* care evidenţiază cercetări matematice din întreaga lume, a dedicat temei dezvoltate de cei doi matematicieni o secţiune întreagă. Teoria dezvoltată de ei a fost publicată, în 1969, de renumita Editură Springer, în monografia *Topics in the Theory of Lifting,* citată de foarte mulţi autori.

În perioada în care a fost profesor la University of Illinois din Urbana, împreună cu Robert Bartle şi William Fairchild, a publicat cursuri de analiză matematică de înalt nivel ştiinţific şi două cărţi, *Sets* şi *Topology*, care s-au reeditat până acum de cinci ori.

În ultima parte a activităţii sale s-a ocupat de aplicarea teoriei probabilităţilor la teoria jocurilor de noroc şi a scris mai multe cărţi de popularizare a acestei teorii, a verificat schema de funcţionare a acestor teorii la Las Vegas, fiind considerat unul dintre cei mai mari specialişti în crearea unor scheme pentru jocurile de noroc. Toţi matematicienii români care l-au cunoscut, iar în S.U.A. sunt destui, au mărturisit că păstra o deosebită afecţiune patriei sale, România, şi că merita ca după 1990, când fizic nu mai putea reveni în ţară, să primească titlul de Membru de Onoare al Academiei Române. Nici măcar la cel de al III-lea Congres al Matematicienilor Români, din 2003, de la Piteşti, când au fost decoraţi mai mulţi matematicieni români, numele său n-a figurat printre aceştia, iar un grup de matematicieni din diasporă au depus o scrisoare de protest adresată organizatorilor congresului, la care n-au primit, bineînţeles, niciun răspuns.

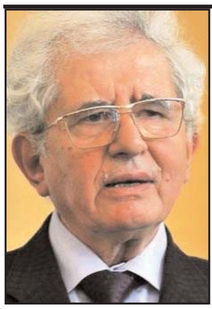
Tristeţea mea a fost şi mai mare când am aflat că a murit singur, nu mai avea pe nimeni, era internat într-o casă de bătrâni din Chicago care îi administra avutul. Tot aceasta s-a ocupat şi de înmormântarea la care au participat şase persoane – cu Alexandra Bellow şapte. Dar la supărarea mea am primit două răspunsuri care mi-au mai alinat tristeţea. Primul, de la Alexandra Bellow: *Toc* (aşa îi ziceau prietenii) *a fost o mândrie a lumii matematice române, un vizionar, un deschizător de drumuri care a inspirat mulţi studenţi promiţători.* Al doilea, de la strălucitul matematician Lazăr Aldo, de la Universitatea din Tel Aviv, care a fost lângă mine la renumitul congres din 1956 şi care mi-a scris: *Adevărat, dar mai important este că nenumăraţi foşti elevi îşi reamintesc de el cu recunoştinţă.*

Sper că dintre atâţia doctoranzi, discipoli, matematicieni români şi chiar de la Consulatul Român din Chicago, se va găsi cineva care să nu lase mormântul unui mare savant şi cetăţean român într-o *nemeritată uitare.*

Amintind aici pe fiii săi, voi mai spune că, dacă Victor Săhleanu l-a urmat pe tatăl său în privinţa matematicii, biologiei, chimiei, fiul său mai mare, Adrian George Săhleanu, este şi el, într-un fel, continuatorul tatălui său. Publicist naturalizat în SUA, este master în filologie (engleză şi spaniolă), master în psihanaliză din 1995, cu certificare clinică de psihanalist. Traducerile sale din poezia lui Eminescu au primit „Medalia de Aur Eminescu 2000”. *Luceafărul,* în traducerea lui A.G. Săhleanu este *The Legend of the Evening Star* şi a fost pusă în scenă off-Broadway (New York) în 2005 şi în 2008, cu regizor american. Traducerile din poezia lui Mihai Eminescu au fost republicate la Boston în 2008 în volumul *Eminescu – Eternul Dor* (*Eternal Longing Imposible Love,* şi ediţia a doua, bilingvă, la Editura Eikon, Bucureşti). Este fondator şi preşedinte al organizaţiei non-profit *Global Arts Inc* (www.globalartsnpo.org) şi promovează activ literatura, arta şi muzica românească în SUA. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Închei succinta evocare a celui care a fost medic şi matematician, savant şi poet român, cu cuvintele doctorului Constantin Bogdan care, în al său *remember* afirma: „[Victor Săhleanu] rămâne un model pentru generaţiile de intelectuali care se angajează pe fronturile multiple ale creativităţii în medicină şi în alte ştiinţe, în filosofie şi în cultură”.

Cărţi şi autori

Românii de la est de Prut

Neagu UDROIU

Soarta Basarabiei, cu prelingerea ei prin clepsidra nemiloasă, cu scurgerile de la un văleat la altul şi dincolo de ele, întruchipează o consistentă pagină de istorie românească de ieri, de azi şi, în mod sigur, de mâine. Şi asta pentru că prea ne doare. Am urmărit de atâta vreme cele întâmplate acolo, între Prut şi Nistru. Am mestecat în taină speranţe neîmplinite. Iar azi privim cu neînţelegere ce ne stă împotrivă.

De aici vine interesul nostru pentru ce se petrece cu sau fără desluşirea noastră, între maluri de ape lăsate să clipocească misterios, încifrat, nedesluşit. Adevărul rămâne: cu sau fără noi, acolo se zbate, dureros şi fără prea multă limpezime, suflet românesc autentic.

Sunt numeroase paginile ce se străduiesc să ne aducă la vedere realităţi importante risipite de-a lungul şi de-a latul secolelor, de evenimente de ţinut minte. E de salutat imensul travaliu menit să ne aducă la vedere date calendaristice, întâmplări de gabarit, amănunte anatomice, dar mai ales secvenţe ce, rămase necunoscute, ne pot afecta înţelegerea şi comportamentul. De aceea, orice nouă pagină capabilă să te lămurească se înscrie într-un tezaur ce merită apreciat. Un asemenea gest luminos şi cu neîndoielnică forţă educaţională ni se pare cartea pusă la dispoziţie de Octavian D. Ţâcu, *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut,* tipărită anul trecut de merituoasa Editură Litera Bucureşti-Chişinău.

Voluminoasa lucrare porneşte spre noi demult şi de departe, cu scopul declarat de a ne focaliza atenţia pe coordonatele esenţiale ale trăirii românilor, aş zice, de la Carpaţi până la Oceanul Pacific. Şi nu pierde niciun prilej pentru a se explica. E bine, crede autorul, şi odată cu el, noi, cititorii, să ne amintim de Moldova începuturilor, de dincolo de 1812, când prin înţelegeri duşmănoase nouă se perfecta la Hanul lui Manuc, pe Dâmboviţa, un destin păgubitor românilor dintre Prut şi Nistru. Ni se aminteşte de Dragoş mândru ca un soare, de Bogdan, de întemeierea Principatelor Române. Suntem îndemnaţi să-l urmărim în spusele sale pe Dimitrie Cantemir, să întârziem asupra slovelor semnate de slăviţii cronicari Miron Costin şi Grigore Ureche. E de ştiut ceva în plus decât ştiam şi despre trecerile peste Nistru ale elementului românesc împins încolo de întâmplări în care s-a lăsat antrenat. Duca Vodă, pentru scurtă vreme e drept, a domnit şi în Ucraina, lucru de ţinut minte într-un manual de şcoală care îşi doreşte să acopere evenimente de tot felul. Aşezări cu nume de pe la noi pot fi uşor identificate pe harta ce aleargă dinspre Nistru către Bug şi Nipru. O practică de care ni se aduce aminte în paginile cărţii: dregători şi boieri de la Curtea Moldovei, ca şi ţăranii remarcaţi în lupte, primeau pământuri în stânga Nistrului. Ieremia Movilă, domnitorul moldav, avea moşii întinse dincolo de Nistru. La Poltava, moldovenii vor fi prezenţi atât în tranşeele victoriosului Petru cel Mare, cât şi în ale perdantului rege suedez, ce se va târî în căutare de ajutor la sud şi la nord de Dunăre. Soldaţii acestuia din urmă vor construi, în trecere prin Bucureşti, Turnul Colţei şi prima Biserică luterană. Îşi vor drămui forţele, câte mai rămăseseră, campând la Budesa, pe Argeş, unde, dacă insistăm, vom constata că s-au şi iscălit.

Nu insist asupra raptului din 1774 având ca punct de aplicaţie Ţara Fagilor. Dar nici nu e de trecut cu vederea. Vom merge însă mai departe către raptul de peste câteva decenii unde cap compas a devenit ţinutul dintre Prut şi Nistru. Anexarea Basarabiei avea să dureze „ani mai bine de o sută”, cum suna un vers existent în abecedarele interbelice. Avem prilejul să recapitulăm, cu cartea în faţă, cum au ajuns românii de la Est de Prut sub oblăduire rusească, jocul marilor puteri ale timpului, mişcări de glezne dureroase prin consecinţe, executate de mai marii zilei: sultanul Imperiului Otoman, împăratul austriac, ţarul Rusiei, sprijinit de Napoleon, în plin fuleu de cucerire a continentului european. Iniţial, corsicanul avertizase pe Alexandru I, căruia îi oferise cadou Marele Ducat al Finlandei, drept sancţiune pentru suedezi, ce permiteau accesul vaselor britanice în porturile scandinave, să amâne stabilirea Imperiului Ţarist pe Dunăre. Va fi ascultat pentru moment, dar va fi pusă la cale diversiunea de la Hanul lui Manuc, cu urmările ştiute. Moscova susţine drept o binefacere această amputare a Moldovei, explicaţie redusă la aspectul religios: provincia a fost adusă sub patrafir ortodox, smulsă fiind din mâna necredincioşilor. O încercare, ca şi altele, care ţine să escamoteze adevărul istoric. În mic, va interveni recidiva ce a urmat bătăliilor din câmpiile Bulgariei, unde Peneş Curcanu şi ai săi avuseseră ceva de zis. Ţarul Alexandru al II-lea a gândit diferit de ce promisese. După ce comportarea jenantă a trupelor ţariste în Războiul Crimeii permisese puterilor învingătoare reunite la Paris să alipească la Moldova partea de sud a teritoriului dintre Prut şi Nistru – Harta Principatelor Unite de la 1859 este o dovadă – Bismarck, aflat pe cai mari, a stabilit altfel, aşa că Basarabia *in integrum* a devenit rusească. Ce stabilise Tratatul de la Bucureşti din 1812, semnat de Kutuzov, reintră pe rol cu datele aferente: Imperiul Otoman cedează Imperiului Ţarist, fără a avea acest drept, un teritoriu de peste 45 de mii de kilometri pătraţi, cu o populaţie de aproape 250 de mii de locuitori, cinci cetăţi, 17 târguri şi 700 de sate. Un pământ românesc rupt din proprietatea Moldovei, rămasă dincolo de Prut doar cu o suprafaţă de 38.221 km pătraţi.

„De vrei să ştii nepoate cine-am fost/ Istoria învaţ-o pe de rost!” zicea cândva un poet român. Ca şi în cazul de faţă: avem a şti că Ţara Moldovei a mai fost ocupată de trupele ţariste în 1739 şi între 1788-1792, iar împreună cu Ţara Românească în mai multe rânduri: între 1769-1774, 1806-1812, 1828-1829 şi 1853-1854.

Avem explicaţia stărilor de lucruri la care s-a ajuns. Noii administratori ai provinciei moldave vădesc fără reţinere o mentalitate de stăpâni. Ruşii reprezintă la un moment dat 8% din populaţia locului, constituind a patra naţionalitate a Basarabiei, după români, ucraineni şi evrei. Dar ei alcătuiau 64,2% în administraţie, judecătorie şi poliţie, 58,3% în armată, 58% în învăţământ şi educaţie, 55,9% în medicină. De luat în seamă că ruşii ocupau doar poziţia a cincea la alfabetizare, după germani, polonezi, evrei şi belaruşi. Viaţa Basarabiei sub ruşi a fost marcată de insistenţa autorităţilor de a considera normal tot ce vine din partea stăpânirii. Centenarul anexării va fi marcat cu mult fast la Chişinău. Peste doi ani va sosi aici însuşi ţarul Nicolae al II-lea, pentru a slăvi pe predecesorul său Alexandru I, cel sub domnia căruia mantia Romanovilor circumscria, în veacul anterior, alipirea Finlandei, respectiv a Basarabiei.

Ştim ce s-a întâmplat în anul 1918 când Basarabia a revenit la Patria–mamă. Dar mai sunt atâtea de aflat din secţiunea cărţii consacrată evoluţiilor din epocă, de luat în seamă pentru a nu simplifica, inutil şi forţat, lucrurile. Mari figuri istorice s-au implicat în stăpânirea evenimentelor, în evitarea complicaţiilor inutile, în conjuncţia istorică la care aveam dreptul. Contextul s-a dovedit favorabil şi a fost folosit cu pricepere. S-a constituit Sfatul Ţării în care intrau 150 de persoane, reprezentanţi a 10 naţionalităţi: 105 moldoveni, 15 ucraineni, 14 evrei, şapte ruşi, doi bulgari, doi germani, doi găgăuzi, un polonez, un armean şi un grec. Primul preşedinte al Sfatului Ţării a devenit Ion Inculeţ, iar adjunct Pan Halippa.

În biografia Basarabiei este înscrisă cu litere sărbătoreşti ziua de 27 martie 1918. În conglomeratul de evenimente greu de prevăzut şi cu atât mai puţin de stăpânit, în atmosfera creată de poziţii radicale ivite într-o parte sau alta a eşichierului politic, Sfatul Ţării adoptă decizia unirii Basarabiei cu România.

Au urmat cele două decenii de trăire alături, mână în mână, caligrafiată peste apele Prutului. Credeam că aşa va fi în veci. Ne-am înşelat. De menţionat două din clipele imaginate special pentru a ne privi în ochi cu durere. Recunoaşterea Basarabiei şi Bucovinei în fruntariile strămoşeşti a devenit un vis spulberat prin urâţenia a două semnături odioase – Molotov şi Ribbentrop. Cele două incinte de românism au devenit peste noapte bandaje din cordonul sanitar imaginat de Moscova. S-a produs un prim exod către România agresată. Au sperat unii că animaţi de nevoia de dreptate putem recâştiga cu arma în mână ceea ce alţii luaseră prin neglijenta şi pătimaşa apăsare pe hârtie a numelui lor otrăvit. Aşa s-a şi întâmplat în săptămânile de după un memorabil „Vă ordon, treceţi Prutul!” Mulţi am trecut, puţini ne-am întors. Exodul în sens invers, cu reveniri binemeritate în vatra satelor pârjolite de foc şi sabie părea la rându-i că încheie un ciclu prăpăstios. Ne aşteptau marşuri nemăsurate prin stepa calmâcă şi pe maluri de Volgă. Vor cădea în ţărână capetele a mii şi mii de flăcăi cu gândurile la cei rămaşi acasă. Vor bubui din nou tunurile între Nistru şi Prut. O nouă mişcare de populaţie va pribegi către Carpaţi şi Dunăre, cu sufletul ars de neputinţă şi neînţelegere, lăsând în urmă agoniseala de o viaţă şi pe toţi ai lor expuşi acuzei de a fi „colaborat cu duşmanul”. Duşmanul fiind cei veniţi de peste Prut să le asigure pâine şi sare. Cândva, Tratatul de pace de la Versailles consfinţea dreptul românilor din Basarabia şi Bucovina de a sta împreună pe prispa aceleiaşi case. Abia se încheiaseră ostilităţile primei conflagraţii mondiale. Acum, un nou Tratat de pace, convenit tot pe Sena, atrage atenţia că Prutul a redevenit frontieră de stat, văduvindu-i pe români de un drept la care nu se poate atenta. Cum s-a văzut, se poate. Ca şi în cazul altui perimetru de-al nostru, Transilvania. Diktatul de la Viena a făcut ce-a vrut din Transilvania noastră. Trianonul s-a văzut rupt în ochii lumii întregi, iar doi zbiri de rang înalt, şefii diplomaţiilor germană şi italiană, au stat în capul mesei pentru a asista cum un ministru de Externe sosit de la Bucureşti este obligat să semneze raptul pus la cale de cei doi amintiţi înainte.

Devenisem din nou, la doar o lună de la răpirea Basarabiei şi Bucovinei, obiect al hotărârilor peste capul nostru în chestiuni care ne priveau direct.

Cartea lui O.D. Ţâcu întârzie generos asupra anilor scurşi după cel de Al Doilea Război Mondial. Avem la îndemână un panoramic cuprinzător a câte s-au întâmplat prin acele locuri ascultând şoaptele Prutului şi Nistrului şi chiar mult dincolo de ele, adică prin spaţii unde românii nici că au visat vreodată să ajungă, să rămână, să-şi tragă sufletul. Vă puteţi convinge, parcurgând pagină cu pagină scrierea istoricului menţionat.

Este de urmărit soarta acelor ostaşi căzuţi prizonieri. Sub beneficiu de inventar, ni se aminteşte că numărul total al prizonierilor de război în ultimul conflict planetar este estimat la 35 de milioane de oameni. URSS a luat circa patru milioane de prizonieri – peste două milioane de germani, 640 de mii de japonezi, finlandezi, polonezi, italieni. Numărul victimelor din rândul armatei române urcă spre opt sute de mii de oameni. Numărul morţilor este de aproape o sută de mii de persoane, al răniţilor de peste trei sute de mii, iar mai mult de 350 de mii de militari au fost daţi dispăruţi. Statisticile sunt nemiloase în efortul de a radiografia capturarea de ostaşi şi ofiţeri români (şi moldoveni), trimiterea lor în lagăre de muncă, mobilizarea pentru a pleca pe front şi înscrierea în tranşeele ivite în Vest. Se vorbeşte de existenţa pe teritoriul sovietic a 187.367 de militari români prizonieri. După alte evidenţe militare, armatele sovietice ar fi luat în prizonierat 236.420 de militari români şi moldoveni, care s-au declarat ca atare.

→

Perit-a basmul?

Marian NENCESCU

Parafrazând puţin titlul unui cunoscut text hasdeian (*Perit-au dacii?*, publicat la Iaşi, în 1860), mai degrabă un pamflet, în limbaj modern, la adresa etimologismului promovat agresiv de filologii Şcolii Ardelene, decât un studiu aplicat asupra „substratului” dacic din limba şi cultura română, cum s-ar fi aşteptat lumea ştiinţifică, nu putem decât să ne întrebăm şi noi, retoric desigur, odată cu publicarea unei noi culegeri de basme şi povestiri tradiţionale (*Fântâna poveştilor,* 2021), datorate harnicei scriitoare Olga Andrici: *Perit-a basmul?*

Întrebarea cu răspuns previzibil, nu este lipsită de conţinut într-o vreme când basmul tradiţional, ca gen literar, şi odată cu el întreaga cultură populară, „comoara neamului”, cum i-au zis cărturarii din vechime, şi, implicit, *literatura pentru copii,* pare că au intrat într-un nemeritat con de umbră. Motivele acestei scăderi a interesului public faţă de acest fenomen, cu urmări imprevizibile pentru spiritualitatea românească în general, sunt diverse şi, adesea, antagonice. Ele ţin deopotrivă de schimbarea mentalităţii publicului cititor, de scăderea nivelului şcolii, de rapacitatea comercială a editorilor şi, nu în ultimul rând, de grija părinţilor (poate mai degrabă de lipsa ei!) pentru educaţia urmaşilor. Asta pentru că, judecând istoric, basmul este mai mult decât un gen literar, mai mult decât o „poveste” şi mai mult chiar decât un mit – basmul este o frântură din istoria umanităţii, iar abandonarea lui, odată cu obiceiurile, credinţele, portul şi obiectele tradiţionale, nu aduce decât o accentuată sărăcire spirituală în viaţa noastră, şi aşa sobră şi limitată.

Dacă asupra originii şi, am spune, a înrudirilor tematice a basmelor (aproape) tuturor popoarelor lumii sunt încă multe de spus, ce ne interesează, în primul rând, este dacă mai poate basmul tradiţional, inclusiv în formula literară propusă de Olga Andrici, să răspundă nevoilor de frumos, de adevăr şi, în ultimă instanţă, de emoţie sufletească ale publicului cititor. Asta pentru că asistăm în ultimii ani la o veritabilă *despiritualizare* a societăţii. Gen tradiţional, încărcat de o profundă şi misterioasă poezie a vieţii, basmul ascunde în faldurile sale literare mistere, cuvinte vechi, referiri la relaţii inter-umane anacronice, fiind o veritabilă „capsulă” a timpurilor vechi, ce se cere desigilată cu atenţie. Aici intervin scriitorii, pedagogii, părinţii. Lectura şi, în ultimă instanţă, receptarea basmului presupun *meşteşug,* fiind o îndeletnicire ce vine din alte timpuri, care se „învaţă” şi se transmite mai departe.

În acest sens, creaţiile Olgăi Andrici, *poate ultimul creator de basme tradiţionale de la noi,* au calitatea nu doar de a aduce în atenţia publică acest gen literar străvechi, dar şi de a-i dezvălui frumuseţea, înţelesul, noima, şi a-l desluşi pentru o nouă generaţie de cititori. De mai bine de un secol, filologii, folcloriştii culeg, prelucrează, interpretează basme. S-a ajuns poate chiar la o suprasaturaţie cantitativă, ceea ce face cvasi-imposibilă însăşi *clasificarea* lor. Olga Andrici nu construieşte teorii, nu caută asemănări, nu intră în „bucătăria” lingvistică a basmelor. Ea exprimă direct esenţa acestei arte: identificarea acelor forme de expresie artistică, a acelor *secvenţe narative* repetabile ce redau formele fundamentale ale gândirii şi simţirii omeneşti, concentrate în basm. Asta pentru că, în forme şi manifestări identice la cvasi-majoritatea popoarelor, basmele redau, într-o expresie concentrată estetic, temerile, emoţiile, frica omului de necunoscut, de duhuri, de năluci, vrăjitori ori de monştri. Din această teamă s-a născut magia, iar expresia ei populară este basmul. Arta care s-a plămădit din conştiinţa fricii este veşnică, de aceea basmele Olgăi Andrici sunt şi un *leac la îndoielile omenirii.* La fel cum un simbol mistic, încărcat de emoţie, devine, în timp, o salbă, o icoană, un ştergar, ori o culegere de basme, şi arta povestirii este tot o formă de licărire a sufletului omenesc, ce poartă în sine imaginea viitorului.

Traducătoare, memorialistă şi autoare de literatură istorică, Olga Andrici (n. 1933), a publicat în ultimii ani mai multe culegeri de basme (*Basme din patru zări,* 2013, *Moara poveştilor*, 2015, şi *Vrăjile din Pădurea Neagră,* 2019), cu totul o serie remarcabilă, „un mănunchi de flori ale înţelepciunii”, o încercare cu atât mai valoroasă cu cât autoarea nu se depărtează de filonul original al basmului. Analizând cândva caracterul *naţional* al basmelor diferitelor popoare, marele nostru folclorist şi filolog Moses Gaster observa că, indiferent de provenienţă, basmele sfârşesc prin a îmbrăca „haina naţională” (*Literatura populară română*, Ed. Minerva, 1983, p. 365). Fenomenul este ilustrat întocmai de creaţia Olgăi Andrici, unde personajele de basm, întâmplările,

şi chiar relaţiile interpersonale sunt privite prin „ocheanul întors” al experienţei sale personale de viaţă. În acest fel, basmele *ucrainene*, în primul rând, dar şi cele ruseşti, ca şi cele ale altor popoare, inclusiv din Orientul îndepărtat, se transformă, se contopesc, îmbrăcând o haină *locală.* Prevestiri, întâmplări cu tâlc, credinţe astrologice, toate alcătuiesc amalgamul unei literaturi romantice, etice şi religioase, în care regăsim nu doar duhul neamului ucrainean, dar, cu deosebire, spiritul general uman.

Despre *basmele slavo-bizantine,* gen literar în care se încadrează, la modul general, şi creaţia Olgăi Andrici, G. Călinescu spunea că sunt: „Grandioase, eroice, cu o geologie vastă şi cu o fantezie adesea sublimă” (*Estetica basmului,* Ed. pentru Literatură, 1965, p. 371). Aceste elemente se regăsesc integral în creaţia sa: Un băiat sărac, Matei „mai molcom şi mai retras, aşa că toţi îl credeau prost”, pleacă în căutarea norocului şi dă de un moşneag „cu barba albă, lungă până la brâu”. Acesta, după ce se ospătează cu merindele flăcăului, îl învaţă să construiască o corabie zburătoare (o Arcă, ne spune povestitoarea), apoi tânărul adoarme, iar când se trezeşte vede Arca gata construită, „Din aur curat, cu catargele de argint, cu pânzele de mătase ce se umflau în bătaia vântului, gata de zbor”. – *Scoală, băiete, norocul tău e gata făurit,* îi strigă moşul, ce se dovedeşte a fi un vrăjitor, neapărat bun. În drum spre palatul împărătesc, unde îl aştepta viitoarea mireasă, Matei se întâlneşte şi-i pofteşte să-l însoţească, cu *Auzilă,* Alergătorul, Arcaşul, *Flămânzilă, Setilă, Gerilă* şi Lemnarul, ce căra permanent în spate o legătură cu lemne („Lemnele mele sunt fermecate, dacă le împrăştii apare o întreagă oaste, cu ofiţeri şi soldaţi cu tot”). La curtea împărătească, Matei e supus la probe, cam în genul celor din *Harap Alb*, iar tânărul încropeşte la ordinul împărătesc, chiar o oaste, cu care face instrucţie, în stil „rusesc”. (– *Cine cântă în zori?,* întreabă Împăratul uimit. – *E ginerele dumitale, face instrucţie cu trupa, şi cântă fanfara.*) Apoi, Matei se prezintă, *regulamentar,* în faţa socrului, călare pe un cal negru şi pe cap cu un chipiu „de aur”, însoţit de câţiva „ofiţeri”. La final, impresionat, Împăratul îl apelează familial cu „Ginerele meu drag”, iar domniţa Călina „nu se mai sătura privindu-l cu încântare” (*Corabia zburătoare*). O „poveste în poveste” se dovedeşte a fi şi *Oul fermecat*, un fel de *Punguţa cu doi bani,* în variantă ucraineană. La cererea unui vultur rănit, Ostap, vânătorul satului, „milos din fire”, îl hrăneşte cu tot ce are prin curte, iar drept mulţumire se alege cu un ou „fermecat”, din care ies, ca prin vrajă: „O cireadă de vaci, boi, bivoliţe, ba şi turme de oi, capre, porci, *şi câte şi mai câte*”. Bucuros, Ostap se îndreaptă spre casă, cu comoara sa, dar pe drum sparge oul, iar o „zmeoaică” se oferă să-l ajute, dacă îi dă ei „ceva ce nu ştie că are acasă”. Ostap se învoieşte, dar curând află că Vrăjitoarea i-a arvunit fiul nenăscut, pe Iurie. La vremea sorocită, flăcăul este revendicat de zmeoaică şi pus la munci şi probe grele. Este ajutat de Zara, fiica zmeoaicei, în schimbul promisiunii că o va lua de nevastă. Fata îl salvează pe Iurie de la multe primejdii, el o duce acasă, dar, odată ajunşi în sat, o uită. Zara nu se lasă şi încearcă să-i amintească flăcăului de dragostea lor: se transformă în doi porumbei care, gungurind, îşi amintesc cum au curăţat împreună pajiştea vrăjitoarei, au arat şi au semănat grâu, apoi au făcut o pâine albă şi rumenă, apoi, îi mai spun porumbeii, în glasul lor, flăcăului, au despicat ei muntele „ca să treacă apa Niprului şi să vină negustorii cu bani ca să cumpere grâul” şi, în final, cum au vânat ei un „iepure de aur” – *Ai uitat de mine?*, îl întreabă fata, dar flăcăul nu o uitase şi o ia de nevastă.

Uff – Craiul codrilor este, până la un punct, o variantă slavă a *Poveştii unui om leneş,* de Ion Creangă. Akim este un flăcău „înalt, bine făcut, zdravăn şi sănătos”, dar cu totul leneş: îi era lene până să şi coboare de pe cuptor, să mănânce. Ca să-l „vindece”, părinţii îl dau slugă unui „bătrânel” cu chipul verde, ieşit dintr-un butuc, pare-mi-se un vrăjitor, poreclit Uff, fiindcă ofta mereu. Acesta îl dezvaţă pe băiat de urâtul obicei, dar îl păstrează în continuare, „în robie” punându-l pe bietul părinte să-şi recunoască fiul dintr-o mulţime de lighioane identice. Ajutat de alt moş, „alb la faţă, cu barba şi haina albe ca laptele”, tatăl său îl eliberează, iar pe drumul de întoarcere flăcăul experimentează, ca să se îmbogăţească, câteva dintre „vrăjitoriile” învăţate de la Craiul Codrilor: se transformă pe rând într-un ogar, un şoim, iar la final într-un armăsar. Între timp, Uff, fură armăsarul, se transformă şi el într-un bibănaş, apoi într-un inel cu diamante, dar vraja se rupe, iar bobul de diamant scăpat de pitic pe jos este chiar Akim, care era „atât de chipeş”, încât domniţa se învoieşte pe loc să-l ia drept soţ. De unde se vede că şi la poporul vecin, norocul e chior, iar dragostea e oarbă!

→

Deportarea – iată o noţiune ce dă fiori. S-a apelat la ea ca măsură curativă, în căutarea soluţiilor prin care comunitatea basarabeană să fie anihilată, dezrădăcinată, adusă în situaţia de a nu se mai simţi la ea acasă în creuzetul originar. O primă operaţiune s-a produs la aproape un an după confecţionarea cordonului sanitar. În noaptea de 12 spre 13 iunie, la ora 2.30 sunt vizate pentru „ridicare” 32.423 de persoane. Au fost arestate 6.250 de persoane, iar 14.542 deportate. S-au creat astfel insule de românism în RSS Cazahă, RAAA Komi, în regiunile Omsk, Novosibirsk, Krasnoiarsk, în Kazahstanul de Sud. Valul următor de deportări urmează la sfârşitul deceniului. În aprilie 1949, o hotărâre secretă a conducerii PCUS prevede deportarea a peste 11 mii de familii, adică peste 40 de mii de persoane. Cine sunt ei? Chiaburi, moşieri, mari comercianţi, persoane care au colaborat cu organele poliţiei germane şi române. Asta e motivaţia oficială. Destinaţiile fixate: Kazahstanul de Sud, regiunile Altai, Kurgan, Tiumen, Tomsk, Irkutsk. Sunt zeci de pagini cu detalii despre aşezări apărute prin instalarea celor veniţi de dincolo de Nistru.

Sunt multe, foarte multe de spus despre meritele cărţii ivite la vreme de pandemie pe colţul biroului nostru de acasă. Îl las pe cititor să se convingă. Invitaţia la lectură a fost lansată!

Cărţi şi autori

Un remarcabil scriitor cu polarizare identitară

Aureliu GOCI

Cunoscută în ultimul timp şi în ipostaza de cronicar literar – foarte sensibil, cultivat, chiar erudit şi aplicat textului – dna Victoria Milescu este o poetă în adevăratul înţeles, superior, al cuvântului. În orice caz, autoarea nu amestecă deloc cele două genuri, astfel că exegeza nu are reverberaţii lirice, iar poezia, deşi aparţine sferei cerebrale şi are o marcată tendinţă de abstractizare, rămâne o ilustrare a lirismului pur. Vorbim despre o poetă de prima linie, prezentă aproape în fiecare an cu cel puţin o carte, fie de poeme, fie de cronici, ca un adevărat poliscriptor.

Despre cărţile sale au scris cele mai prestigioase personalităţi ale literaturii contemporane, aproape toţi criticii din generaţia autoarei, nu şi Nicolae Manolescu sau Eugen Simion.

Volumul *O sută şi una poezii,* apărut la Editura Academiei Române, Bucureşti, 2020, cuprinde o selecţie din cărţi apărute începând cu 1994, când apare ediţia bilingvă româno-engleză în traducerea autoarei *Welcome December/ Bun-venit Decembrie.* Ritmul apariţiilor compensează debutul întârziat, la 42 de ani, dar şi până atunci a lucrat în viaţa culturală, de la terminarea facultăţii. A obţinut nenumărate premii şi diplome, care n-au tocit emoţia, sfiala cu care autoarea se apleacă asupra colii de hârtie.

Despre poezia dnei Victoria Milescu s-a scris mult, şi eu am scris de mai multe ori, dar când i-am recitit versurile acum, m-a electrocutat o idee cu totul nouă: actantul liric, ego-ul poetic, emiţătorul „discursului îndrăgostit" cum ar spune Roland Barthes, creează imaginea unui bărbat puternic, eflorescent, aşa cum în poezia medievală Petrarca a creat „donna angelicata".

Aici, o esenţă masculină reprezintă iubirea plenitudinară, magnitudinea sentimentelor care estompează fragilitatea, disperarea, absenţa şi împlineşte intensitatea prin magia memoriei şi aşteptările frustrante.

Ceea ce personalizează textele erotice este înalta conştientizare a actului poetic, încât putem spune că se vede din poezie că autoarea practică la cote performante comentariul literar. Dar dna Victoria Milescu păstrează şi în lirică luciditatea afirmată în textele critice, iar volumele mai noi, bine reprezentate în antologie, sunt *Existenţele fastuoase* din 2013 şi *Deriva sentimentelor* din 2016. În toate însă se conturează ţinuta oraculară bazată pe eflorescenţa esoterică filtrată de partitura structurală care filtrează realitatea, exprimarea ontologică prin fabula morală. De altfel, autoarea nu ezită să scrie lungi poeme alegorice sau recurge la parabolă, ceea ce-i conferă originalitate, într-o epocă a formulărilor minimaliste.

Dinamică şi absconsă la începuturi, poezia dnei Victoria Milescu s-a simplificat pe parcurs şi a câştigat directitudine în descoperirea cotidianului urban, care desenează o mitologie citadină. Poezia a evoluat de la o stare de fragilitate sentimentală spre o trăire exacerbată şi un discurs anxios, la limita dintre metafizică şi absurd. Lungile poeme sunt parabole formative în care nu participarea la viaţă e dominantă, ci trăirea cuvântului cu o luciditate mizantropică.

Ambiţia (sau plăcerea) autoarei de a resemnifica banalitatea, de a descoperi noi conexiuni umane în depozitul de sentimente reificate, dar şi de a solemniza gestul dăruirii de texte acelora care le vor arunca, este în fond o meditaţie asupra destinului omului reprezentat cu o carte în mână, îngrijorându-se sarcastic asupra condiţiei cititorului: *...consumul excesiv de poezie/ dăunează grav sănătăţii...*

Fără să devină textualistă, autoarea vorbeşte despre condiţia textului şi ceartă „universul" pentru că *...experimentează/ suferinţa umană.* Poemul *În cetatea lui Jupiter* mi se pare o „artă poetică" de mare forţă, conturând noua condiţie tragic-sarcastică a omului de condei: *scriu cu singurătatea pe umăr/ altor singurătăţi/ mesager imun la pedeapsă/ ceva tot rămâne.../ (...)/ scriu ca un învingător fără luptă/ aşteptând timpul gloriei/ (...)/ scriu în iadul la prima mână/ deghizată-n idee/ (...)/ un poem te ucide, altul te încoronează/ luptându-se spate în spate/ pentru orice visător/ lipindu-i la finele luptei capul de corp/ e aproape ieri/ chipul meu ia chipul/ fiecărei litere/ din poemul/ stând la masa dintre cer şi pământ/ (...).*

Tonalitatea oscilează între viziunea tragic-sarcastică şi conturarea unei identităţi prin acumularea de locuri comune, sugestii culturale şi referinţe mitologice, ca în poemul de mai jos. Aş zice că poemul nu e personificat, ci reconstruit statuar într-o trăire faţă-n faţă, fiind în acelaşi timp o succesiune de poveşti într-o aglomerare de trăiri, înfrângeri, resurecţii morale şi false învăţături sapienţiale: *Nimeresc din greşeală/ în viaţa ta, e cald/ totuşi timpul merge-nainte/ o bătrână-n baston/ vorbeşte cu vrabia de pe trotuar/ care-i răspunde cu glas dogit/ lângă zidul şcolii de hipoacuzici/ vopsit galben-pai/ un bărbat căzut/ încearcă să-şi adune foile risipite/ cine eşti? îl întreb/ Nimeni/ bine, eu sunt Ulise/ traversez marea autostradă/ prin valul maşinilor isterizate/ (...)/ în piaţă pepenii verzi, galbeni/ plesnesc zvârlindu-şi seminţele-n aer/ ca pe nişte dinţi stricaţi/ cine eşti? îl întreb/ pe bărbatul care-i aruncă din remorcă/ Merlin/ ok, eu sunt Sperietoarea.../ cobor spre hală/ ochii animalelor dezosate se rostogolesc/ nu pe acolo, Cinderella/ (...)/* (*August, poveşti*). Este un univers bulversant şi bulversat în care imaginile se aglomerează cu o diversitate publicistică şi o frenezie specifice harababurii metodice a prezentului nostru post-postmodernist.

Dna Victoria Milescu rămâne unul dintre contemporanii noştri cel mai armonios definiţi identitar, autoare a peste 22 de volume de versuri şi de traduceri în alte limbi (dacă am numărat bine!), una din conştiinţele scriitoriceşti cele mai profunde ale fenomenului literar contemporan şi nu doar pentru că are extinse studii filologice, pentru că a tradus cărţi fundamentale şi, treptat, şi-a construit şi propria bibliografie, de invidiat, ci pentru că, în aproximativ două decenii, şi-a cristalizat un tip de discurs personalizat, definit prin austeritate şi simplitate, dar şi prin o anumită detaşare glacială faţă de lumea pe care tocmai a inventat-o.

O variantă locală a celebrului motiv *Frumoasa şi Bestia* este povestea *Salvat prin iubire,* în care „boierul" Ignatie, văduv şi cu trei fete de măritat, se decide să se apuce de negustorie, pe mare. Curând este prins de o furtună, corăbiile i se scufundă, iar negustorul rămâne sărac lipit. Dornic să-i aducă măcar ceva fetei mici, Maia, „boierul" Ignatie încearcă să fure o floare din grădina Maimuţoiului. Prins asupra faptului, Ignatie este eliberat în schimbul promisiunii de a i-o trimite, în locul lui, pe Maia, la castel. Cu inima îndoită, fata vine la Maimuţoi, care se dovedeşte, pe cât de urât, pe atât de „politicos şi isteţ la minte". Pe scurt, este „cucerită" de monstru, dar, dornică să-şi vadă părintele, îl părăseşte temporar. Când se întoarce, după o scurtă întârziere, îl găseşte vărsând lacrimi de durere, dar, la vederea fetei, monstrul se linişteşte şi se transformă pe loc într-un tânăr chipeş, „un cavaler strălucit".

O *Poveste a porcului,* în variantă ucraineană este şi *Prinţesa broască.* Un ţar avea trei fii, pe care îi îndeamnă să-şi aleagă mirese, trăgând cu arcul, la întâmplare. Săgeata „ţareviciului" mezin, Ivan, atinge însă o broască. Ţareviciul e mâhnit, dar Împăratul îl încurajează: – *Se vede că aşa ţi-a fost ursita! Trebuie s-o iei de nevastă.* Curând, broasca se arată a fi o prinţesă frumoasă şi harnică, blestemată să poarte pielea de broască. La fel ca în *Povestea porcului,* dar pe dos, flăcăul arde pielea blestemată, iar mireasa dispare: – *Adio, dragul meu, va trebui să mă cauţi peste mări şi ţări, la Baba Iaga.* Personaj omniprezent în basmele slave, Baba Iaga e un fel de Sfânta Vineri de la noi, un personaj „greu de clasificat", ne avertizează cel mai avizat cercetător al basmului slav, V.I. Propp: „Tipica Baba Iaga, când e o bătrânică rămasă de izbelişte, când un suflet generos, reprezintă în basm *formula clasică a donatorului,* personajul care îl ajută pe eroul aflat în situaţii dramatice" (*Rădăcinile istorice ale basmului fantastic,* Bucureşti, Ed. Univers, 1973, p. 49). În funcţie de împrejurări şi de context, Baba Iaga, când binevoitoare, când arţăgoasă, îl ajută sau îl încurcă pe erou, determinând astfel deznodământul. Mai mult, V.I. Propp vede în prototipul Babei Iaga o *reprezentare a morţii,* o formă de iniţiere *ritualică* pe care o exercită asupra celor care îi cer ajutorul şi care acţionează diferit, în funcţie de context. În *Prinţesa broască*, „ţareviciul" Ivan o întâlneşte pe babă, după ce străbate „nouă mări şi nouă ţări", mergând pe urmele „firului fermecat", şi, după ce salvează pe drum un urs, un şoim şi o ştiucă. Casa babei era „o colibă prăpădită ce se ţinea pe un picior de găină şi era proptită cu stuf, de sta să cadă". Bătrâna l-a primit tolănită „cu picioarele pe un cuptor şi cu capul pe horn". Binevoitoare, îi spune totuşi unde îi este soţia, dar nu-l învaţă cum să ajungă la ea. Aici intervin, alte „ajutoare": ştiuca, ursul şi şoimul. Prinţesa era închisă într-un „palat de sticlă", cu uşi de aramă, de argint şi de aur: „Când îl văzu, femeii *mai că îi sări fusul din mână".* Apoi, Ivan, o duse acasă pe prinţesa scăpată de blestem, „şi au trăit lin, fără necazuri, ci numai cu bucurii!" Tema în sine, ne spune şi Moses Gaster, nu e cu totul originală, deci nu aparţine în întregime folclorului ucrainean. Variante similare întâlnim la sârbi (unde pielea e de şarpe), la români (vestita piele de porc), dar şi la italieni şi germani. Moses Gaster ne asigură că o temă similară au şi indienii, iar forma cea mai veche a mitului pieii fermecate o găsim în vestitul basm al lui Apuleius, *Amor şi Psyche,* tradus la noi sub numele de *Pielea de măgar.*

Ceea ce deosebeşte însă basmele Olgăi Andrici de alte creaţii similare este, dacă nu originalitatea, profundul umanism, caracterul etic şi educativ al basmelor repovestite artistic. Autoarea ia drept model moral viaţa poporului căreia îi aparţine, selectând preponderent trăsături luminoase, ce dau sens vieţii. Orice popor suferă în evoluţia sa influenţe diverse. Primind sau oferind, pe canale adesea ascunse, subtile, ce scapă percepţiei comune, influenţe multiple, basmele fiecărui popor, în cazul de faţă ale ucrainenilor, pun în lumină modul cum ideile generoase, temele literare diverse, au trecut în proprietatea neamurilor care le-au adoptat. Basmul în sine, am văzut, nu este o creaţie absolut originală, dar odată adoptat el se asimilează şi devine *o cronică a neamului.*

Revenind la întrebarea *Perit-a basmul?,* răspunsul e simplu: basmul, vechi sau recent, nu piere, el *evoluează.* În acest sens, Olga Andrici a găsit formula ideală – a adaptat basmul la nivelul de înţelegere al omului de azi, a simplificat formulele narative prea stufoase şi a „repovestit" basmul pe înţelesul copiilor de azi. Cândva, G. Călinescu anticipa că va veni o vreme când Făt-Frumos va înlocui calul năzdrăvan cu racheta cosmică. Olga Andrici a apropiat basmul tradiţional de acest nivel de înţelegere modernă, adăugând, după caz, şi un strop de poezie. Iată-l pe *Neastâmpăratul* (o variantă locală a lui *Pinocchio*), o păpuşă din lemn ce-şi mişcă neîncetat ochii, mânuţele şi picioruşele veselindu-se la auzul cântecului de leagăn: *Făr de-astâmpăr copilaş/ Tu eşti tare drăgălaş/ Dar mai cuminţel de-ai fi/ Şi mai mult noi te-am iubi.*

Cartea ne dezvăluie nu doar bogăţia spirituală a basmelor ucrainene, ci, cu totul, fiorul sufletesc general uman, pe care îl trezeşte lectura lor. Greu de explicat, dar temele circulă, mai adânc şi mai cuprinzător decât ne putem noi imagina. Într-o lume tot mai secătuită sufleteşte, basmele sunt dovada vie a ce ne poate lega: vraja, visul şi mitul, secretul literaturii de calitate al Olgăi Andrici.

Urechea urmuzicală (IV)

Ana OLOS

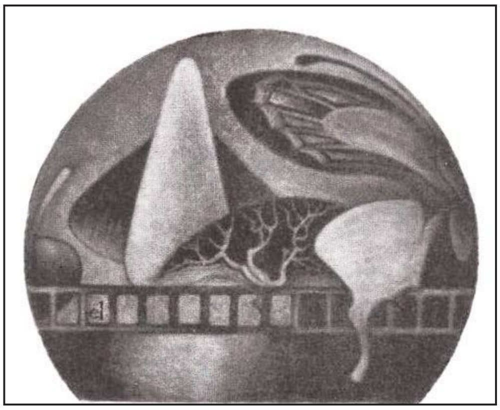
La prima vedere, în portretul-caricatură al lui Fuchs – „o pereche de mustăţi cu ochelari după ureche" – îl identificasem pe I.L. Caragiale. Însă, din aceeaşi imagine, parcă în contrapunct, răsare tocmai duşmanul lui „Nenea Iancu": Alexandru Macedonski, purtând cochet un *pince-nez*. Să fie iar o iluzie? Sau o nouă cheie ce deschide subteranele scrierilor, dar şi ale vieţii lui Urmuz?

Conform „spicuirilor" extrem de sumare şi lacunare ale Elizei Vorvoreanu, Demetru-Urmuz „[d]intre poeţi era în admiraţia lui Eminescu şi a poeţilor simbolişti francezi. Mai târziu, ascultând cursurile lui Titu Maiorescu, se îndrăgostise de Hegel, Kant, Schopenhauer, Nietzsche." (*Urmuz,* Ed. Ion Pop, 2017, p. 164). Ea se referea la două perioade distincte din viaţa fratelui ei: cea înainte de 1900, şi cea de după, în care Magistrul a jucat un rol modelator decisiv în orientarea lui Demetru spre studiul filosofiei şi, am adăuga, în descoperirea muzicii ideilor. Să deducem de aici că profesorul a influenţat şi poziţionarea studentului faţă de Macedonski – detractor al lui Eminescu? Sau mai degrabă să-l vedem pe Demetru ezitând între oprobiu şi admiraţie? Fermecat de poezia romantică eminesciană, el trebuie să fi fost în tabăra maioresciană, însă, dată fiind admiraţia sa faţă de simbolişti francezi, să-l fi aşezat, mai apoi, pe lista intereselor sale literare pe „importatorul" curentului? În ipoteza că Alexandru Macedonski şi opera sa au jucat un rol în viaţa sau/şi opera lui Urmuz, ar trebui să găsim argumente pentru a complini lipsa documentelor şi a unor mărturii detaliate.

De e să le comparăm viaţa, amândoi s-au născut în luna lui Marte: primul în 14.03.1854, cel de al doilea la 17.03.1883. Nici că mai bune exemple pentru a ilustra două tipuri contradictorii din Zodia Peştilor. Unul, om de acţiune, pragmatic; celălalt, mai degrabă contemplativ. Deşi amândoi inconstanţi, când spre dreapta, când spre stânga, Alexandru ieşea mereu la suprafaţă, pe când Dumitru se scufunda tot mai adânc. Însă zeul Marte pare să fi jucat rolul preponderent în viaţa amândurora. Favorizându-l pe cel care-l avea pe un mare împărat de două ori în nume, cu tatăl general şi ministru de război, de unde şi caracterul de învingător; persecutându-l pe cel marcat deja de porecla „Mitică", ce-l diminua (fără a şti încă de *mit*), şi cu numele de familie schimbat, azvârlindu-l adult în mijlocul unui război, ţinându-l captiv într-un depozit de muniţii în cel mondial, cu consecinţe distructive asupra sănătăţii lui mintale şi fizice. Amândoi au plecat din viaţă sub semnul Săgetătorului: primul, glorios, la 24.11.1920, inhalând parfum de roze şi înconjurat de admiratori, cu înmormântarea proiectată deja în poema sa *Noapte de noiembrie.* Al doilea, la 23.11.1923, la doar 40 de ani, după un scenariu aparent premeditat, regizat şi jucat de el însuşi, singur, însingurat, într-un boschet de la Şosea, poate recitând versuri din *Nopţile* bardului.

Venit pe lume cu aproape treizeci de ani înainte de naşterea micuţului Dumitru Ionescu, Alexandru Macedonski era deja o figură proeminentă în 1883. Copilărie fericită, studii, călătorii şi boemă peste hotare; debut cu *Prima verba* la 18 ani; publicist, director de ziar, antidinastic; fondator al societăţii literare numită provocator „Junimea"; atacuri contra guvernului şi trecut prin închisoare; scurte episoade în posturi oficiale, director de prefectură, administrator al plasei Sulina; autor dramatic; în 1880 scoate revista antijunimistă *Literatorul* şi fondează societatea literară omonimă; decorat de ministrul Culturii V.A. Ureche cu medalia *Bene Merenti,* cl. I, pe care o mai primise doar Vasile Alecsandri, nu ezită să-l atace pe poet când acceptă marele premiu al Academiei Române; în 1881 publică *Poezii* cu o prefaţă-manifest; în 1882 compune o epigramă vizându-l pe Eminescu deja bolnav şi devine ţinta oprobiului general. (Spicuiri din „Cronologie", în Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru Macedonski,* Editura pentru literatură, 1966, pp. 249-263) Dar Macedonski va mai trăi încă 37 de ani, cronologia întocmită de Adrian Marino continuând pe încă 14 pagini, însumând în total 28. Ori Cronologia (drept că doar pentru uzul şcolarilor) din monografia *Urmuz* a lui Adrian Lăcătuş (Aula, 2002), e doar de o pagină şi jumătate (74-75). Comparaţie inoportună? Căci el şi-a scris prozele cât a fost ba judecător stagiar, ba grefier, pe lângă studiile şi creaţiile muzicale ş.c.l. Compunând proză şi versuri, aparent ca să-şi amuze fraţii şi prietenii, se lasă moşit scriitor de „forcepsul" lui Arghezi, la 39 de ani, părând să fi regretat apoi. Volumul cu opera sa literară avea să apară abia la şapte ani după moartea sa.

Ce concluzie am putea trage de aici? Întâi şi-ntâi că tot ce făcuse Macedonski l-a pregătit pentru şi i-a consolidat cariera de scriitor. Aşa cum afirma Adrian Marino, vitalitatea şi spiritul belicos l-au ajutat pe Macedonski să se ridice, atât după dezastrele financiare, cât şi deasupra eşecului, transformând înfrângerea în victorie. Biograful comentează poziţia lui de „tânăr şef de şcoală" observând că „veneraţia fu împinsă până în detaliile cele mai intime ale fiinţei sale, şi ciracii căzură într-un adevărat fetişism, inocent, ce-i drept, care friza ridicolul, cum fu – de pildă – cazul ochelarilor magistrului exaltaţi de cineva într-o poezie: *La ochelarii poetului meu A.A. Macedonski.* Nici miopia ori conformaţia picioarelor sale nu scăpă acestei penibile adulaţii, mai mult decât insistente. Despre inspiraţia nocturnă a poetului încep curând să circule zvonuri şi ea este foarte indiscret divulgată." (*op. cit.*, p. 167) Se ştie astfel că maestrul scria toată noaptea – de unde şi titlul ciclului de poeme pe care, la trezire, le citea mamei sale. Spre deosebire de mama lui Urmuz, ea îi acorda toată atenţia, poetul acceptând criticile, sugestiile şi chiar tăieturile propuse de ea.

Nu există dovezi că cei doi s-ar fi cunoscut sau că Demetru i-ar fi întâlnit pe copiii lui Macedonski. Dacă înainte de scandalul provocat de acuzaţia lui Caion şi procesul intentat de Caragiale să nu-l fi interesat în mod deosebit nici scriitorul, nici opera, el trebuie să-l fi câştigat prin susţinerea unui tânăr ce îndrăznise să înfrunte o personalitate mult deasupra condiţiei sale. Supărat pe „Nenea Iancu" pentru broşura *Mitică*, în momentul procesului era şi el, fireşte, printre susţinătorii lui Constantin Ionescu. Ceea ce nu-l împiedica să râdă cu prietenii privind caricatura din *Calendarul Moftului Român* ce-l reprezenta pe bard înaripat, aşezat pe un vraf de manuscrise, goluţ, încins doar cu o pânză, însă cu joben pe cap, cântând la harpă, cu o carafă de vin şi un pahar la picioare. De altfel bardul – el însuşi lipsit complet de simţul umorului şi al ridicolului – era favoritul caricaturiştilor vremii, printre care şi cunoscutul N. Petrescu-Găină.

Mai târziu, în timpul studenţiei, chiar de nu-i citise volumele apărute până atunci, Demetru trebuie să-l fi văzut sau întâlnit pe Macedonski în cafenelele boemei bucureştene unde-şi ţinea întâlnirile cenaclul „Literatorul", în răstimpurile dintre evadările în străinătate, excursiile din ţară sau vizitele la discipoli ale celui ce se considera sabotat şi victimizat de contemporani. Poate că, atras de prietenii săi de la Litere, Demetru a audiat şi el măcar una dintre conferinţele de la Ateneu. Sau, din curiozitate, a răsfoit diferitele publicaţii în care, convins de propria măreţie, bardul reproducea şi referinţele elogioase despre creaţiile sale. Şi, de-l privea de la distanţă, Demetru trebuie să fi fost atras şi treptat cucerit de acest personaj ce-şi trăia viaţa cu o energie şi un curaj care lui, delicat din fire, îi lipseau. Că numele său nu apare în listele cu discipolii sau apropiaţii poetului din biografia lui Adrian Marino e de înţeles. Deşi compunea şi el poezii, recitate într-un cerc restrâns de prieteni sau ascultători ocazionali din cafenele, Demetru nu se considera poet. Oricum îi repugna stilul ceremonios, protector, paternalist, dominator, al bardului egolatru, de sub tutela căruia s-a sustras şi Tudor Arghezi. Pe de altă parte, deşi muzica făcea parte din arsenalul literar macedonskian, urechea era doar unul dintre organele de simţ incluse în teoria lui despre sinestezie. Iar pasiunea de căpătâi a lui Demetru fiind Muzica, evident că nu putea să-l aleagă de mentor pe Macedonski. Conştientizarea faptului că nu-şi dorea să devină scriitor a contribuit, probabil după moartea tatălui său, la decizia de a începe, oricât ar fi fost de târziu, să urmeze cursuri de contrapunct la conservator. Numai că, lipsit de încrederea de nezdruncinat a bardului şi fără acel cineva care să-i remarce talentul şi să-l îmboldească, Demetru s-a lăsat, în cele din urmă, copleşit şi învins de boală şi/sau de cine ştie ce alte probleme cărora nu le găsea rezolvarea.

Imposibil ca Demetru să nu fi aflat şi de preocupările extraliterare atât de variate ale poetului *Nopţilor,* atras, la fel ca el, de ştiinţele şi noile realizări ale tehnicii. Eliza Vorvoreanu menţionează că Mitică citise romanele lui Jules Verne, la fel şi revistele de popularizare a ştiinţei şi era fascinat de aparatele de zbor. „Suit pe acoperişul casei, cu globul constelaţiilor în mână, studia aşezarea stelelor pe firmament" (*Urmuz*, 2017, p. 164). Şi nu e de mirare, căci lumina produsă de explozia meteoritului din Tunguska (Siberia), în iunie 1908, a fost văzută şi în Europa, iar în 1910 cometa Halley şi-a făcut din nou apariţia. Macedonski, observator şi experimentator preocupat, pe lângă toate celelalte, de mecanica şi forma corpurilor cereşti, a fost primit în Societatea astronomică franceză. Membru activ, a ţinut comunicări şi a prezentat un memoriu despre propagarea luminii în vid. Însă pe Urmuz îl pasionau mai mult acustica şi aparatele de transmitere a sunetului.

Să nu uităm însă de pasiunea poetului pentru ciclism şi distanţa Bucureşti-Braşov şi retur parcursă în timp record. Deşi prefera să şadă pe taburetul din faţa pianului, apăsând când şi când pedala, Mitică, alături de fraţii săi, a învăţat să meargă pe bicicleta pe care şi-o cumpărase tatăl lor abia după întoarcerea de la Paris. Adept al mişcării, dar cu venituri ce nu-i permiteau să le cumpere şi copiilor biciclete, doctorul igienist îi ducea să asiste la cursele de pe velodromul „Victoria". Fraţii săi „ioneşti" făceau haz pe seama lui Mitică, susţinând că doctorul îl rebotezase Dumitru Dumitrescu în cinstea celui mai bun „alergător", care, pe bicicleta „Materna", a fost campion absolut între 1890 şi 1895. Macedonski se număra printre primii scriitori posesori de biciclete de concurs, alături de Vlahuţă şi Delavrancea. Aşa că, din câte se pare, şi Celica mai pedala uneori, deşi, la fel cu Mitică, prefera s-o facă la pian. Însă prima femeie ciclistă din regat fusese faimoasa curtezană Miţa, supranumită „Biciclista". Născută în satul Diţeşti, Prahova, în 1885, ea atrăgea toate privirile când, echipată în pantaloni, trecea pedalând pe Calea Victoriei. Poate că Demetru s-a înamorat şi el de „amazoană" şi o vizitase în casa superbă cu decoraţii baroce de lângă Biserica Amzei (zice-se, dăruită ei de însuşi Prinţul Ferdinand). Fiind şi el printre „refuzaţi", precum regele Manuel al Portugaliei, Mitică îşi jurase să se răzbune.

În ce priveşte influenţa lui Macedonski asupra micii opere a lui Urmuz, un moment important trebuie să fi fost apariţia volumului *Le calvaire de feu,* publicat la Paris în 1906. Primul capitol în română apăruse deja, cu subtitlul *Roman reprezentativ,* în 1893, în *Literatorul*, şi atrăsese ironiile lui Caragiale, publicate anonim în *Moftul român.* Capitolul a fost republicat în *Cartea de aur*, alături de alte proze ale poetului. Cu încă două capitole tipărite în 1903, Macedonski considera versiunea în română încheiată.

→

Urmuziana

Cum însă lucrase paralel la cea în franceză, a preferat s-o publice întâi pe aceea, fiindu-i neprielnică atmosfera de acasă. Miza pe gustul mai rafinat al francezilor în a aprecia proza poetică, simbolismul şi erotismul romanului său şi era convins că succesul din Franţa va influenţa favorabil receptarea versiunii în română. Dar între timp a avut grijă să producă vâlvă în presa de acasă pe seama succesului extraordinar al romanului său tipărit în 80.000 de exemplare la Paris.

Demetru avea deja 23 de ani. Nu mai era un adolescent amator de lecturi interzise de părinţi. Făcuse armata şi trecuse, voit, curios, sau mai degrabă târât de prieteni şi cu cine ştie ce consecinţe, prin ritualul iniţierii trupeşti. Acum era preocupat de filosofie, dar şi de viitorul de loc surâzător, cu o carieră într-un domeniu pe care nu şi-l alesese. Mai era îngrijorat şi de boala tatălui său. Şi de-ar fi primit de la cineva romanul lui Macedonski, nu e sigur că l-ar fi citit. Poate şi din pricina limbii. Nu că n-ar fi cunoscut franceza. O învăţase încă în copilărie. Citise şi literatură franceză. Îi citise şi pe Pascal şi Descartes şi pe câţi alţii. Deşi mai puţin romane. Şi nu-l atrăgea ideea de a citi cartea unui scriitor român care scria roman în franceză, cu toate că admira îndrăzneala lui de-a dreptul nebunească de a se crede urmaşul unor Balzac sau Flaubert şi de a se pune alături de un Zola.

După absolvirea facultăţii şi moartea tatălui său, devenit judecător stagiar, departe de casă, fără pian, fără prieteni şi preumblările nocturne din capitală, începu să-şi pună pe hârtie povestioarele absurde cu care îşi distrase fraţii şi prietenii. Dar preocupat de nume şi cuvinte, de idei ce-l asaltau, mai mult gândea decât scria. E posibil să-şi fi amintit atunci şi de romanul lui Macedonski publicat la Paris şi să-i fi încolţit în minte ideea de a scrie şi el un roman. Mutat dintr-o localitate în alta, nu numai că timpul nu-i permitea, dar nici nu voia să scrie un roman în sens tradiţional şi cu atât mai puţin unul „fluviu". Căutând modele, şi-a amintit de poemele în proză ale lui Baudelaire citite în timpul liceului. (În articolul *Urmuz şi Baudelaire,* apărut în *Acolada*, XI, nr. 4/113, am scris despre relaţiile intertextuale dintre micul roman al lui Urmuz şi poemele în proză ale poetului francez.) Admirase ideea lui Caragiale de a exploata genul scurt: schiţe, momente, telegrame. Aşa ceva dorea să scrie şi el. Sau mai degrabă ceva asemănător „Cugetărilor", ale lui Pascal, Descartes, ale lui Nietzsche din *Ştiinţa voioasă*... Şi asta-i aminti de Eminescu şi *Cugetările sărmanului Dionis*... Poate va reuşi să-i dea o replică simbolistului şi instrumentalistului ce se crede un geniu.

La prima vedere, s-ar părea că „romanul" lui Urmuz *Pâlnia şi Stamate* nu are nicio legătură cu romanul macedonskian. S-au făcut asociaţii cu romanul balzacian. S-au găsit paralelisme cu *Odiseea* lui Homer, prototipul romanului modern, parodiat şi de îndrăgostitul de muzică irlandez James Joyce în *Ulysses*. Însă Urmuz nu s-a gândit să (re)scrie epopeea în miniatură. Nici o partitură de operă. Personaje, teme şi motive, arhetipuri se suprapuneau în mintea sa de muzician, trecut şi printr-un an de medicină, pe o structură-schelet de roman. În lumea miniaturală a eroului său filosof, obiecte din realitate pot primi funcţii alegorice sau valori simbolice, cum sunt ţăruşul, masa fără picioare şi obiectele de pe ea. Realul se amestecă, alternează, se suprapune cu mitologicul, fantasticul, oniricul, absurdul. Astfel filosoful idealist Stamate, un Ulise desprins de ţăruşul/catarg de care fusese legat cu odgonul de nevasta analfabetă, compozitoare de madrigaluri „după ureche", se lasă vrăjit de cântecul de sirenă. Influenţat de simbolism, vede în pâlnia ruginită întruchiparea ideii de femeie şi o va şi folosi ca atare ca instrument în mod... pragmatic. Iar tânărul Bufty îi va urma exemplul. Încercând să găsim o influenţă a lui Macedonski, ne-am putea gândi la *Noaptea de februarie* în care poetul face o „descindere-reportaj" la un bordel, însă din perspectiva poeziei sociale, „pâlnia" fiind o versiune metamorfică a prostituatei în vârstă care interpretează la pian un fragment din *Trubadurul* lui Verdi. Dar asta aminteşte mai degrabă de *Fuchsiada*, unde cel care cântă la pian este cel care urmează să fie iniţiat de zeiţă pe muntele Parnas! Numele muntelui asociindu-se în... urechea urmuzicală cu parnasianismul ş.a.m.d.

Dacă în *Pâlnia şi Stamate* n-am găsit, deocamdată, relaţii intertextuale destul de convingătoare cu opera lui Macedonski, e de ţinut totuşi minte că, în intenţia autorului, a fost mai întâi un *roman* cu titlul *Thalassa* în fragmentele publicate în română, apoi *Le calvaire de feu*, numit „Ce livre" şi dedicat „À la France, cette Chaldée", devenit *Marea epopee* în versiunea românească din 1916. Să fie o pură întâmplare că *Fuchsiada*, compusă de Urmuz, mult mai târziu decât celelalte proze, inclusiv romanul său, e un „poem eroico-erotic şi muzical, în proză"? Deci... *Mica epopee*? Avem convingerea că nu! Rămâne de demonstrat...

Semn(al) de carte

Corneliu Zeana, *Ultima ardere pe rug. Sighişoara – Schässburg,* Editura Cartex, Bucureşti, 2021

Pe teritoriul României de astăzi arderile pe rug au fost rare şi s-au petrecut numai în Transilvania. Titlul vorbeşte de ultimul autodafe din Sighişoara, dar în alte localităţi transilvane au mai fost arse pe rug trei femei, una, în 1730, la Carei, şi alte două, în 1745, la Suzlo. În 1768, împărăteasa Maria Tereza dă un ordin de interzicere, astfel încât procesele intentate vrăjitoarelor sunt oprite. În toate cazurile de ardere pe rug din Transilvania, acuzaţia a fost de vrăjitorie.

Romanul spune istoria unei tinere femei, orfane, crescute la o mănăstire de maici, care, apoi, în urma hotărârii stareţei şi a obştii călugăreşti, deoarece trecuse de vârsta copilăriei, a fost măritată cu un măcelar cu zece ani mai vârstnic. Ana era de o tulburătoare frumuseţe, stârnind gelozia femeilor care, şi din diverse alte motive, au depus numeroase plângeri la Judecătorie împotriva ei, acuzând-o de vrăjitorie, deoarece sucea minţile bărbaţilor care ajungeau să o privească. (Autorul, pe coperta a patra)

Crina Decusară-Bocşan, *Iulia Hasdeu, un destin nedreptăţit,* Editura UZP şi Editura Asociaţiei Iulia Hasdeu, Bucureşti, 2021

Volumul urmează lucrărilor *Renaşterea unui nume* (2002, 190 p.) şi *Omagiu Iuliei Hasdeu* (2004, 180 p.) şi cuprinde materiale referitoare la viaţa şi opera Iuliei Hasdeu, prezente în presa scrisă din ultimul deceniu. S-a intervenit uneori asupra textelor spre a evita repetarea unor informaţii necesare doar în momentul respectiv, însă devenite redundante; s-a renunţat la o serie de materiale şi la unele titluri, precum şi la menţionarea publicaţiei în care a apărut textul din volum, însă în *Addenda* sunt date titlurile revistelor unde au apărut articole despre Iulia Hasdeu semnate de aceeaşi autoare. Eseul despre accesul la moştenirea Hasdeu pledează pentru profilul veridic al romancei, care, de peste un secol şi jumătate, continuă să aibă rezonanţă în realitatea noastră. Sub acest aspect, am considerat oportun să includem şi câteva interviuri apărute de-a lungul timpului în diferite publicaţii culturale, materiale referitoare la aspecte din viaţa şi creaţia Iuliei Hasdeu. Acestea o aduc contemporanilor pe ultima descendentă a neamului Hasdeu. (Autoarea, în Notă asupra ediţiei)

Mihai Posada, *Cartea convorbirilor 2,* Editura Agnos, Sibiu, 2020

Un volum de dialoguri (al doilea, după cel apărut în 2011, la *Limes,* şi pe care acesta îl continuă) realizate între anii 2000 şi 2019, cu o seamă de personalităţi cultural-spirituale din ţară şi din exilul românesc, în intenţia de a alcătui o punte şi de a reclădi în conştiinţele contemporanilor o reprezentare unitară a culturii româneşti, peste şi dincolo de despărţirile operate ideologic, de fragmentările impuse prin forţă politică. Exilul, diaspora şi „acasă" (…), consonante acestei idei auctoriale, fac una: cultura românească de dinainte, din timpul şi de după comunism, şi se cuvine a fi receptate ca atare.

Aproape toate dialogurile au apărut în presa de limba românească din ţară sau din străinătate. Publicarea lor în volum ca o restituire împreună a fragmentărilor impuse de apariţia în publicistica a două decenii convinge cititorul de avantajele acestui gen de tipărituri: oferă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra chestiunilor dezbătute şi face evidente intenţiile culturale propuse pe tot parcursul realizării convorbirilor. (Autorul, pe coperta a patra)

Vasile Szolga, *Cafea amară,* Editura Betta, Bucureşti, 2020

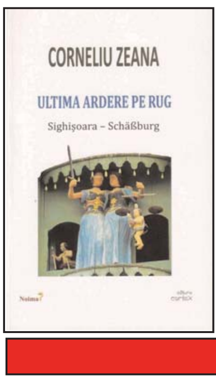
În acest volum [A fost editat în contul Premiului „Fănuş Neagu", obţinut de autor pentru proza cu care a participat la ediţia a IV-a/2020 a Concursului Naţional de Proză Scurtă „Nicolae Velea". Premiul a fost sponsorizat de Editura Betta şi ADEPC – precizare pe pagina de gardă.] mă întorc la povestiri de proză scurtă. (…) El are în fapt două părţi. Prima parte, scrisă înainte de perioada în care ne aflăm şi anume, în pandemia produsă de un aşa-zis virus ucigaş, reprezintă povestiri de proză scurtă cu care am obişnuit cititorii mei (câţi or fi). A doua parte conţine povestiri începute ca un jurnal odată cu decretarea stării de urgenţă şi a continuat cu unele povestiri imaginate privind viitorul nostru incert datorită necazului care s-a abătut asupra noastră (a tuturor din ţară şi din întreaga lume). (Autorul, în prefaţă)

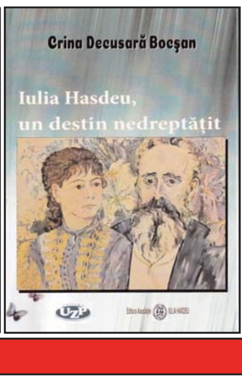
Florea Guţă, *Mărturisiri şi gânduri. Despre un drum mai lung ca un secol. Memorii,* 2 volume, Editura Stephanus, Piteşti, 2020

A scrie despre cartea de memorii a profesorului [Colegiul Economic „Maria Teiuleanu", Piteşti] Florea Guţă, un om care a trăit aproape cât un secol, reprezintă, pentru mine personal, o onoare şi o satisfacţie imensă. (…)

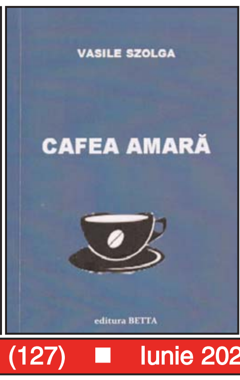
Scrisă de-a lungul a peste 40 de ani, cartea a cunoscut un proces permanent de autoconstrucţie specific unei munci continue de autocunoaştere şi dezvoltare personală. În primul volum, a trecut de la prezentarea drumului personal la evidenţierea domeniilor de interes extraprofesional şi uman. În volumul al doilea sunt înserate gânduri ale autorului sub formă mixtă, de proză ritmată şi poezie, exprimând de fapt mesaje de apreciere, cinstire, iubire, mulţumire, durere, bucurie, încredere faţă de lume şi viaţă, în general.

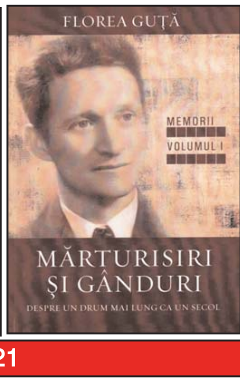
Structurată în 2 volume, lucrarea redă parcursul domnului profesor Florea Guţă în toate laturile vieţii sale. Primul volum cuprinde 3 părţi: *Dedicaţii, omagii şi recunoştinţă, Mărturisiri despre mine şi drumul meu* şi *Mărturisiri despre domenii care m-au preocupat.* (Mihaela V. Asandei, în Prefaţă)

Vecina mea, Africa

Ruta senegaleză

Nicolae MELINESCU

Virusul pe care nu mai este corect să-l numim „chinezesc" (comuniştii lui Xi Jinping au plantat suficiente balize care să jaloneze rute alternative spre originea bolii) a răvăşit Europa, goana după vaccinuri a îndepărtat Marea Britanie de noua *deutsche ordnung,* marca von der Leyen, şi a năvălit peste zone sărace, neechipate şi nepregătite să se confrunte cu grozăviile noii crize sanitare.

Africa nu a avut cum să rămână în afara tornadelor de virusuri şi în cumplita cotropire mortală a fost cuprinsă una dintre ţările considerate de comunitatea internaţională drept stabile şi democratice, Senegal. Primăvara lui 2021 a adus nemulţumire şi proteste pe străzile capitalei, Dakar. Restricţiile impuse pentru limitarea îmbolnăvirilor au provocat prăbuşirea a numeroase afaceri mici, locale, care contribuiau la supravieţuirea economică a milioane de familii. Foarte mulţi tineri au rămas fără un loc de muncă şi un venit stabil. Un tânăr din trei a devenit şomer. Liderul opoziţiei senegaleze, Ousmane Sonko, foarte popular în rândul electoratului tânăr, a fost arestat şi acuzat de viol. Eliberat pe cauţiune, el a declarat că a devenit victima unui şantaj politic orchestrat de preşedintele Macky Sall, ceea ce nu pare tocmai lipsit de temei. Ori de câte ori autorităţile s-au confruntat cu tensiuni sociale, au mai aruncat în arenă câte un demnitar sortit să suporte circul mediatic al unei arestări publice. S-a întâmplat în martie 2013, când a fost arestat Karim Wade, fiul fostului preşedinte, acuzat de corupţie. Tot în martie, patru ani mai târziu, a fost arestat şi acuzat de corupţie Khalifah Sall, primarul capitalei, Dakar, cel mai mare oraş senegalez, port la Atlantic, centru bancar important pentru vestul Africii francofone. Arestarea lui Ousmane Sonko în 2021 a venit ca un strigăt de luptă pentru cei marginalizaţi şi sechestraţi de măsurile de protecţie sanitară. Oameni necăjiţi, panicaţi din cauza noilor ameninţări la adresa lor şi a familiilor lor, au provocat cele mai grave tulburări sociale. Protestele anti-guvernamentale au devenit violente, mulţimea a jefuit marile magazine, a distrus bunuri publice într-o descărcare a tensiunii colective provocate de o ameninţare ale cărei cauze rămân un fel de secret de stat monopolizat în cercul puterii politice.

Forţele de ordine au blocat străzile capitalei. În ţinută de luptă, jandarmi şi poliţişti au pornit o campanie la fel de brutală de reprimare a protestelor. Manifestanţii au anunţat că unsprezece persoane, între care doi adolescenţi, au fost omorâte de focurile comandourilor de controlare a mulţimii, care au folosit muniţie de război în ciocnirile de stradă. Tensiunea devenea ameninţătoare şi opoziţia le-a cerut susţinătorilor ei să renunţe la proteste ca să nu crească numărul victimelor din rândul civililor. Starea de nemulţumire şi de îngrijorare nu a dispărut. Criza economică provocată de criza sanitară a distrus câteva ramuri economice care menţineau Senegalul pe linia de plutire. Primul sector torpilat a fost turismul, care îi aducea ţării aproximativ un sfert din venituri. Americanii şi vest-europenii nu au mai circulat, companiile aviatice şi-au redus numărul de zboruri şi interesul pentru zonele pitoreşti ale Senegalului a scăzut dramatic.

A urmat industria pescuitului. Datele oficiale senegaleze arată că trei sute de mii de tone de peşte oceanic au fost recoltate ilegal în fiecare an de pescadoare-uzină sub pavilion rusesc, ucrainean sau mauritanez. Pentru o ţară cu un produs intern brut de 1675$ per capita (locul 105 în lume) supravieţuirea economică a fost un mers pe sârmă deasupra unei prăpastii fără fund. Reducerea traficului comercial global a lovit dur exporturile de petrol rafinat (13 la sută din valoarea totală a exporturilor), de aur (10 la sută) şi de fosfat de calciu (8,1 la sută).

Protestele violente şi reprimările brutale au agravat starea de incertitudine şi nervozitate populară într-o ţară care a traversat cele şase decenii post-coloniale cu un grad de stabilitate rar întâlnit în Africa. Senegalul a fost considerat o reuşită în anii de independenţă. Primul preşedinte (1960–1980), Leopold Sedar Senghor, un intelectual valoros, o personalitate luminată, a fost primul african ales membru al Academiei Franceze, a impus termenul de negritudine ca descriere identitară a Africii şi a fost unul dintre cei trei şefi de stat africani care au demisionat din funcţia de preşedinte fără congestii politice, şantaje sau lovituri de palat. Şi totuşi, presiunile sociale provocate de restricţii şi de privaţiuni economice au răscolit societatea senegaleză.

Cea mai gravă şi mai îngrijorătoare consecinţă a fost reluarea migraţiei ilegale către Europa prin punctul de haltă al arhipelagului Canare, teritoriu spaniol. Mai ales tinerii rămaşi fără venituri, fără un loc de muncă, s-au grăbit să se arunce în prima ambarcaţiune şubredă, cu speranţa disperată că şi-ar putea găsit un rost în Europa prosperă, blocată şi ea de răspândirea virusului ucigaş. Condiţiile navigării clandestine mai bine de o mie cinci sute de kilometri de la ţărmul senegalez până în insulele spaniole din dreptul Marocului i-au expus pe cei mai îndrăzneţi unei sorţi tragice. În martie 2021, două sute de persoane s-au îmbarcat pe un mic pescador. La mai puţin de zece kilometri de mal, motorul s-a supraîncălzit din cauza greutăţii prea mari a celor înghesuiţi la bord, a luat foc şi a explodat. O sută treizeci şi nouă de oameni au murit şi cincizeci au fost salvaţi de pescarii din zonă. La numai câteva zile, tragedia s-a repetat, când o ambarcaţiune cu cel puţin o sută patruzeci de migranţi s-a răsturnat departe în larg şi a dispărut cu pasageri cu tot. Tot în primăvara lui 2021, o vedetă rapidă a marinei militare senegaleze a plecat în urmărirea unei ambarcaţiuni a traficanţilor supraaglomerată cu migranţi ilegali. Căpitanul a făcut o manevră ca să scape de urmăritori în apele internaţionale şi a lovit propria ambarcaţiune de cea a marinei. Majoritatea celor aflaţi la bord au murit şi doar treizeci şi nouă de persoane au fost returnate la baza navală senegaleză Faye Gassama.

Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiaţi, UNHCR, a constatat că ruta atlantică a devenit din nou populară pentru traficul ilegal de persoane, din cauza conflictelor terestre prelungite, a închiderii graniţelor sub ameninţarea pandemiei şi a controalelor tot mai severe pe teritoriile de la nord de Senegal, respectiv Mauritania şi Maroc. „Această tendinţă va continua, dat fiind contextul actual. Trebuie să facem mai mult ca să ne luptăm cu mafiile nemiloase care se reorganizează [în condiţiile pandemiei] ca să se poată juca în continuare cu vieţile oamenilor. Drumul pe mare durează zile şi chiar săptămâni. Este ruta cea mai periculoasă. Unele ambarcaţiuni primesc şi o sută de oameni peste capacitatea de îmbarcare şi migranţii îşi riscă efectiv viaţa", comenta María Jesús Vega, purtătoarea de cuvânt a UNHCR, Spania. (ne-np.facebook.com/europemustact/posts/187531069526262, accesat 27 martie 2021)

Zeci de mii de africani au rămas blocaţi în condiţii periculoase la frontiere, ascunşi prin galerii de mine abandonate, prin porturi, prin tabere de tranzit, după ce statele de pe rutele ilegale s-au izolat şi s-au închis. O mie opt sute de muncitori nigerieni au rămas în zonele aurifere din Burkina Faso, mai mult de o mie de migranţi din Mali şi Senegal nu au mai putut părăsi Mauritania. Cu toţii proveneau din comunităţi marginalizate, extrem de vulnerabile în faţa pandemiei. În martie 2020, autorităţile din Africa subsahariană au raportat aproape cincizeci de mii de îmbolnăviri şi o mie opt sute de decese într-o singură lună. Bilanţul a devenit din ce în ce mai îngrijorător şi Organizaţia Mondială a Sănătăţii a avertizat că nu peste mult timp continentul negru cu aproape un miliard şi jumătate de locuitori ar putea să devină următorul port de origine al unui nou val global de infectare.

Traficanţii îi speculează la sânge pe cei hotărâţi să ajungă în Europa cu orice preţ. Cotidianul britanic *The Guardian* a primit informaţii credibile potrivit cărora numai trecerea frontierei din Mali în Libia a crescut de la 80$ la 300$ în numai câteva luni. Grupuri de emigranţi care nu pot plăti suplimentările de tarife pe parcursul drumului sunt abandonate de călăuze. În mai 2020, aproape trei sute de migranţi din vestul Africii au fost părăsiţi în deşert la sud de Libia, la o zi de mers până la cea mai apropiată aşezare. Organizaţia Mondială pentru Migraţie, OMM/OIMP a iniţiat negocieri cu ţările vest-africane pentru crearea unui coridor de siguranţă prin care organizaţiile umanitare să-i recupereze pe cei abandonaţi şi să-i repatrieze. Corupţia locală, teama guvernelor de infectare a populaţiei şi lipsa de fonduri pun o presiune enormă pe organizatorii unor asemenea iniţiative.

Pericolul infectării în aglomerările de migranţi este echivalent cu explozia unei bombe biologice. „Covid a amplificat tot mai grav tendinţele negative ale migraţiei din ultimii cinci ani. Nu numai că mii de oameni sunt blocaţi, dar şi agenţiile umanitare au un spaţiu de mişcare şi de operare tot mai limitat. Migranţii nu se mai pot întoarce acasă şi nici nu au cum să supravieţuiască acolo unde i-a izolat pandemia." (*Idem*)

În cadrul unei anchete printre cei care au rezistat tuturor ameninţărilor, autorităţile au descoperit că majoritatea celor plecaţi fugeau din calea conflictelor interne sau a violenţei generale din zona Sahel, dar şi de teama îmbolnăvirii în condiţiile în care guvernele nu puteau sau nu ştiau cum să prevină răspândirea virusului. Investigaţiile au descoperit că cei mai mulţi proveneau din Maroc, Senegal sau din Guineea. Numărul lor mare punea o mare povară pe personalul spaniol din centrele de primire din Canare.

Supravegherea rutelor maritime de-a lungul coastelor Africii de vest în dreptul Marocului, pe Atlantic, şi al Libiei, pe Mediterana, a făcut ruta Senegal – Canare singura cale de scăpare pentru migranţii care reuşesc să traverseze deşertul şi ajung la ţărmul african.

Asociaţii umanitare, ONG-uri sau agenţii guvernamentale le distribuie familiilor rămase fără sprijinul tinerilor ceva ajutoare, dar localnicii au nevoie de mijloace de trai stabile. Neajunsurile economice provocate de pandemie au lovit comunităţi sărace sau cu venituri modeste din vestul Africii. Efectul imediat: disperarea de a scăpa dintr-un mediu în care nu mai există mijloace de supravieţuire. Localnicii se vaită cu amărăciune că politicienii vin cu câţiva saci de orez, îşi fac poze şi pleacă, dar nu mobilizează resurse pentru locuri de muncă. Vizitatorii de ocazie, oricât de bine intenţionaţi ar fi, uită că nimeni nu-şi părăseşte casa şi familia de plăcere.

La mai bine de cincisprezece ani de la criza *cayuco* (schifuri mari de pescuit), 515 asemenea ambarcaţiuni destinate pescuitului costier au adus în Canare 31.678 de africani de la izbucnirea pandemiei. Străzile orăşelului Arguineguín de pe insula Gran Canaria au fost inundate de migranţi. Localnicii, poliţia, autorităţile vamale s-au mobilizat, pentru că numărul nou-veniţilor era de zece ori mai mare decât al localnicilor. Din 2020, în fiecare lună, aproape opt sute de africani au ajuns în micuţul oraş-port. Centrul de primire de cinci sute de locuri este permanent ocupat de cel puţin două-trei mii de migranţi. Cei care nu mai au loc, dorm prin depozite sau sub cerul liber, pe pietrele docului, printre gunoaie şi şobolani. Primăria a cerut amenajarea unor centre de primire mai mari în interiorul insulei. Pandemia a făcut aproape imposibilă repatrierea străinilor, fie cu avionul, fie cu nave comerciale nevoite să se supună rigorilor şi măsurilor de securitate sanitară.

→

Orizont SF

Anticipaţia şi ideile ei literare

Mircea OPRIŢĂ

Prozator, critic şi cineast, Lucian Ionică s-a născut la 28 martie 1952, în Timişoara. După un curs postliceal de mecanic-ajutor pe locomotivele Diesel electrice, a absolvit Facultatea de Filosofie (la Bucureşti), urmată de un curs postuniversitar de specializare în montaj de film şi televiziune la Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică din capitală, între 1983-1984. Angajat de Laboratorul sunet-foto-cineficare al Universităţii din Timişoara (pe care îl şi conducea pe la începutul anilor '90), a realizat, cu investiţii modeste, o serie de filme documentare şi ştiinţifice utilizabile în învăţământul superior politehnic. „Jocului" cu imaginea filmată îi aparţine şi filmul de animaţie *Întâlnirea,* produs împreună cu Alexandru Donici. A părăsit această activitate în favoarea posibilităţilor de exprimare oferite de mass-media, ajungând, prin anul 2004, directorul Studioului TVR Timişoara. Din această redirecţionare spre publicul larg a mai vechii sale pasiuni pentru imaginea filmată, au rezultat şi lucrări specializate: *Imaginea vizuală – aspecte teoretice* (2000), *Dicţionar explicativ de televiziune englez-român* (2005). A fost cadru didactic la Universitatea de Vest, Timişoara, specializat în sociologie. Ca autor de SF, Lucian Ionică a debutat încă din anii liceului, fiind publicat de Adrian Rogoz în CPSF cu o schiţă al cărei titlu, *Teledragoste* (1969), pare premonitor pentru direcţia urmată de cariera profesională a viitorului filosof reprofilat. Membru fondator al Cenaclului „H.G. Wells" (una dintre cele trei grupări iniţiatoare ale fandomului românesc), a publicat schiţe şi povestiri în revistele de profil din Timişoara (*Paradox* şi *Helion*), în *Almanahul Anticipaţia*, precum şi în câteva antologii SF, începând cu culegerea *Povestiri ştiinţifico-fantastice*, editată în 1972 de Casa de Cultură a Studenţilor Timişoara, pe lângă care funcţiona cenaclul mai sus pomenit. Seria continuă cu *Avertisment pentru liniştea planetei, Întoarcere pe planeta albastră, Timpul este umbra noastră* şi culegerea de texte traduse în engleză, *Twelve* (publicată de Editura Sedona în 1995). Revista electronică *Pro-Scris* i-a reluat în martie-iunie 2002 un număr de articole privitoare la relaţia dintre literatură şi paraliteratură, elementele SF din literatura generală, însemnările despre ideea SF etc. Volumul *Ziua confuză* (1983), conţinând povestiri de anticipaţie, constituie debutul editorial al autorului. Volumul ce i-a urmat, romanul *Ţarcu*, nu are tangenţe cu SF-ul, menţinându-se între jaloanele unei scriituri realiste cu trăsături reportericeşti sesizabile. La fel ca în alte cazuri (Alexandru Ungureanu, Voicu Bugariu), culegerii *Ziua confuză* i-a fost decernat Premiul CC al UTC pentru literatură de anticipaţie. Alte distincţii: Premiul pentru eseu la Consfătuirea pe ţară a cenaclurilor de anticipaţie (Romcon 1986, Iaşi), Premiul I la Romcon 1989 (Timişoara), precum şi mai multe premii naţionale şi internaţionale pentru filmele documentare realizate.

Specificul anticipaţiei lui Lucian Ionică constă în rafinata dispersie a elementului SF prin substanţa unui univers familiar. Înconjurată de discreţie, ideea specifică nu se pierde şi nici nu se diluează. Ea reuşeşte în schimb efectul – de natură estetică – al unei insolite „tulburări" a imaginii, care face ca titlul volumului *Ziua confuză* (1983) să ne apară ca foarte inspirat. Povestirile din această culegere îşi refuză deliberat spectaculosul şi, la fel, condiţia eroică a personajelor. Oamenii sunt surprinşi de regulă în ipostaza de figuri mărunte, şterse, deloc caricaturale totuşi. Condiţia modestă nu înseamnă automat şi vid psihologic, dar pretinde, spre a fi sugerată convingător, instrumente de fineţe. Autorul le posedă, dovedind un remarcabil talent de portretist al mediocrităţii confruntate cu sublimul. Generoasă, tema ţine de repertoriul comic mai curând decât de cel dramatic, fiindcă e deplasat să vorbeşti de nişte veritabile eşecuri acolo unde ştii de la început că personajele nu pot fi la înălţimea misiunilor excepţionale ce li se propun. Teo Gil din *Totul este posibil* întâlneşte astfel marea şansă de a schimba rutina călduţă a vieţii lui de funcţionar anonim cu o activitate nelimitat creatoare, care l-ar transforma probabil într-un demiurg al viitorului. Nerăbdarea de a se „apuca de lucru" la un Institut de cercetări fundamentale nu are de întâmpinat altă piedică decât o acută şi în final invincibilă criză de idei, dizolvându-se cu vremea într-o îngrijorată resemnare. Până şi gândul (tulburător, evident) că ar putea întreprinde orice, cu condiţia să găsească obiectivul „fundamental" corespunzător marilor aşteptări ale celorlalţi, îl paralizează. Acolo unde SF-ul mai vechi n-ar fi ezitat să utilizeze clişeul inventatorului genial (în versiune pozitivă sau negativă), Teo Gil oftează ipocrit: „De-ar fi ajuns în postul acela măcar cu patru, cinci ani mai devreme, ar fi fost altceva!" Nedemn de jocul cu miză uriaşă şi scadenţă în plin necunoscut se dovedeşte şi Leopold Zaremba din povestirea *Nenumărate şanse.* Răsfăţat pe neaşteptate de capriciile stohasticii, el trece derutat printr-un şir de situaţii avantajoase. Nelinişte şi-o ascunde sub un zâmbet enigmatic, visând la pierduta condiţie, ocrotitoare, de anonim. Cât despre Nelu Popescu din *Ziua confuză*, acesta trăieşte insolitul unei călătorii accidentale în timp cu acuitatea semidoctului activ, fericit să-şi poată consemna experienţa, pentru uzul urmaşilor, în stilul de inimitabilă candoare culturală pe care îl suportă „Jurnalul personal vol. III" şi alte asemenea pretenţioase caiete cu amintiri. Filtrat printr-un umor reţinut, amănuntul verosimil dă consistenţă siluetelor umane. Un apreciabil simţ al dozajelor împiedică prozele să degenereze în şarjă facilă, dar nota de amuzament superior rămâne mereu caracteristică textului.

Lucian Ionică preferă simplitatea clasică şi, în consecinţă, ocoleşte prudent complicaţia barocă agreată de alţi autori veniţi în anticipaţie odată cu Noul Val. Recuzita SF nu va putea conta aici pe suportul unor inventare substanţiale şi nici pe caracterul de accentuată stranietate al obiectelor ei. Performanţa urmărită de o asemenea proză, nicicând scăpată de sub un atent control al resurselor sale şi al efectelor, pare să fie o normalizare a anormalului. Soluţiile din planul genului vor rămâne, prin urmare, dublate adesea de unele valabile pentru exigenţele registrului „comun". Invitaţia la dublă lectură tinde astfel să răspundă unui mecanism estetic. Virtuţile premonitorii ale lui Acateu din *Grijă părintească* pot reprezenta, în fond, trucul prin care se pune la adăpost – fie şi inconştient – un remarcabil talent al fabulaţiei mitomane. În povestirea *Tehnicianul şi telefonul* pretenţia personajului de a intra în legătură empatică („subtilă şi discretă") cu lucrurile seamănă a probă de imaginaţie impusă de însuşi universul domestic, tot mai expus invaziei de obiecte sofisticate. În *Nasturii,* scriere bazată pe extrapolări inteligente, metafora „nasturilor vii" serveşte, între altele, drept pretext pentru o delicată punere în discuţie a labilei moralităţi omeneşti. Până şi într-o lucrare cu conţinutul prin definiţie mai spectaculos (*La marginea oraşului*), bizarul trece în anodin odată cu declinul interesului public faţă de perspectivele, mereu incerte, ale „marelui contact". Măcinat de timp, de plictis şi de îndoială, provocatorul subiect extraterestru sfârşeşte în neantul cotidian, alături de subiectele neînsemnate. Mica teză a autorului pretinde că abia atunci, într-o normalitate restabilită, inteligenţele cosmice şi-ar putea ieşi în întâmpinare cu adevărat.

O povestire ulterioară volumului de debut, *Haustori* (1989), este momentul de culminaţie al anticipaţiei lui Lucian Ionică. Regăsim aici, împlinite, proprietăţi durabile ale scrisului său: coerenţa subiectului (cu aceeaşi tendinţă de a remodela fantasticul într-un tipar „plat", natural), calmul discret-tensionat al relatării, o bună priză a amănuntelor semnificative, simţ al psihologiilor, construcţie epică impecabilă. O anticipaţie sigură de sine, cu pas lent şi privirea senină. Un licăr uimit, un frison reţinut, fascinaţie şi nelinişte – reacţii normale şi sentimente normale însoţesc oroarea rafinat-cotropitoare a unei stranii simbioze realizate experimental între om şi lumea vegetală. Imaginea respiră un aer de poezie suprarealistă. Îi lipsesc totuşi stridenţele, gustul delirului:

„Stă pe marginea patului, astfel ca lumina de la geam să-i vină bine şi să-şi poată cerceta nestingherit vegetaţia de pe trup. Plăntuţele au crescut, au câte două şi trei frunze alungite, nu mai arată firave. Se pare că le merge foarte bine. Acum îşi trece palma de-a latul pieptului, cu un gest ocrotitor. Îi face plăcere să le simtă strecurându-se unduitoare printre degetele răsfirate; senzaţia de moale şi catifelat îl umple de uimire şi de emoţie. O tentaţie necunoscută, dar cu atât mai puternică, îl atrage dincolo de ea, într-un spaţiu abia bănuit, plin de promisiuni obscure, de neînţeles. Bărbia îi stă proptită în piept şi priveşte atent, fascinat, tremurul vegetal. Pare un grădinar pus pe neaşteptate în faţa unei întâmplări neobişnuite ce s-ar fi petrecut printre straturile sale, ceva greu de crezut, dar de a cărui evidentă realitate n-ai, totuşi, cum să te îndoieşti."

Cu o bună înzestrare pentru critica de opinie, autorul a pătruns în domeniu aducând însufleţirea candidă şi uneltele simple ale prospectorului descins în chip norocos deasupra unui filon aurifer. Articolele sale mai vechi (*Explicaţii necesare, Fantezie şi naivitate în literatura de anticipaţie*, 1980; *Privire ipotetică asupra devenirii literaturii SF, Justificări şi argumente*, 1981; *„Verosimilitatea" în literatura SF,* 1984; *Natura literaturii SF – contribuţii şi poziţii teoretice româneşti,* 1985) evită superficialitatea zglobie ori ursuzenia iritabilă a parafrazelor cenacliere.

→

Într-o scrisoare comună, Spania, Italia, Grecia şi Malta i-au cerut în noiembrie 2020 Comisiei Europene să reanalizeze propunerea formulată deja pentru migranţi şi azilanţi prin care a fost conceput sistemul de identificare, amprentare şi înregistrare individuală în vederea analizării dreptului la azil sau a deportării în ţara de origine. Documentul celor patru aprecia că regulile solidarităţii şi angajamentele care se degajă din ele ar fi trebuit redefinite în condiţiile atacurilor tot mai ameninţătoare ale pandemiei. Miniştrii de Externe semnatari ai memorandumului au arătat că măsura de control la sosirea migranţilor nu trebuie să conducă la crearea unor mari centre închise de primire şi au accentuat importanţa unui sistem eficient de repatriere. Pentru că, arăta Txema Santana de la Comisia spaniolă pentru asistenţa refugiaţilor, reacţia la noul val de migranţi din Canare e aceeaşi ca în cazul insulei italiene Lampedusa şi a celei greceşti Lesbos: Uniunea Europeană consideră teritoriile insulare de la limitele sale geografice nişte simple puşcării. „Până când nu vom avea un mod sigur, legal şi organizat pentru ca oamenii să se poată deplasa, vom asista tot mereu la asemenea tentative şi transporturi ilegale. Totdeauna se vor găsi unii gata să facă trafic cu persoane disperate cărora să le vândă visul trecerii spre un alt tărâm mai prosper." (thegruadian.com/world/202/nov/29/canary-islands-struggle-with-huge-rise-in-migration-arguiehuin, accesat 27 martie 2021)

Orizont SF

O anumită ingenuitate se trădează totuşi: a privirii care alunecă uşor uimită peste „descoperirile” teoretice făcute într-un material familiar, răsturnat din timp în timp şi de lopeţile altora. Impresia este produsă nu de eventuale stângăcii profesionale, ci de caracterul metodei. Dacă unii explorează întinderile genului înarmaţi cu instrumentarul complicat al vreunui sistem teoretic însuşit dinainte, Lucian Ionică pare că intră în teritoriu doar cu o hartă desenată de mână, încrezător în propria sa inspiraţie. Aceasta nu-l înşeală, conducându-l mereu spre punctele importante, unde deschiderea – sau redeschiderea – unui front de lucru poate să scoată la lumină ceva util pentru înţelegerea anticipaţiei.

Ideile luate în discuţie nu sunt noi, fără îndoială. Pe măsură ce le regăseşte, autorul le cântăreşte din ochi, preocupat să-şi stabilească o poziţie proprie în raport cu ele. Bazat în mare măsură pe intuiţie, procesul acesta nu e ferit de unele aproximări diletante. Ele vor fi însă corectate ulterior, printr-o elaborare mai îngrijită. Subtilităţilor de gândire li se preferă tăietura simplă şi exactă, înlănţuirea strânsă a argumentelor nu este decât rareori tulburată de accidente retorice. Mai ales în textele de început, gestul critic rămâne marcat de o tendinţă moralizatoare. Vorbind, de pildă, despre deficienţele stilistice ale lucrărilor SF, Lucian Ionică are în minte o pedagogie a scrisului. Comentând o contradicţie depistată între „forma vremelnică, aproape conjuncturală” a genului (în ipostaza sa tehnicistă, care mizează exagerat pe ştiinţă şi pe scenografia viitorului) şi, pe de altă parte, „elementul uman fundamental, ancestral”, el vizează iarăşi defecte tolerate, chiar încurajate printr-o dârză teoretizare aberantă în cenacluri. Dacă ocoleşte, totuşi, polemica deschisă, autorul o face nu atât din slăbiciune, cât din scepticism. Unui dialog al surzilor preferă să-i opună, cu înţelepciune, răceala aparentă a expozeului lucid, punctat din loc în loc de tirul calculat al opiniei personale. Deserviciul adus anticipaţiei de o propagandă realizată prin argumente extraliterare (psihologice, pedagogice etc.) apare astfel cât se poate de limpede într-un raţionament amintind cauze pledate în chip asemănător – de Kernbach, Colin, Hobana – şi axat pe paralela relevantă, pe reducerea la absurd (*Justificări şi argumente*):

„Artele ca arte nu au nevoie de justificări, deci nici literatura SF nu are nevoie de nicio justificare. Existenţa ei însăşi o legitimează. Nu ar fi cât se poate de straniu ca în revistele literare tradiţionale [...] să apară articole şi studii care să argumenteze *utilitatea* existenţei, să zicem, a romanului psihologic, a poeziei de dragoste sau a acelui teatru numit *commedia dell'arte?”*

D ezvoltarea logică, aproape rectilinie a judecăţilor permite, din fericire, şi un joc de nuanţe care, ca în *Natura literaturii SF*, dă supleţe ideii, atenuându-i totodată tonul pretenţios:

„În ceea ce ne priveşte, considerăm că literatura SF reprezintă, în esenţă, o modalitate literară şi nu o tematică diferită. Pe de o parte, despre cosmonauţi şi nave cosmice se poate scrie «obişnuit», vezi de exemplu Oriana Fallaci, *Dacă soarele moare,* sau Evgheni Evtuşenko, *Dulce ţinut al poamelor,* iar pe de altă parte, despre omul comun, de pe stradă, se poate scrie în manieră SF. Fără îndoială că literatura SF a pus în evidenţă noi teme, noi motive literare, dar acest fapt nu-i dă dreptul să instituie un monopol asupra lor.”

Preocupat mereu de specificul genului, Lucian Ionică se situează însă constant de partea sa literară. Ceea ce nu-l împiedică totuşi ca, în *Literatură şi paraliteratură SF* (1987), să descrie modul pervers în care mult vehiculata concepţie a supremaţiei faptului literar în SF îşi poate altera conţinutul, prin răstălmăcire interesată, în practica relativ curentă a creaţiei specifice şi a publicării ei. Alături de *Tinerii şi literatura SF* (1986), unde apar formulate concluziile unei anchete pe bază de chestionar, articolul citat mai sus ilustrează în publicistica autorului o notabilă orientare sociologică. În acest sens, calificarea sa este indiscutabilă, iar aprecierile trebuie să i se ia în serios când susţine – argumentat – netemeinicia lamentaţiilor privitoare la o aşa-zisă involuţie, cantitativă şi calitativă, a genului în anii precedenţi. La fel, când discută în termeni de mentalitate socio-literară poziţiile fundamentale exprimate în raport cu anticipaţia. Fără a-şi pierde din precizie, analizele câştigă acum fineţea care le lipsea în mai convenţionalele eseuri anterioare. Chiar şi aici, în declarată investigaţie sociologică, finalitatea studiului vizează perfecţionarea unei practici literare. Concubinajul SF-ului literar cu cel paraliterar îl indispune pe critic, deşi în principiu el nu privează niciuna din cele două orientări de şansa unei grile valorice proprii. Dar progresul domeniului rămâne în mod inevitabil legat de conştientizarea unei deosebiri structurale, operaţie în absenţa căreia o serie de confuzii riscă să se permanentizeze, stingherind creaţia.

Î n texte ca *Schiţa unei posibile structuri* (1982) şi *Însemnări despre ideea SF* (1987), Lucian Ionică viziteazǎ teritorii mai specializate ale unei teorii a anticipaţiei. Principala sa descoperire este distincţia între mai generala „idee SF” şi „ideea literară SF”, ca modalitate specifică de investigare a structurilor primare, cu valoare paradigmatică în gen. În esenţă, relaţia e reductibilă la schema: obiect – obiect în mişcare, unde mişcarea introduce în primul termen o calitate nouă. Lucru în sine, descriptibil doar într-o ipostază statică şi inactivă sub aspectul relaţionărilor complexe, „ideea SF” ar depune mărturie ca simplă probă de inventivitate a scriitorului. Rămâne ca trecerea sa spre o realitate superioară, de „idee literară SF”, să se producă prin asumarea unei încărcături dinamizatoare (un „înţeles”, o „semnificaţie”). În consecinţă: „Dintr-o existenţă amorfă, neutră şi gratuită, «ideea SF» devine o existenţă cu sens, trecând astfel în axiologic”. Legată de intuiţie şi expusă încă aproximărilor, această despicare a firului sugerează totuşi un criteriu de identificare obiectivă a subliteraturii genului (care n-ar conţine decât „idei SF”, nu şi „idei literare SF”) şi o clasificare tipologică: SF-ul pur, axiomatica SF, parabole SF. Lăsată să funcţioneze la limita dintre partea validă a anticipaţiei şi maculatura ei (deci în componenţa unui criteriu de valoare), distincţia pomenită mai sus este înşelătoare, întrucât depinde categoric de necunoscutele semnificaţiei menite să transforme „ideea SF” în „idee literară SF”. Tipologia propusă trebuie văzută şi ea în sensul unui îndreptar schematic, neîncăpător pentru unele scrieri rebele. În acelaşi timp altele, „impure”, pot migra de la un tip al clasificării la celălalt, în funcţie de accentele interpretării.

C ontribuţiile teoretice ale lui Lucian Ionică au inteligenţă, chiar dacă unele soluţii, insuficient finisate, rămân discutabile. Năzuinţa secretă a autorului nu e străină de dinamitarea unor mai vechi clişee interpretative ce defineau genul fie prin relaţia cu ştiinţa, fie prin funcţia sa prospectivă. Succesul operaţiei demolatoare este doar aparent, din moment ce nici conţinutul intim al „ideii SF” şi al „ideii literare SF” nu poate fi despărţit total de elementele ştiinţei ori ale spiritului anticipativ, oricât de elastic reprezentate. Pe traiectoria descrisă de ea spre motivul „folclorizat”, ideii SF i se testează pe rând natura, originalitatea, valoarea şi efectele. Nu putem vorbi de un sistem închegat, fiindcă multe probleme sunt abia schiţate. În cazul altora, întrebările cu miez sugerează răspunsuri care deocamdată întârzie să se coaguleze în tiparul ferm al unor raţionamente exacte. Interesantă pe faţete, vădind capacităţi de organizare, teoria începută aici ar putea deveni importantă dacă s-ar extinde dincolo de subiectul fatalmente limitat al „ideii SF” spre a îmbrăţişa un câmp mai larg de probleme. Mecanismul are piese numeroase şi e de aşteptat să funcţioneze abia la îmbinarea lor perfectă.

Fascinat însă de problema ideilor SF, Lucian Ionică va propune – şi nu o singură dată, ci repetând invitaţia peste mai multe decenii – proiectul, considerat în sine „tentant”, al unei Enciclopedii a ideilor SF. Lucrarea ar fi de natură să explice mulţimea de abordări şi de nuanţe care au dat, în timp, naştere subgenurilor anticipaţiei (cyberpunk, steampunk etc.):

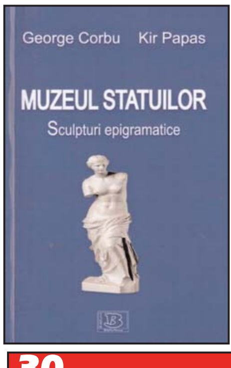
„Deoarece au un rol definitoriu în SF, ar fi binevenită elaborarea unei enciclopedii a ideilor SF, care să le cuprindă şi să le ordoneze, punând în evidenţă relaţiile dintre ele, inclusiv evoluţia lor în timp, astfel structurată încât să ofere un acces rapid la informaţia căutată. O asemenea lucrare ar fi un instrument valoros pentru scriitori, critici, istorici ai culturii, dar şi pentru cititorii sau cinefilii iubitori de SF.”

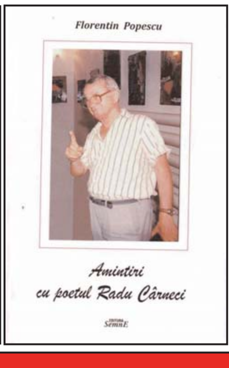
Constrâns de limitele propriului talent să se manifeste în mod predilect pe suprafeţe mici (povestire, articol), autorul nu are totuşi curajul şi puterea de a ataca de unul singur substanţa unei opere de largi dimensiuni. El se menţine în situaţia unui semănător de idei (idei SF, bineînţeles), aşteptând ca la corvezile enciclopediei să se înhame benevol o echipă lărgită din cadrul fandomului, exprimându-se fie şi într-o „soluţie online de tip wikipedia”. Ceea ce nu s-a întâmplat până în prezent şi nici nu se întrevăd şanse să se întâmple.

Semn(al) de carte

George Corbu, Kir Papas, *Muzeul statuilor. Sculpturi epigramatice,* Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2020

În *Muzeul Statuilor – sculpturi epigramatice* s-au întâlnit doi epigramişti, venerabilul George Corbu şi Kir Papas (Adrian Chiriţă), care au în comun pe lângă faptul că sunt dâmboviţeni şi membri ai Societăţii Scriitorilor Târgovişteni, pasiunea şi performanţa în iscodirea unor desăvârşite – termenul este aici la locul său – epigrame. (…)

Ideea „sculpturilor epigramatice” îi aparţine lui Kir Papas, care îi aruncă mănuşa – în toamna anului 2017 – lui George Corbu, iar maestrul, generos, acceptă dialogul care pe parcurs dobândeşte, spiritele încingându-se, specificul unui poedinoc ce creşte în intensitate timp de şapte luni cât durează competiţia-conflict.

Cu *Muzeul statuilor – sculpturi epigramatice*, cei doi corifei ai epigramei româneşti ne fac viaţa tolerabilă. Cârcotaşi cum suntem, declarăm duelul indecis şi-i osândim/obligăm pe cei doi spadasini la recidivă. (Mihai Stan, în Prefaţă)

Florentin Popescu, *Amintiri cu poetul Radu Cârneci,* Editura Semne, Bucureşti, 2021

Din sutele (dacă nu cumva miile) de figuri ale unor scriitori, pictori, alţi oameni de cultură, chipul lui Radu Cârneci (1928-2017), poet, eseist, traducător, editor, „om cultural” în deplinul sens al cuvântului (cum se autodefinea), mi se arată cu pregnanţă în tot orizontul amintirilor din agora jumătăţii de veac de când trăiesc şi mă mişc printre mânuitorii cuvântului. (…)

Amintiri? De ce *cu* şi nu *despre* Radu Cârneci?, cum se obişnuieşte îndeobşte, m-ar putea întreba cititorul cărţii de faţă.

Şi n-aş zăbovi să-i răspund: fiindcă în bună măsură, amintirile de aci sunt *numai ale noastre*. Întâmplările, scenele, momentele despre care scriu n-au mai fost (sau, mă rog, dacă vor fi fost parţial e nesemnificativ) trăite de alţii.

Amintirile coborâte acum din memorie pe hârtie pot deveni, la o adică, un adjuvant la portretul scriitorului, totodată folosind – de ce nu? – şi la o mai bună înţelegere a omului şi a scriitorului Radu Cârneci, adăugându-se în acelaşi timp celor mărturisite de el în cartea cu caracter testamentar, *Biblioteca de sentimente* (Editura Anamarol, Bucureşti, 2012). (Autorul, în Prefaţă)

Ars longa...

(Urmare din pag. 32)

Foarte mulţi au fost surprinşi că am avut această îndrăzneală, dar rezultatul a fost pe măsura efortului şi s-a soldat cu un vernisaj excepţional, la care a asistat şi doamna Monica Babuc, ministrul Culturii, originară şi ea din Bardar.

Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi" a fost deschis din toamnă, mai devreme de expoziţia mea aniversară, dar o parte din artişti au refuzat să organizeze şi să desfăşoare expoziţii personale în timpul pandemiei, chiar dacă au fost programaţi, alţii şi-au amânat expoziţiile pentru anii următori, eu am mers înainte.

R.R.: *Toată lumea venită la acest eveniment important, multă şi selectă, s-a străduit să respecte măsurile de protecţie. În Sala Mare, am menţionat că acolo aţi expus, n-au încăput toate lucrările. Câte au fost oferite admiraţiei publicului şi câte au rămas pe dinafară?*

V.H.: Organizarea şi desfăşurarea unei expoziţii personale în Sala Mare a Centrului Expoziţional „Constantin Brâncuşi" poate fi asemănată cu un urcuş spre vârful unui munte şi cucerirea acestuia sau, dacă vreţi, cu un examen profesional. Am început pregătirea cu un an şi jumătate în urmă, a fost o munca asiduă, zi de zi, pe mai multe planuri, chit că în paralel îmi desfăşuram activitatea şi la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă". Colegii au menţionat în mesajele de felicitare că a fost o expoziţie mai specială, deosebită de celelalte, remarcându-se prin stil, panotare şi axarea pe modernitate. Am expus 115 lucrări, aşa cum am menţionat la inaugurare, vreo treizeci la sută fiind lucrări noi, realizate în anii 2019-2020, repartizate pe genuri: pictură, gravură şi caligrafie. M-am decis să prezint lucrări din diferite perioade şi le-am selectat pe cele mai bune şi, după părerea mea, n-am greşit, fiindcă anume ele au fost cele mai potrivite pentru o imagine de ansamblu a creaţiei mele artistice. Pentru un pictor, toate lucrările sunt ca nişte copii şi este greu să dai prioritate unora, renunţând la altele pentru o altă ocazie. Fiecare expoziţie este concepută după o anumită structură bine definită, nu poate fi extrem de aglomerată, pentru că nu e bine. În afara expoziţiei au rămas 110 lucrări, aproape cât pentru o altă expoziţie, şi cred că pentru unii vizitatori acestea ar fi avut poate o priză mai mare decât cele din sală. Studenţii noştri de la Facultatea de Arte Plastice şi Design au avut norocul să le admire pe toate. Am fost fericit că toate exponatele au plăcut publicului, inclusiv lucrările de caligrafie, mai rar întâlnite în ziua de astăzi. Artistul plastic Victor Cobzac a scris chiar un mic eseu, care m-a copleşit. L-am recitit de câteva ori în seara când a apărut pe Facebook.

R.R.: *Cine v-au fost modelatorii destinului artistic, de unul aţi amintit, dar cred că au fost şi alţii, inclusiv la arhitectură. Apropo, un deceniu aţi fost director al Şcolii de arte plastice pentru copii din Hânceşti. Când eraţi şcolar, aţi frecventat această instituţie?*

V.H.: În adolescenţă, cât am locuit la Bardar, am avut noroc că în apropiere de casa noastră părintească se afla casa ceramistului şi sculptorului Gheorghe Răileanu (taică-său a fost un bun prieten al bunelului meu), pe care îl vizitam de multe ori. El a fost cel care mi-a dat iniţial puţinele, dar consistentele lecţii de artă plastică, tot la el am văzut pentru prima oară nişte desene profesioniste. La început am făcut o încercare de a intra la studii la Şcoala de Arte Plastice „I.E. Repin", astăzi Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală", dar am suferit un eşec şi am studiat în continuare în clasa a X-a, după care am urmat Facultatea de Arhitectură a Universităţii Tehnice din Chişinău. La facultate, maestrul profesor Grigori Bosenko m-a făcut să mă îndrăgostesc de *ex libris*, ca mai apoi la Hânceşti să-l întâlnesc pe pictorul Timotei Bătrânu, care m-a iniţiat în pictură şi de atunci am rămas prieteni până astăzi. M-aţi întrebat dacă am frecventat Şcoala de arte pentru copii din Hânceşti, ce să vă spun? Am dorit foarte mult, dar părinţii nu au avut posibilităţi financiare.

R.R.: *Calităţile de plastician, grafician, caligraf, ex-libriscian, lector la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", vă oferă un câmp larg de experimente, în unele domenii deţineţi chiar unicitatea, bunăoară, cel de caligrafie. Cum v-aţi apropiat de fiecare?*

V.H.: Practicarea lor îmi oferă o viziune largă, dar nu sunt sigur că acest lucru e bun. Dacă aş avea mai multe vieţi, poate că aş reuşi să mă dedic mai mult fiecărei pasiuni în parte, ca s-o dezvolt până la un înalt profesionalism. În caligrafie am fost influenţat de către Villu Toots din Estonia şi de un bun prieten, Veceslav Molovată, un excepţional arhitect, care posedă nativ unele calităţi în această direcţie, pe când alţii le deprind în mai mulţi ani de exersare practică. La început, el mi-a prezentat un stil de litere foarte simple, dar moderne. Sigur că noi, cei interesaţi, culegeam informaţii de peste tot, posibilităţi însă erau puţine, colecţionam etichete de pe cutiile de chibrituri, unde erau diverse caractere frumoase. Când Villu Toots a prezentat a doua sa carte de caligrafie, *Caracterul contemporan*, ea a avut efectul unei bombe în fosta URSS. Şi aşa, azi un pic, mâine un pic, am ajuns şi la rezultatele scontate. Pe-atunci, când învăţam eu, nu exista nicio şcoală de caligrafie, studenţii de azi au noroc, dar unii nu-şi dau seama de acest lucru, vor conştientiza peste mai mulţi ani.

R.R.: *Predaţi studenţilor pictura? Aveţi discipoli?*

V.H.: Sigur că îmi place foarte mult pictura, dar predau alte obiecte, precum caligrafia şi grafica de calculator. Mai predau Arta 3D pentru studenţii grupei de design interior, în afară de aceasta am ore de caligrafie – curs opţional pentru studenţii grupelor de graficieni. Este o posibilitate foarte bună pentru mine de a promova caligrafia, fiindcă această disciplină este predată acum numai la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" şi la Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice. Mi-am început activitatea la Facultatea de Arte Plastice şi Design dintr-o pură întâmplare, în anul 2004. Iniţial am predat mai multe discipline pentru studenţii de la design interior: proiectare, machetare, desen de specialitate, ca ulterior să mă axez pe grafica de calculator.

R.R.: *Dedicat vopselelor şi tuşurilor, aţi obţinut, totuşi, licenţa de arhitect la Universitatea Tehnică şi nu de artist plastic. Aţi reuşit să realizaţi şi în acest domeniu ceva?*

V.H.: Sigur. Am absolvit Institutul Politehnic din Chişinău şi pot spune că a fost o şcoală foarte bună pentru mine. Erau atâtea ore de pictură şi desen, poate mai multe decât sunt acum la Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală". Studiile de arhitect îţi dezvoltă foarte bine gândirea abstractă şi spiritul analitic. Imediat după absolvire am fost repartizat la consiliul raional Hânceşti, în secţia cadastru. În perioada de doi ani cât am lucrat, am reuşit să fac proiectele la doar două case individuale cu parter şi etaj. Am mai revenit la activitatea de arhitect în Siberia, fiind plecat acolo să lucrez la o companie de construcţii. Atunci am realizat mai multe proiecte de reconstrucţie a unor obiective. Tot acolo am început studierea şi întocmirea proiectelor la calculator. Revenit în 2004 acasă, am făcut câteva proiecte individuale de case cu două niveluri. De asemenea, am participat la concursuri republicane de amplasare a unor monumente de for public. Pentru concepţia proiectului „Oraşul vinului", realizată împreună cu arhitectul Victor Vieru, am ocupat locul I. În anul 2007, Uniunea Arhitecţilor din Republica Moldova mi-a acordat Diploma pentru cel mai bun proiect al anului la secţiunea „Monumente".

R.R.: *Să revenim la sărbătoare. În cadrul ei, în luarea sa de cuvânt, plasticianul Ghenadie Jalbă a amintit de expoziţia personală a Valentinei Rusu-Ciobanu, desfăşurată la împlinirea unui veac de viaţă a pictoriţei, dorindu-vă să ajungeţi la o asemenea vârstă. Aţi cunoscut-o personal? Aţi avut ce lua de la longeviva plasticiană, care este considerată figură principală în fondarea Şcolii de Pictură din Basarabia?*

V.H.: Nu am cunoscut-o personal pe Valentina Rusu-Ciobanu, dar am văzut şi am admirat lucrările ei. Consider că este unul din piscurile cele mai înalte ale picturii din Republica Moldova. Încă din timpul studenţiei frecventam permanent expoziţiile de artă plastică organizate în incinta Catedralei din inima Chişinăului, pe care comuniştii o transformaseră în sală de expoziţii. Expunerea lucrărilor Valentinei Rusu-Ciobanu constituia chiar şi atunci un eveniment de mare valoare şi venea foarte multă lume la vernisaje. Noi, studenţii de la facultăţile de arhitectură şi pictură, mergeam la expoziţii nu doar cu văzutul, dar şi cu analizatul. Discutam aproape despre fiecare lucrare şi ne puteam face şi unele idei pentru viitor. Fiecare pictor are calea sa, experimentul este o parte al acesteia. Noi începem prin a desena un măr, fără să ne dăm seama că în acesta se află germenul carierei noastre profesionale, îl dezvoltăm şi ajungem până la educarea tinerelor generaţii şi transmiterea cunoştinţelor noastre acestora.

R.R.: *În cadrul expoziţiei jubiliare aţi avut şi o miniexpoziţie a revistei* Biblio Polis, *graţie designului coperţilor pe care îl realizaţi pentru fiecare număr. Aţi început chiar de la primul?*

V.H.: Nu, designul coperţilor primelor numere a fost realizat de altcineva. Atunci când am venit la revistă le-am văzut, dar eu m-am străduit să practic un stil mai modern. Am început a regândi coperta într-o nouă cheie, folosind compoziţii bidimensionale, dar am realizat şi câteva tridimensionale. Am văzut că haina nouă se potriveşte şi am prelungit experimentul. Am schimbat caracterele de la un număr de revistă la altul, străduindu-mă să fac coperta cât mai frumoasă. Solicitarea din partea doamnei Kulikovski, director general la vremea respectivă, era ca designul coperţii să fie cât mai variat şi cât mai colorat. Diversitatea culorilor întotdeauna atrage şi bucură ochiul. A fost o colaborare într-adevăr bună, lucram împreună cu Domnia Sa, de asemenea, împreună cu regretatul Vlad Pohilă, redactorul-şef al revistei *Biblio Polis,* cu regretatul secretar de redacţie Valeriu Raţă. Un sprijin bun am avut şi am în continuare de la Genoveva Scobioală. Vreau să menţionez că echipa redacţiei este una deosebită, se remarcă prin colegialitate, respect reciproc şi prietenie. Mă bucur că după mai multe încercări şi experimente, designul revistei *Biblio Polis* este îndrăgit atât din interior, de familia mare a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", cât şi de toţi cititorii ei din afară.

R.R.: *Începând cu 1981 aţi organizat cu regularitate expoziţii personale, uneori chiar şi câte două-trei pe an. Multe din ele sunt găzduite de filialele Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", aţi ajuns chiar şi la biblioteca mea de cartier „Transilvania"…*

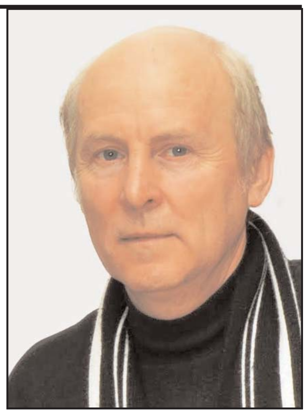
V.H.: Acolo a fost organizată de colegul meu Oleg Cojocaru. Am organizat cel mult două expoziţii în acelaşi an. Organizarea unei expoziţii nu este un lucru uşor. Sunt foarte mulţi factori de care depinde reuşita acesteia, în primul rând trebuie să ai mult timp liber pentru realizarea şi pregătirea lucrărilor. Am avut expoziţii numai cu lucrări *ex libris,* care au fost apreciate şi de turişti din ţările nordice, vizitatori ai Bibliotecii. Expoziţia, ca şi pâinea noastră cea de toate zilele, trebuie să se coacă, adică să fie pregătită conform unei concepţii adecvate care să atragă vizitatorii. Cea mai reuşită colaborare am avut-o cu filiala „Tudor Arghezi", de pe lângă Consulatul României la Chişinău.

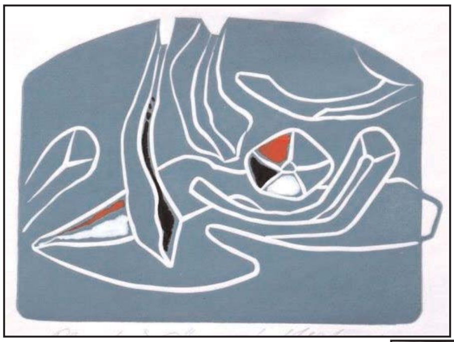
R.R.: *Eu v-am „descoperit" la expoziţiile, dar şi la activităţile-concurs de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu". Aţi putea organiza aici un cenaclu de pictură sau de caligrafie…*

V.H.: Deocamdată caligrafia nu este apreciată la noi, dar sper că situaţia se va schimba în viitorul apropiat. Sper, de asemenea, că vom continua Concursul de Caligrafie pentru tineri „Crinii Latini", este unul la care ţin foarte mult şi doresc continuarea lui. Înainte de concurs organizăm o serie de workshopuri şi tinerii participă activ la aceste acţiuni. Eu cred că Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" va continua susţinerea tinerilor pe acest plan, astfel ca cele mai bune lucrări să le prezentăm şi publicului larg. Caligrafia este şi artă, este şi meditaţie, este şi terapie, urmează ca toate aceste aspecte să le descopere fiecare în parte.

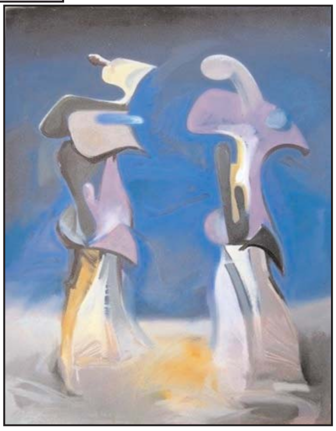
R.R.: *Mulţumesc mult pentru interviu. Să ne vedem cât de curând la o altă expoziţie personală sau concurs, mult succes!*

Valeriu Herţa

Născut la 9 septembrie 1960 în satul Bardar, raionul Hânceşti, Republica Moldova. În perioada 1977–1982 studiază arhitectura la Institutul Politehnic din Chişinău. Debutează în 1981 cu lucrări *ex libris* la Sala Republicană de Expoziţii din capitala R. Moldova, iar în 1991 e prezent cu o expoziţie personală de acest gen la Muzeul „Mihai Eminescu” din Iaşi, România. Din 1989 este membru al Asociaţiei tinerilor pictori. Tot de atunci este un permanent expozant la manifestările de arte plastice din Basarabia şi România, o serie de lucrări obţinând premii la diverse concursuri. Din 1995 devine membru titular al Uniunii Artiştilor Plastici din R. Moldova, iar în 2009–2012 este preşedinte al Secţiei Grafică a UAP din Moldova, iniţiind în 2009 şi Bienala Internaţională de Gravură. Din 1999 este prezentat în mai multe enciclopedii, de exemplu, cea a creatorilor contemporani de *ex libris*, ediţia XXIV din Portugalia; *Enciclopedia Artiştilor Români Contemporani*, vol. VII din 2012; *Dicţionarul Internaţional al Creatorilor de Artă*, editat în Germania în 2013 ş.a. Din 2004 este fondatorul concursului de caligrafie pentru tineri „Crinii Latini” şi colecţia „Cabinetul de Stampe” a Bibliotecii Academiei de Ştiinţe a Moldovei, în acest scop donând 22 dintre cele mai bune gravuri din creaţia sa. Pe lângă multiple activităţi în plan artistic, este şi lector la Facultatea de Arte Plastice şi Design a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chişinău.

La sfârşitul anului 2020, Valeriu Herţa a organizat o expoziţie personală la Centrul Expoziţional „Constantin Brâncuşi” din Chişinău, a douăzeci şi şaptea la număr, cea mai reprezentativă, după propria apreciere, dar şi a participanţilor la vernisaj.

Valeriu Herţa este un artist mereu în căutare de sine, de exprimare a eu-lui în diverse genuri şi practici, experimentele în care a fost antrenat l-au ajutat să se definească ca un plastician realizat şi un bun educator al tinerilor, ajutându-i să îndrăgească frumosul şi să-l întruchipeze în forme artistice întru alegerea profesiei îndrăgite.

Sala Mare a Centrului Expoziţional „Constantin Brâncuşi” le-a oferit participanţilor la expoziţia personală jubiliară a lui V. Herţa să revină alături, după o lungă aşteptare, în număr considerabil, cu respectarea tuturor măsurilor de protecţie impuse, în calda atmosferă de altădată de vizionare şi discuţii.

Vorbitorii s-au întrecut în cuvinte de apreciere şi felicitare. Dintre ei îi remarcăm pe D. Bolboceanu, preşedinte UAP, plasticienii E. Ajder, V. Cobzac, G. Jalbă, I. Ciobanu ş.a., care ne-au convins că V. Herţa este un talentat artist plastic, generos, bun prieten şi coleg. (Raia ROGAC)

De vorbă cu Valeriu Herţa

Raia ROGAC

Raia Rogac: *Domnule Valeriu Herţa, suntem la un vernisaj al artei dumneavoastră, dar înainte de a vorbi de acesta vreau să amintesc şi de o altă expoziţie personală, desfăşurată cu ceva timp în urmă la Hânceşti, moderatorul ei fiind mentorul dumneavoastră, domnul T. Bătrânu, cel care v-a convins că penelul vă poate transforma viaţa în clipe de fericire. Atunci mi-aţi spus că veţi avea peste câţiva ani o expoziţie jubiliară la Chişinău, în Sala Mare a Centrului Expoziţional „Constantin Brâncuşi”. Anii aceştia au trecut uimitor de repede. Din cauza pandemiei, prestigioasa sală, unde fiecare pictor visează să-şi desfăşoare expoziţiile personale, în special cele aniversare, a fost închisă pe o perioadă lungă, s-a deschis în ajunul jubileului dumneavoastră. Consideraţi acest lucru ca un surâs din partea destinului, adică o clipă de noroc?*

Număr ilustrat cu lucrări de Valeriu Herţa.

Valeriu Herţa: Expoziţia din Hânceşti a fost una deosebită, a fost o întâlnire cu baştina, cu oameni dragi – colegi de şcoală şi prieteni, de asemenea, foşti colegi de serviciu, căci chiar în acest oraş, centru raional, mi-am început activitatea ca profesor la Şcoala de Arte. Acum tot mai puţini artişti realizaţi, stabiliţi la Chişinău şi peste hotare, revin să-şi expună lucrările de artă în localităţile natale. Leagănul meu de copilărie şi de ispite de creaţie este satul Bardar din raionul Hânceşti, de unde au pornit în lumea mare mai mulţi mari artişti: plasticianul care se identifică cu stampa Eminescu, regretatul Aurel David, naistul Vasile Iovu, interpreta Corina Ţepeş, compozitorul Andrei Sava şi încă alţii. Am trăit şi mi-am desfăşurat activitatea de muncă o perioadă considerabilă de viaţă în oraşul Hânceşti, de aceea am considerat că este o datorie de onoare să-mi cinstesc urbea şi oamenii care mi-au fost altădată alături, dar şi pentru a pune în cadrul acestei expoziţii personale pe tapet rodul muncii de ani de zile în domeniul artei plastice. Atunci când îmi împărtăşeam impresiile despre expoziţiile personale pe care le-am organizat fie în oraşul Vilnius din Lituania, fie la Casa Pictorilor din Moscova, ori în oraşul Brăila din România etc., unii din partea locului mă tot iscodeau: dar când vii şi la noi cu o expoziţie? Ştiind că oamenii din raion, pe lângă multele obligaţii de serviciu mai au şi multe treburi gospodăreşti sau agricole, încât nu prea au timp să vină în capitală la activităţi culturale, am decis să vin eu cu o expoziţie *acasă*, la ei, dar şi la mine, fiindcă baştina, oricât de departe ne-ar arunca destinul, o purtăm cu fidelitate în suflet. Mi-am asumat toate cheltuielile, fără a primi ajutor de undeva şi îi înţeleg pe unii colegi care nu doresc să organizeze expoziţii în localităţile săteşti sau raionale, pentru că pe lângă efortul în organizarea şi transportarea lucrărilor, mai e nevoie şi de o sumă de bani din punga familiei întru atingerea scopului propus.

(Continuare la pag. 31)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Mircea DUŢU – prof. univ., Bucureşti
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Mihai SPORIŞ – inginer, Râmnicu Vâlcea
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Eugenia TOFAN – scriitor, Chişinău
- Eugenia BULAT – scriitor, Chişinău
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Marcel LUCACIU – scriitor, Zalău
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Neagu UDROIU – diplomat, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău